

ספר מלחמת קודש

ליקוטים נפלאים נחמדים מזהב ומפז רב
מחכמינו ורבותינו ז"ל בענין מלחמת היצר
ובפרט בענין
שמירת העינים וטהרת המחשבה

מעט בכמות ורב באיכות - ושוה לכל נפש

ונכלל בו

עיקרי דיני הסתכלות, הליכה אחורי אשה, דרכא אחרינא, והרהורים

דלה ומשקה מתורת זקני הדורות זי"א

מהדורה שניה - עם הוספות

כשם שיצר הרע מתחדש בכל יום, כן צריך לחזור דברי
כבושין בקצת סגנון חדש, אולי יהיה לעזר לבטל היצה"ר
החדש שהוא הישן.

-ספר דברים אחדים [להחיד"א ז"ל] (דלוש ט"ו)

הדפסה ראשונה: תמוז ה'תשע"א
הדפסה שנייה: מנחם-אב ה'תשע"א
מהדורה שנייה: סיון ה'תשע"ב

כל הזכויות שמורות ל:
מרדכי אורי גולוב
Mordechai Uri Golob
423 Third St.
Lakewood N.J. 08701
732-363-0879

להשיג בארץ ישראל אצל:
משפחת טלנט
רח' קהילות שו"ם 333
כניסה 8 דירה 54
רמות ג' - ירושלים
02-586-3213

הודעת המלקט: לא באתי בספר זה כמוכיח בשער ואומר מוסר לרבים ח"ו,
אלא קייתי לזכות בו את נפשי, ומיגו דזכי לנפשי זכי נמי לאחריני.

Rabbi I. Scheiner

Dean

Kamenitzer Yeshiva of Jerusalem

51 Zephania St., Jerusalem

Tel. (02) 532-2512

הרב יצחק שיינר

ראש ישיבת קמניץ

רחוב צפני 51, ירושלים

טלפון 532-2512

בס"ד וט' תמוז תשס"א

לכ' ולמוסף ה'יקר והחלב הרק מרדכי
ג'לוב לשיט'א הלוב ביורי הולדה לייקוואלד!
לול' אכספה וילצי רב!

קבלתי חילום למו'פה ל ספורק החפס
"מלחמה מצוה" בימינו שמירת המצוות, אצרות
צדק' אצט' לבי מ'פ'ב ב'מיל'א, והיל'ג אכ'ר אי'ג'מ'ח
ג'בר'א ב'מפ'ר' ה'ק', מ'ל'א'ו הול'ע'ל'ת, צ'ה ה'ספ'וק ל'ו
ל'כ'א'ו'ג ל'ג'מ ספ'ר ק' צ'ה, ה'מ'ל'א' ח'ל' ל' ג'צ'ו'ג'
צ'ב'ר'ו ג'ל'ק'י'ת ח'י'מ, מ'ח'צ'ל' ה'ק', ו'ספ'ר'ו ג'צ'ו'ל'י
ה'צ'ו'כ'ל'ו'ג ב'ש'מ'ע'י'ת'ס א'ל'ו, א'ב'ל'י ספ'ק ל'ג'מ ספ'ר ק'
צ'ה י'ה'י' ל'ג'ל'מ'ל'ת ג'צ'ו'ל'ה, ל'כ'ל מ'ב'ק'ל י'פ'א'ה
א'ק'ר'ב'ה ל'ב'ה' י'ה'י'. ה'ק'צ'ב'ה י'ב'ח'ק ב'כ'ל מ'י'ל'י צ'מ'י'ט'ב'
ב'ר'ו'ג'י'ת'ו'ג ל'ג'ל'מ'י'ת'ו'ג ל'ג'ל'ל'ת ל'ס'פ'ר'ו ב'מ'נ'צ'ה א'ר'ג'ו'ת
ל'ה ה'ול'ד'ה ו'ח'ל' ה'צ'מ'ל'ע'ה, ו'ל'ה פ'י'ט' ד'ב'ר' ה' ב'י'ן צ'מ'ל'ת
ה'ר'צ'ב'ת, ו'י'כ'ל'ל מ'ל'י'ת צ'פ'ק'ל ב'כ'ל'א. ה'ב'ק'ו'ה ל'א'י' צ'מ'י'ת
י'צ'ו'ק ל'י'מ'ע'

כ' תמוז תשע"א

ברש"י פ' וישב מביא קרא דוהיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשיו לקש (עובדיה א') וכוז"ל שניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם (אלופי עשיו) ע"ש. וענין שיוסף הוא להבה נראה ע"פ הגמ' קידושין ל' תנא דבי ר"י בני אם פגע כך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימות ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפמיש יפוצץ סלע אם אבן הוא נימות שנאמר הוי כל צמא לכו למים ואומר אבנים שחקו מים ע"כ. והביאור שלפעמים עצת היצר הוא שעושה עניני תורה ומצות וקדושה שיהא לכו כאבן אינו מרגיש ואינו מתחמם, וזהו שבא ככה אבן, וע"ז אמר שהתורה היא כמו מים שמרכך את לבו. ואמנם לפעמים בא עם מלחמה כברזל שזהו ענין כמו חרב (כדאיתא בקרא דלא תניף עליהם ברזל) שבא ללחום עם האדם, וע"ז ג"כ איכא כח התורה, וזהו התורה של אש שהיא השורש של הרתחא דאורייתא ומלחמתה של תורה, ועי' מהרש"א סוטה כ"א שבכמה דוכתין המושל התורה למים, אבל כאן (בסוטה שם) מדמה הפלגת אהבת התורה לאש כמ"ש לעיל מיניה כי עזה כמות אהבה גו' רשפיה רשפי אש שלהבת קה מות זו יצה"ר והכח התורה ללחום נגד היצה"ר היא התורה שהיא שלהבת קה, ע"ש. וע"כ יוסף שלחם נגד היצה"ר של מלחמה ושל חרב הרי שבק"כ התורה שלו היא התורה של שלהבת וזהו הכח נגד היצה"ר.

במס"י פ"א שהאדם הושם במלחמה החזקה ושחובת האדם בעולמו ללחום מלחמה זו, ואה"כ כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ועי' ביאור הגר"א שם שה"ה המשך לקרא הקודם (משלי כ"ד) גבר חכם בעוז וגו', והיינו התורה, וזהו העצה והתחבולה הראשונה מלחמתה של תורה וריתחא דאורייתא וכל מיני תחבולות ודרכי מלחמה נגד היצר, ויצר הזה היא היצר של ברזל, ועבודת האדם והוכחו בעולמו להיותו הבן חיל לנצח המלחמה בכל הצדדין, וע"ש במס"י עוד פ"ג מגמ' ב"ב ע"ח, עה"כ על כן יאמרו המושלים בואו חשבון שהם המושלים ביצרים ויאמרו בואו ונחשוב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה וכו', וזהו העצה האמיתית, ולא יוכלו לראות אמיתה אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרים ומשלו בה וכו' ע"ש.

אפריון נמטיה למע"כ ידידי הרב הגאון ר' מרדכי אורי גולוב שליט"א מחשובי האברכים פה ככולל בית מדרש גבוה אשר שם לילות כימים באהבת התורה ובעמלה, ובמלחמתה של תורה, וכבר איתמחי גברא בכמה ספרים נפלאים בעניני המועדים, ועכשיו חיבר ספר מלחמת קודש ליקומים נפלאים מחז"ל וגדולי הדורות שאומרים בואו ונחשוב חשבוננו של עולם, ללמוד דרכי המלחמה הגדולה מלחמת היצר, וה"ה ספר רב תועלת והתעוררות וחיוזק ידים במלחמה זו, ויה"ר שיתקבלו דבריו כבי מדרשא יהנו ויתרוממו הלומדים והמעיינים, יוסף המחבר עוד להגביר חיילים לתורה בעוד ספרים להגדיל תורה ולהאדירה. ויה"ר שבנצחון מלחמה זו יתקיים מאמר הכתוב והיה בית עשיו לקש בביאג"צ בב"א

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה

אריה מלכיאל קוטלר

באמנו"ר הגר"ש זצוק"ל

דעת לכוון התנסה לנסות
אריה מלכיאל קוטלר
בית מדרש גבוה

בית מדרש גבוה Beth Medrash Govoha

Rabbi Aaron Kotler Institute for Advanced Learning
617 Sixth Street, Lakewood, NJ 08701 • (908)367-1060

בס"ד יום א' לס' מסעי כ"ב תמוז תשע"א

שמחתי מאד לראות שירידי הנעלה והיקר הרה"ג ר' מרדכי אורי גלוב שליט"א הולך מחיל אל חיל בספרו החדש והנפלא "מלחמת קודש" ליקומים נפלאים מרבתינו זצוק"ל בענין מלחמת היצר, שחיבר לזכות את הרבים ולסייעם ולחזקם במלחמה הגדולה הזו. וידועים דבריו הק' של בעל חובות הלבנות, וז"ל: אמרו על חסיד שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים, ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם שבתם מן המלחמה הקטנה וכו' התעתדו למלחמה הגדולה. אמרו לו ומה היא המלחמה הגדולה, אמר להם מלחמת היצר וחיליו. וכבר כתב המס"י בהקדמת ספרו וז"ל הנה שמו הקב"ה [לאדם] במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם הם התאוות החמריות וכו' ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה וכו' עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור, ואם יהיה לבן חיל וינצח המלחמה מכל הצדדין, הוא יהיה האדם השלם אשר יזכה לידבק בבוראו ויצא מן הפרוודור הזה ויכנס במרקלין לאור באור החיים, ע"ש. ובפרט בדור הזה שכבר העידו גדולי עולם שהוא בכחינת "ותשחת הארץ" כמש"כ בזה"ק הובא בספר בית הלוי פ' נח, וז"ל ותשחת הארץ אי בני נשא הטאן ארעא במאי, א"ל בנין דכתיב כי השחית כל בשר את דרכו כמה דאיתמר כגוונא דא ותממא הארץ ואפקוד עונה עליה כו'. שהירידה בקדושה ובכל דרכי הצניעות היא גורא מאד, וצריכים חיזוק גדול מאד. ואי לזאת צריכים אנו להחזיק טובה מרובה להרה"ג ר' מרדכי אורי שליט"א שחיבר בספר הנפלא שעמל בה יגיעה עצומה ובכשרונו הגדול לברר וללקט ולסדר הכל בסדר יפה מאד, ובס"ד יצא הבושם הזה.

והרה"ג המחבר שליט"א הוא מאברכים המצוינים של ישיבתנו בית מדרש גבוה בליקוואוד, בן על"י אמיתי שעמל בתורה בכל כוחותיו וזכה להתגדל מאד בתורה וידיו רב לו במלחמתה של תורה ובמו"מ של הלכה וגם מוכתר בכתר שם טוב של מדות נעלות ותרומיות, ויראת שמים שהורה העומדת לעד הוא אוצר לחכמתו ותורתו. וכבר איתמחי גברא בחיבוריו החשובים מאד על המועדים שנתקבלו בחבה בעולם התורה והכל הננים מהם, ובודאי גם ספר זה יביא תועלת גדול, ויתרבה ע"י יראת שמים ודקדוק המצות וקדושה וטהרה בעולם.

והנני לברכו שיתקבל ספרו בחבה בעולם התורה ויזכה להמשיך בעבודתו הק' ללמוד וללמד ולחדש חידו"ת ולחבר עוד ספרים חשובים לזכות הרבים מתוך מגוחת הנפש והרחבת הדעת ושמחה ונחת ממשפחתו החשובה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדי' ועמלי'

ירוחם אלשיין ייו"ט א"ת

עצה טובה לניצול הספר

אמרו חז"ל (במדבר כ"ג כ"ב) כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוין זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו, וכן הוא אומר (איוב כ"א כ"א) "לעשות לרוח משקל" - לרוחות של כל בריה ובריה, עכ"ד, וע"ש עוד.

וא"כ גם הדברי חיזוק והעצות והסגולות שליקטנו בע"ה בזה הספר, אף שרובם שוים ומועילים לכל נפש, מ"מ בודאי כל אחד ימצא איזה מהם קרובים אל לבו יותר מן השאר, או שימצא שאיזה מהם מועילים לו ביותר בזמנים מיוחדים. ולכן נראה שעצה טובה היא לציין במפתח את העצות והסגולות והדברי חיזוק אשר מצא בהן תועלת במיוחד לו, אשר עי"ז לעת הצורך בקל יוכל לחזור עליהם ולהחיות נפשו במהרה.

מפתח כללי

1.....	מפתח מפורט
17.....	רשימת הספרים
א.....	פתיחה
ד.....	פרק א: יצר הרע - יצרא דערויות: כללי
כה.....	פרק ב: יצרא דערויות: אל תאמין בעצמך
לז.....	פרק ג: הסתכלות והרהורים: השחתה כללית ברוחניות
מה.....	פרק ד: מעלות רמות ושכר עצום לשמירת העינים והלב
נו.....	פרק ה: הסתכלות בנשים
פב.....	פרק ו: הרהורים רעים - שמירת המחשבה
צד.....	פרק ז: עצות וסגולות לינצל מכל מיני יצר הרע
קכו.....	פרק ח: עצות לינצל מיצרא דערויות, ובפרט מראיה אסורה
רד.....	פרק ט: עצות וסגולות לינצל מהרהורים רעים - בפרט
ריב.....	פרק י: שער "סומך נופלים ורופא חולים"
רלד.....	פרק י"א: חובת הנשים ללבוש ולהתנהג בצניעות

מפתח הלכות

סב.....	עיקרי דיני הסתכלות
סז.....	דרכא אחרינא
ע.....	איסור הליכה אחורי אשה
פט.....	עיקרי דיני הרהורים רעים

מפתח מפורט

ביהמ"ק (הערה 19) * חינוך ילדים מקטנותם בשמירת העינים - יהא האב דוגמא לבנו - האב דוגמא לבנו בין לטב בין לביש (הערה 20) * התגברות יצה"ר בעקבתא דמשיחא - הענין (סעיף י"ג) * טעם שנתרבו בימינו האמצעים ללמוד תורתנו הקדושה, ולהקל מעלינו קושיי עיונה: כשניתן כח ליצה"ר, לעומת זה הקב"ה מקיל מישראל קושיי לימוד התורה - ולכן נתרבו בימינו האמצעים ללמוד תורה"ק וכו', כנגד התגברות היצה"ר שבימינו (הערה 21) * אין שום אדם נמלט מיצר הרע - וכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סעיף י"ד ואילך) * אפי' התנאים היו מתיגעים תמיד במלחמת היצר (הערה 22) * כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סעיף ט"ו) * טעמים שכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו (סעיף ט"ז, והערה 23) * "כל הגדול מחבירו וכו'", מהא"י טעמא שיה נס שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים (הערה 24) * "כל הגדול מחבירו וכו'", קושיי נסיונותיהם מכפרים עליהם כקרבנות (הערה 25) * כל הגדול מחבירו וכו', בפרט ביצרא דעריות - ולכן צריך לזהר ביותר (סעיף י"ז-י"ח) * אופנים שהמתווה לעבירות יותר חשוב מאשר לא יתווה להן - באיזה עבירות אומרים "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו" - הפרש בין החסיד ובין הכובש את יצרו - "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", היינו במצוות שאלמלא התורה לא היו רעות כלל - משא"כ מצוות השכליות, שהשתוקקות לעבור עליהן מורה על חסרון נפשי (הערה 26) * הבוטח על צדקתו ומתרושל בשמירה, יפול בעבירה (סעיף י"ט) * וכל שכן אם מתרושל בשמירה משום שבוטח על זכות אבות (סעיף כ') * צריך לעשות ולשמור גדרים - צריך לישמר מלחטוא אפילו פעם אחת (סעיף כ"ב ואילך) * מי שלא עושה סייגים, א"א שלא יחטא - ואם עושה סייגים סוף שהקב"ה שמרו מן החטא (סעיף כ"ב) * אין היצה"ר מבקש מן האדם אלא כשינס כפי מעט, כי הוא יכניסהו הרבה וכו' - עבירה גוררת עבירה (סעיף כ"ג) * עיקר העונש על הפניה והתחלת עבירה (סעיף כ"ה) * שינוי טבע האדם כפי מעשיו (הערה 28) * ע"י מילוי תאוותו עלול לבוא להתאוות לדברים רעים שלא התאוה להם מתחילה (הערה 29) * חז"ל תיקנו לנו גדרים, ואסור לזוז כלל מדבריהם (סעיף כ"ז-כ"ח) * וכל א' יוסיף כפי ענינו (סעיף כ"ח) * הזהירות כסייגים היא הוכחה לראת שמים, וכו' (סעיף ל') * משל איך יגדור עצמו מן החטא - כיון שיתרגל בזה שוב ימאוס בעבירה (סעיף ל"א) * המתרחק מן

פתיחה

צריך להכין כלי זיין ולטכס עצה במלחמת היצר (סעיף א'-י') * כשאדם יוצא לדרך רחוקה, מכין כלי זיין ומתפלל לה' - וכן יעשה בחיי עוה"ז, כי מצויות חיות רעות - היצר הרע. כמעט אין אדם חוטא אלא מתוך עצלות בקשרי המלחמה (סעיף א') * לא יתכן לעשות מלחמה מבלי מביני תחבולות - צריך לבקש תחבולות מן החכמים (סעיף ב'-ג') * ברבות מעלת היועץ ינצח היצה"ר (סעיף ד') * וכן ע"י ידיעת תחבולות רבות (סעיף ה') * וזהו תכלית זה החיבור (סעיף ו'-ח') * הצורך לספרים בענינים אלו, ולעיין בהם (סעיף ט') * ע"י הלימוד בענינים אלו, הקב"ה מסיר היצה"ר ממנו (סעיף י') * עצה טובה בניצול הספר: לסמן בספר או במפתח את הדברים שמוצא אותם קרובים אל לבו יותר מן השאר (סעיף י"א)

פרק א'

יצר הרע - יצרא דעריות:

כ"א

הנשמה צריך שמירה כפלי כפלים יותר מן הגוף (סעיף א' ואילך) * אם לא תברח מיצה"ר בהכרח שישגי אותך (סעיף ג') * אם האדם יתרושל מללחום בו, יקום עליו ויאבדהו מן העולם (סעיף ד') * כל משאו ומתנו של יצה"ר אינו אלא כך, וכו' (סעיף ה') * רק אם האדם ירגיז יצה"ט להלחם עם יצה"ר יעוררהו הקב"ה (הערה 6) * נשלח נשמת אדם בעוה"ז ללחום מלחמת היצר, שהוא חלק אלוה ממעל, משא"כ מלאכי מרום (הערה 7) * בענין התמדת היצר הרע להחטיא, לעומת דרך יצר הטוב לפתוח פיו פעם אחת בלבד - אם לא היה מתמיד לפתות להחטיא לא היו שומעים לו כלל (הערה 8) * הלוחם עם יצרו עושה שלום עם יוצרו, וכן להפך - המלחמה עם יצרו שלום לעולם וכו' (סעיף ו') * האלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו - כאשר האדם עושה את שלו עוזרים לו מן השמים (סעיף ז') * אין הקב"ה דורש מן האדם אלא שישים פניו להלחם בלבד (סעיף ח') * האדם צריך שמירה מיצרא דעריות בפרט - היצה"ר משתדל במיוחד להכשיל את האדם בעניני עריות (סעיף ט' ואילך) * דרך היצה"ר למעט את החטא (הערה 15) * היצר הרע אומר לאדם שאין לפחד מן החטא, שהקב"ה ימחול לו - ותשובה לטענה זו (הערה 16) * התגברות יצרא דעריות אחר חורבן

תאמין בעצמך אף אם אתה מוצא עצמך חשוך התאווה קצת - ואף אם לא נהנה מן ההסתכלות, מ"מ עבר על דברי תורה ועל דברי חז"ל (סעיף ר) * דרך יצה"ר להתגבר על האדם שחושב שעזבו (הערה 48) * דוד היה ראש החסידים, וכשראה אשה יפת תואר נכשל, להודיע שצריכים לזהר ביותר, וכו' (סעיף ז-ח) * אל תאמין בעצמך אפי' אם כבר עמדת בניסיון (סעיף ט-י) * לא תהא כבישת יצה"ר קלה בעיניו, שזה מעורר יצה"ר להתגרות בו: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסור, ולכן רק הי"ת יכול להתייר מידי מלך זקן כסיל, וצריך להתפלל אליו על זה - חייב לעמוד נגד יצה"ר בכל כחו, אבל לא יחשוב כי יכול לעמוד כנגדו בלי סיעתא דתשמא - כל זמן שאומר כי הוא בעצמו יכול להתגבר עליו היצה"ר גובר עליו בבח (הערה 51) * אל תאמין בעצמך וכו', וכל שכן שלא יאמין בעצמו אם כבר נכשל בעבירה (סעיף י"א) * אין נותנין פריצה לפני הכשר, ביותר לפני הגנב (סעיף י"ב) * בזמננו לא יעלה אדם על דעתו לומר "אלך ואכפה ליצרי", שאין זה אלא עצת היצר (סעיף י"ג) * אל תאמין בעצמך בפרט בדברים שבסתור (סעיף ט"ו ואילך) * דרך להגיע ליראת הי"ת בסתר (הערה 55) * לעבור עבירה בסתר, הוא חילול ה' (סעיף כ') * הכובש יצור בסתר מיראת הי"ת, הקב"ה יקיים רצונו וימלא משאלותיו (סעיף כ"א-כ"ב) * ומ"מ חייב להשתמש ג"כ במידת הבושה מבני אדם, ומתוך שלא לשמה בא לשמה (סעיף כ"ג-כ"ד) * הקב"ה לא הטביע באדם מידת הבושת מפניו יתברך כמו שהטביע בו מידת הבושת משאר בני אדם - והוא כדי להגדיל שכרו (הערה 56) * דרך למנוע עצמו מן העבירה ע"י הבושת מפני מבני אדם גם כשאין איש לפניו (הערה 57) * עוד במה שהאדם קרוב לירא יותר ממי שהוא רואה - צריך להשתדל להגיע למעלת המתבייש לפני ה' (הערה 58) * ביאור נפלא: דלאחר שכבר בא החטא לידו, קשה לינצל אם לא מפני הבושת מבנ"א - קודם שבא חטא לידי האדם, ימנע מן הרע מיראת ה' יותר ממורא בני אדם - אבל כשכבר באה העבירה לידו, יותר קל לימנע ממורא בשר ודם - ולכן אל תהי חכם בעיניך לנצח יצרך (סעיף כ"ה) * המזווה באה להזכיר לאדם שיהיה במצוות ה' גם בחדרי חדרים (הערה 61) * עוצם קושי הנסיונות שנחדשו בימינו: מפני שהם בסתר (סעיף כ"ו-כ"ז) * עוד בענין האינטרנט: אודות טענת האומרים שאין תקוה למיגדר מילתי בענין האינטרנט וכדו' - בענין עשיית פילטר וכדו' להמוכרחים להשתמש ל"אינטרנט" - חכם אוהב שיבוא לו מונע עד שלא יוכל לחטוא, וההפך בסכל (הערה 63) *

הכיעור זוכה לינצל ממנו אף אם יבוא הרע לידו (סעיף ל"ב) * אם האדם לא יחוש על נפשו לבלתי שחתה, מי ירחם עליה (סעיף ל"ג-ל"ד) * תכלית יצר הרע - תכלית הנסיון (סעיף ל"ה ואילך) * כל העולם לא נברא אלא כדי שיכופ האדם את יצרו - ועי' לקבל שכר (סעיף ל"ה) * מקבלים שכר טוב על מה שצריך לכופ יצרו יותר ממאה מצוות שאין יצרו מסיתו עליה (סעיף ל"ו) * "טוב מאד" זה יצר הרע (סעיף ל"ז) * שכר כבישת יצה"ר תמידית גדול משכר המוסר נפשו על קדושת ה' (סעיף ל"ט) * משל מזהר הקדוש בתכלית יצר הרע - אשרי הם שפגשו ביצה"ר, ואשרי הם שלא פגשו בו (סעיף מ) * ימי הנסיון הם ימים שיש בהם חפץ (סעיף מ"א) * כל א' יכול לנסא את יצרו - ואם ראשיתו בצער, אחריתו יסגא (סעיף ל"ג, וע"ע בפרק ה' סעיף ע"ט-פ"ד, ובפרק י' סעיף א-ג') * אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו - אם רק ישים עינו ולבו על דרכיו ויכל להזהר (סעיף 36) * אפילו אם ימשך איזה זמן ויזכר נצחך, אל תתיאש, אלא עמוד והתחזק נגדו להלחם אתו - משל לזה (סעיף מ"ג) * עיקר היראה ניכרת בעת הנסיון (סעיף מ"ד) * הקב"ה מנסה את האדם לטובתו להצדיקו, להוציא הרבר מן הכח אל הפועל וכו' - אינו מנסה את הרשעים כ"כ (סעיף מ"ה) * סיבות מיוחדות לנסיונות: כדי שזוכה האדם לטובה מיוחדת. כדי לעשות טובה לזרעו (הערה 39) * ע"י כבישת היצר האדם מתדבק בהקב"ה (סעיף מ"ו) * שמירת ברית קודש ע"י שמירת העינים והלב (סעיף מ"ז-מ"ח) * שמירת קדושתנו כאשר עשו אבותינו - השמירה היא טבעית לנו. מימים הראשונים לאומה הישראלית כבר דקדקו ונתחסדו בשמירת העינים וכו' (סעיף מ"ט-נ"ג) * ישראל, עצם שלהם זרע אמת גדורים בעריות וקדושים וכו' (סעיף נ"ו) * ולכן השמירה מן העריון היא טבעית לעם ישראל (סעיף נ"ז) *

פרק ב'

יצרא דעריות: אל תאמין בעצמך

אל תאמין בעצמך עד יום מותך (סעיף א') * אזהרה זו אף לחסיד (סעיף ב'-ג') * אל תאמין בעצמך אפי' בעת זקנותך - יצה"ר לוחם באדם אפי' בזקנותו (הערה 46) * "אל תאמין בעצמך וכו'", בפרט אם הוא ת"ח (סעיף ד') * ובפרט בכל הנוגע ליצרא דעריות (סעיף ה') * אשה תחשוך את כל אדם בענין זה (הערה 47) * אל

פרק ג'

הסתכלות והרהורים: השחתה כליית ברוחניות

הקדמה: חכם רואה את הנולד - רואה את הנולד לזיהור מתקלות (סעיף א') * וגם כסילים שנכנס בהם רוח שטות לחטוא, יכנעו בידועים את הנולד (סעיף ב'-ג') * היצה"ר נקרא "כסיל" על שם אומנותו, שהוא עושה את הכל לכסילים. ועוד טעם שנקרא "כסיל", שלא בדעת ידבר (הערה 66) * הלב והעינים הם שורש גדול לקרבה אל ה', או ח'ו להתרחק ממנו (סעיף ה') * יצר הרע: תחילתו מתוק, וסופו מר (סעיף ו'-ח') * גם בשעת מעשה האדם מרגיש בנפשו אם מעשיו מקריבים אותו להקב"ה, או להיפך ח'ו: כשאדם עוסק במצוות או קורא ממעשי הגדולים ז"ל, הוא מרגיש שנפשו מתקדשת ומתקרבת להקב"ה - וכן להפך ח'ו, אף אם נדמה לו שהדבר לא יזיק לו, מ"מ מרגיש הוא בנפשו שאינו מתקרב למטרה אשר בשבילה הוא נברא, אלא מתרחק והולך מאושר האמיתי (סעיף ט') * אבל אדם שנשטרש בחטא כמעט אינו יכול לבחון (הערה 70) * החטא הוא עיקר מיתת האדם (הערה 69) * צריך לזיזהר שלא יכנס בחשכת יצרא דערייות, דקשה לצאת ממנה (סעיף י'-יג') * אין מכשול אלא בעינים (סעיף י') * מעשה בר' ינותן (סעיף י"א) * יצה"ר נדמה לצדיקים להר, דהיינו שיוודעים מתחילה שאם ימשכו אחר החטא יתגבר ויתגדל היצר כהר - ולכן מתרחקים מתחילת העבירה (סעיף י"ב) * היוזק נפשי עצום ורב ע"י הסתכלות והרהורים (סעיף י"ד ואילך) * צריך לחוש להיוזק הנשמה לכה"פ כשיעור שחש על היוזק הגוף (סעיף י"ה) * פגם ולכלוך הנשמה ע"י הסתכלות (סעיף ט"ו) * וגם ע"י הרהורי עבירה (סעיף ט"ז) * הגשמת השכל וירידתו ממעלתו (סעיף י"ז) * עיני נפשו לא יראו במושכלות (סעיף י"ח) * פוגם תיכף, כי ה' שונא זימה (סעיף י"ט) * השכינה מסתלקת ממנו מחמת הסתכלות (סעיף כ') * סילוק אורות קדושה וכו' ע"י הרהורים (סעיף כ"א) * החוטא בהסתכלות ובהרהורים, מאבד עצמו בזה ובכא - הכחשת יצר הטוב - התגברות הסט"א עליו (סעיף כ"ב ואילך) * תאות נשים מטלטל דעתו של אדם (סעיף כ"ב) * כל עבירה מרגיל את האדם להתרחק מעבודת ה', ובמיוחד עבירות שמיצרא דערייות - האדם מקדש אבריו ע"י קיום המצוות, וע"י הנשמה יראה מלחטוא - אבל החוטא מטמא אבריו ושכינה מסתלקת ממנו, וסט"א שורה עליו, ושוב אינו מרגיש ברעת החטא - והכל לפי הטומאה (הערה 75) * המסתכל בנשים מאבד עצמו בזה ובכא (סעיף

כ"ג) * ע"י הסתכלות מכחיש יצה"ט (סעיף כ"ד) * ושובא הסט"א אליו וכו' (סעיף כ"ה) * הסתכלות והרהור מזיקים הרבה מאד בכל דבר חפץ מחפצי שמים (סעיף כ"ו) * התאוה מרחקת את האדם מידיעת ה' ומעלמת ממנו ההכרה והתשווקה בשכל אלקי (סעיף כ"ז) * המהרהר מתדבק ביצרא דערוה, ויוצא מרשות הקב"ה ח'ו (סעיף כ"ח) * היצה"ר גוזל נשמתו של אדם (סעיף כ"ט) * האשה מר ממות, שתאבד הנפש לעולמי עד (סעיף ל') * עוד רעות שבאות ע"י הסתכלויות והרהורים: ריבוי מקטרגים ע"י הסתכלויות והרהורים (סעיף ל"א) * החוטא בהרהור והסתכלות גורם רעה לעצמו ולכל ישראל (סעיף ל"ב) * עונשים לאחר המיתה (ראה לקמן בפרק ח' סעיף מ"ט, ובפרק ח' סעיף קל"ג, ובפרק ז' סעיף כ"ז) *

פרק ד'

מעלות רמות ושכר עצום לשמירת העינים והלב

ממעלות ושכר המתגבר על יצרא דערייות: כללי (סעיף א' ואילך) * הכובש יצרא דערייות, הו"ל כאילו כבש יצר ע"ז ג"כ (סעיף א') * רק בס"ד אדם מנצח את יצרו - ומ"מ מעלה עליו הקב"ה כאילו נצחו בכחו (סעיף ב') * ע"י כבישת יצרא דערייות יזכה לשכר לו ולכל דורותיו (סעיף ג'-ד') * איזהו גיבור? הכובש את יצרו (סעיף ה') * גיבור הכובש את יצרו יתהלל בגבורתו, שגבורת הנפש באה מעצמו, משא"כ גבורת הגוף (הערה 81) * הכובש יצרו, דורו נתלה בו - אין צדקה גדולה מזאת (סעיף ו') * השמירה מלחטוא יקל לו בכא: לינצל מעור "לא תעשה" וגם לקיים מצוות עשה, שבעשותו מצוה וגם בשמירתו מהעבירה הוא מתקרב אל ה"ת, וזוה נעזר יותר מה' ללחום עם יצרו לישמר מרע ולעשות טוב, וה"ה להפך ח'ו (סעיף ו') * ע"י כבישת היצר האדם מתדבק בה' (סעיף ח') * לו ידע האדם בקדושת נשמתו ושהשומר אותה בטהרה ידבק בה' בחיים חיותו וגם אחרי מותו, ידעתו זאת לא תניח לו לישון כי יום ולילה לא ישבות יבקשנה ככסף וכו' (הערה 83) * השב על חטאותיו וכובש את יצרו, מתדבק בהקב"ה יותר משאר צדיקים (סעיף ט') * לא כל אנשים שוים באותו נסיון - לפום צערא אגרא (סעיף י') * יותר קשה לשמור עיניו מחשמור עצמו ממעשה זנות, ויותר קשה לשמור מחשבתו מלשמור עיניו, ולפום צערא אגרא (סעיף י"א) * שכר כבישת יצה"ר תמידית גדול משכר המוסר נפשו על קדושת השם (סעיף

פרק ה'

הסתכלות בנשים

העיניים צריכים שמירה ביותר (סעיף א') *
 שמירת העיניים: הראש לכל הגדרים (סעיף ב') *
 טעם שהאדם בוכה בעיניו - לפי שתחילת העבייה בעינים (הערה 94) * אם ישמור עיניו, הי"ת יסייע לו שלא יכשל מסיבות אחרות (סעיף ג') *
 הסתכלות מביאה לידי הרהורים - תמיד מביאה לידי הרהורים (סעיף ד') *
 לבד מעונש על עבירה בהסתכלות, עוד יענש על דמגרי יצה"ר בנפשיה (סעיף ה') *
 מגודל תגבורת היצר להסתכל, מוכח שהוא לדבר גדול - להכשילך בהרהורים (סעיף ו') *
 ויש לירא מאד מעון הוצאת זרע לבטלה ע"י הסתכלות (סעיף ז') *
 המסתכל בנשים, אין תורתו מגיני מעבירה (סעיף ט') *
 ת"ח צריכים לזהר ביותר בעיניהם אלו, ש"כ הגדול מחבירו וכו" (סעיף י') *
 המסתכל בעריות נקרא "נואף" (סעיף י"א) *
 עוד מגודל ההיזק רוחני שעושה בהסתכלות: פוגם למעלה - מכניס ערוה במקום גבוה (סעיף י"ד) *
 המפקיר כח הראיה שלו, לא יוכל להביט באור ה' בעולם הבא - ערך הקלקול תלוי לפי ערך הפקרו (סעיף ט"ו-ט"ז) *
 עוד מניי עונשים שבאים בעון הסתכלות ר"ל (עיין לקמן בסעיף מ"ט) *
 עיקרי דיני הסתכלות (סעיף י"ט ואילך) *
 המחשב "הרבה בני אדם עושים כך, ומה שיהיה להם יהיה גם לי", היא שטות שאין כדוגמתה - אם יזהר בעיניו ואחרים ילמדו ממנו, הרי הוא מזכה את הרבים - וזהו אחד מהסיבות שהקב"ה מביא את האדם לידי נסיון: שיתגבר בו וילמדו ממנו (הערה 104) *
 האיסור (סעיף כ') *
 כל המסתכל באצבע קטנה של אשה, כאילו מסתכל במקום התורף, פירושו, ומ"מ אין כל הראיות שוות לענין גירוי היצה"ר (הערה 105) *
 טעם שאסור להתסכל אפילו במכוערת - טעם שאסור להסתכל בחשק בקרובי משפחה (הערה 106) *
 משומד לדבר אחד (סעיף כ"א) *
 איסור הסתכלות בצורת אשה שבתמונת ובסרטים וכדו' (סעיף כ"ב-כ"ג, והערה 108-109) *
 הסתכלות האסורה (סעיף כ"ד) *
 דיני ראייה בעלמא (סעיף כ"ד) *
 באופן האסור, היינו אפי' אם לא יתפעל ע"י ההסתכלות (סעיף כ"ה) *
 ראיית אשה באונס (סעיף כ"ו) *
 אם ראה אשה לאונסו, ושמח, יענש על זו השמחה - היה לו לדאוג לנפשו למה נזדמן לו לראותה (סעיף כ"ז) *
 ישראל קדושים מטבעם מסתירים עיניהם כשוראים דבר מבהיל מצד הטומאה (הערה 113) *
 הקב"ה מונע ממשול מן הצדיק, אבל מזדמנו לפני הרשע - צריך להתפלל על זה (הערה 115) *
 כיון שרואה ברע קשה להסיר מבטו ממנו, ולכן צריך להתפלל שלא יראה

י"ב) *
 ע"י כבישת יצרו, פנים של מעלה מזרחין, ועי"ז אין מוזיק ראשי ליגע בו (סעיף י"ג) *
 הזהיר בעיניו אלו ירכש מצוות וזכויות רבות עד אין שיעור (סעיף י"ד-ט"ו) *
 ומכל מצוה ומצוה נברא מלאך טוב שמסייעו בכל דבר וכו' (סעיף ט"ז) *
 הכובש יצרו בסתר מיראת הי"ת, הקב"ה יקיים רצונו וימלא משאלותיו (סעיף י"ז-ט"ט) *
 רוממות קדושת הכובש את יצרו בסתר (סעיף כ') *
 הקב"ה יהנה להכובש את יצרו באופנים שונים כנגד מילוי התאוה אשר הפסיד (סעיף כ"א) *
 המסלק תאוותיו הוא במדרגת מלאך (סעיף כ"ב) *
 אם ינצח את יצרו, הקב"ה יעזרו במלחמת אויביו למטה (סעיף כ"ג) *
 הקב"ה יתקן מה שבינו ובין בנ"א, וכו' (סעיף כ"ד) *
 יעלה לגדולה, ויהיו דבריו משמעים, וכו' (סעיף כ"ה) *
 רום מעלת שמירת קדושת ברית מילה (סעיף כ"ו) *
 לפעמים בא נסיון גדול כדי לעשות טובה מיוחדת לאדם (סעיף כ"ז) *
 ועל כיוצא בזה אמרו "יש קונה עולמו בשעה אחת" - יזכהו ה' למדרגה רמה בעוה"ב, וגם בעוה"ז לו ולדורותיו ויהיו גבורים כנגד יצרם וכו' - כל המתבונן באמיתת הענין הזה, בודאי יתאמץ שלא להכשל (סעיף כ"ח) *
 השפעת ההורים על צאצאיהם, לטוב וכו' והיפך (סעיף 87) *
 בעל הלבושים לכלך את בגדיו בצואה כדי לינצל מן העבייה, ולכן זכה לחיבור הלבושים (הערה 88) *
 כל מי שהולך בדרך לא טוב, ודאי שהושלל ממנו ידיעת הבורא וטובותיו והנמשך מעבודתו וכו' - אם ישג אדם רק מעט מן המעט מענפי אור עליון, יבו בלבב היות בעוה"ז מלך המלכים בערך קיום מצוה אחת וכו' (סעיף כ"ט) *
 עוד ממעלות השומר את עיניו, ושכרו: קרבת אלקים (סעיף ל"א) *
 יזכה לחזות בנועם ה' - מדה כנגד מדה (סעיף ל"ב-ל"ג) *
 המנצח את יצרו, עתיד הקב"ה להיות לו לעטרה (סעיף ל"ב) *
 ראוי הוא להעלות עולה על המזבח - ניוון מזיו השכינה (סעיף ל"ה) *
 חיזוק כח הזכרון (סעיף ל"ו) *
 אם ישמרו ראות העין, ימחו עשו ועמלק ויבוא גואל (סעיף ל"ז) *
 עוד משכר שמירת העינים בעולם הזה: זכות לאריכות ימים - בפרט אם עושה גדרים (סעיף ל"ח-ל"ט) *
 שומר כל גופו - מקיים העולם בזכותו - זכות לזרעו (סעיף מ') *
 המלחמה עם יצרו שלום לעולם, לגופו ולנפשו ולבניו וכו' (סעיף מ"א) *
 לא תאונה אליו רעה וכו' (סעיף מ"ב) *
 עין הרע לא תשלוט בו (סעיף מ"ג) *
 יהיה פרנסתו בריוח (סעיף מ"ד) *

מלחמת קודש

ברע גם לאונסו (סעיף כ"ח) * דרכא אחרינא - ההליכה במקומות שיש שם פריצות (סעיף כ"ט ואילך) * מי שהולך במקום שיש שם פריצות, ואיכא דרכא אחרינא, אף אם עוצם עיניו, נקרא "רשע" (סעיף ל"א) * היכי דמי "ליכא דרכא אחרינא" (סעיף ל"ב, והערה 116) * טעם יפה למה נקרא "רשע" באיכא דרכא אחרינא (סעיף ל"א) * הדין אם מתכוין לראות בהנשים (סעיף ל"ד) * מי שיודע שיכשל וליכא דרכא אחרינא (סעיף ל"ה) * הרחובות בזמננו (סעיף ל"ו) * אופן ההליכה ברחובות (סעיף ל"ח) * האם יש לעשות מצוה שמביאה לידי הסתכלות והרהורים (סעיף ל"ט) * איסור הליכה אחורי אשה: האיסור (סעיף מ') * אסור אפי' אם האשה מכוסה לגמרי (סעיף מ"א) * הדין בריחוק ד' אמות - אבל לכל הדעות אסור להסתכל בתנועותיה (סעיף מ"ב) * איך יתנהג כשאי אפשר להסתלק (סעיף מ"ג-מ"ד) * התאוה להסתכל גדולה מתאות אותו מעשה (סעיף מ"ה-מ"ו) * צריך לדחוק את עצמו שלא להסתכל, ולפום צערא אגרא (סעיף מ"ז-מ"ח) * עוד מקושי הנסיון: כחות החיצונים מפתים את האדם להסתכל - ולאחר מיתוהם הם מענישים אותו בעונשים קשים (סעיף מ"ט) * אין יצר הרע בא אלא ע"י הסתכלות בנשים - מעשה נורא (סעיף נ"ג-נ"א) * וראיית גוף ערום גרועה ביותר, שמעוררת אפילו תאוות בלתי טבעיות - מקומות המכוסין מביאין לידי הרהור ביותר (הערה 124) * אשה שלא ראה אין נפשו חושק (סעיף נ"ב) * כיון שאדם מביט באשה, נלכד הוא ברשתה (סעיף נ"ג) * כיון שרואה אשה פעם א', שוב מהרהר אחריה לעולם (סעיף נ"ד) * תחבולת היצה"ר: שיסתכל כדי לכבוש את יצרו - אבל כיון שהסתכל, כבר יש ליצה"ר שליטה בו - לעולם אין היצה"ר מיעצו לטובתו (סעיף נ"ה-נ"ו) * אין חוצץ מפני התאוה כעצימת עינים - הדרכות לשעת הנסיון (סעיף נ"ח ואילך) * לא להסתכל למרחוק (סעיף נ"ח) * כשפוגע באשה, יעביר פניו ממנה - מהרה תעצם עיניך מראות (סעיף נ"ט-ס"ב) * הקב"ה עשה גדר לעינים כדי להרחיקן מן העבירה - ואם פותח עיניו להסתכל, נמצא שפרץ גדר מלכו של עולם (סעיף ס"ג) * אם יעצם עיניו יהיה טוב לו בעוה"ב ועוה"ב - לא התחרט מי שעצם עיניו מראות ברע (סעיף ס"ד) * גם כשנמצא בין הרבה נשים, יזהר מאד (סעיף ס"ה) * הורדת המשקפים לעת הצורך (סעיף ס"ו) * יזהר גם כשנמצא בין אנשים שנכשלים בזה, ועי"ז יזכה לרב טוב הצפון (סעיף ס"ז) * וניכר שהוא עובר בוראו באמת (סעיף ס"ח-ס"ט) * יש לבני ישראל כח מיוחד להתגבר על יצרם (סעיף ע') * יתפלל לה' שלא ישל בעבירה (סעיף ע"א) * וראה לקמן בפרק ז' ובפרק ח', עוד עצות לינצל מיצרא

דעריות ומעון ההסתכלות * אפילו אם הסתכל באיסור, לא יוסיף להרע: "אל תרשע הרבה" - למה יוסיף רשע להיות רובו חייב (סעיף ע"ג) * ההרהורים יתאחוזו יותר בלבו כפי רוב ההסתכלות (סעיף ע"ד) * אפילו אם נכשלת בעבירה, מ"מ אחוז דרכיך הטוב כמקדם וכו' (סעיף ע"ו) * אפילו אם הסתכל בעבר, יזהר מעתה: יזהר מעתה, והקב"ה בחשק יקבל תשובתו (סעיף ע"ז) * המחשב "הרבה בני אדם עושים כך, ומה שיהיה להם יהיה גם לך" - היא שטות שאין כדוגמתה (סעיף ע"ח) * אם יתגבר על היצה"ר, אחר כמה פעמים שוב יהיה קל לו לכבשו - כיון שיתרגל בזה שוב ימאוס בעבירה - כיון ששומר עצמו מן העבירה ג' פעמים, מכאן ואילך הקב"ה משמר - ובלבד שלא יא - חוזר בו ומבקש לחטוא (סעיף ע"ט-פ"ד) * להשתעבד ליצה"ט, הוא גדר החירות בעצם (סעיף פ"ה) * השכל ראוי למלוך, וגנאי הוא לאדם להשתעבד ליצרו - סיפור יפה (הערה 132) * כל בני"א עבדי תאוות העולם, והמלך האמתי הוא מי שהוא חפשי מן התאוות (סעיף פ"ו) * שיעבוד החומר לשכל הוא חירותכם בזה ובכא (סעיף פ"ז) *

פרק ו'

הרהורים רעים - שמירת המחשבה

שמירת קדושת הנשמה - מעלת הקדושה נתנה לנו במצות עשה - הנפש תזדכך ע"י התאמצות לעלות - אבל ע"י הרהורים וכו' היא נטמאת (סעיף א) * לבות בניי הם ביתו של הקב"ה, וראוי לכבדן מכל הרהורי עבירות (סעיף ב) * מן הרעות של הרהורים רעים דכל מיני עבירות (סעיף ג) * ואילך * הקב"ה מתעצב בשביל מחשבות רעות של בני אדם (סעיף ג) * ההרהור מטמא הנשמה (סעיף ד) * המחשבה משקץ את הנפש - אף שאין המחשבה מצטרפת למעשה (סעיף ה) * האדם ממשיך עליו קדושה או טומאה לפי מחשבותיו (סעיף ו) * החושב נקרא "רשע" (סעיף ז) * וגם יש עונש על מחשבה שלימה בעבירה, אך לא כעושה מעשה בפועל - וצריך כפרה (סעיף ח) * שגאוי למקום - יצא חייב בדינו (סעיף ט) * מחשבות רעות מביאים את האדם לשאול תחתית (סעיף י) * החוטא במחשבה, זיו פניו משתנה (סעיף י"א) * המחשבה בעריות מזקת הרבה יותר מבשאר עבירות (סעיף י"ב) * הרהורי עריות פוגם הנשמה וכו' (סעיף י"ג) * לא יוכל לכוון בתפילתו להי"ת (הערה 137) * הרהורי עבירה

לא יחזיק טובה לעצמו כ"כ, שהרי הקב"ה עזרו
(סעיף מ"ח) *

פרק ז'

עצות וסגולות ליניצל מכל מיני יצר הרע

פתיחה: בבוא נסיון לירו, ישתדל מיד בעצות
ליניצל ממנו - מעט מן האור דוחה הרבה מן
החושך (סעיף א' ואילך) * ישתדל מיד בעצות,
כדי שלא יגבור עליו יצרו (סעיף א') * האדם
חוטא רק מתוך עצלותו בקשרי המלחמה (סעיף
ב') * ירגיז אדם יצה"ט על יצה"ר בטענות
מספיקות שראוי להיות בורח מן העבירה, וכו' *
(סעיף ג') * יצה"ר מראה עצמו כגבור, אבל
המתבונן בעניניו שפיר יכול להכניעו (סעיף ד')
* לא יפחד כ"כ מיצה"ר, כי מעט מן האור
דוחה הרבה מן החושך (סעיף ה') * השכל
והיצר הרע שוים בכת, ועל כן חייבים לעזור
לשכל (סעיף 155) * אם לא ישתמש בעצות
ליניצל ביצה"ר, אפי' אם יתגבר עליו יצרו ויהיה
קרוב לאונס, הו"ל תחילתו בפשיעה וסופו
באונס וחייב (סעיף ו') * לחשוב שהקב"ה
רואה אותך, ושהכופר בזה הוא כופר בעיקר
וכו' (סעיף ח-ט) * לימוד זכות למעט קושי
הדין שע"פ דברים הנ"ל - בשעת הנסיון דרך
היצה"ר להסית האדם לחשוב שעוב ה' את
הארץ - ואולי לזה כיוונו בספה"ק הנ"ל (הערה
158) * האמונה בעוה"ב שמביאו לעשות רצונו
ית', זהו "שכר מצוה מצוה"; וכן להיפך ח"ו
וכו' (הערה 157) * לזכור שכל עניני העולם
נסינונות הם לאדם - לחשוב אולי נסיון זה
יהיה מכריע (סעיף י"ג) * כל תאוה לעשות
נגד רצונו יתברך באה מיצה"ר - כל העולם לא
נברא אלא כדי שיכופר האדם את יצרו, ולקבל
שכר על זה - להבונן שהקב"ה מנסה אותו
בנסיון זה (סעיף י"ד) * יתבונן בעצמות
תוכיות כוונת יצה"ר הוא שלא ישמעו אליו
(סעיף י"ב) * עוד יחשוב אולי במעשה זה הוא
מכריע (סעיף י"ג) * לעסוק בתורה (עי' בפרק ח'
סעיף כ"ד-מ"א, ושם בסעיף מ"ז-נ"ו, וע"ש עוד בסעיף נ"ט-
ס"א) * לדבר בפני כמה פעמים הפסוקים
ששייכים לאותה עבירה (עיי' לקמן בפרק ח' סעיף
מ"ד-מ"ה) * לקרות קריאת שמע (עיי' לקמן פרק
ח' בסעיף ס"ג-ס"ח) * לזכור יום המיתה - לזכור
יום הדין (סעיף י"ז ואילך) * למה לא נתנו עצה זו
מתחילה (הערה 160) * רוב ההמון לא חושבים
כלל על יום המות (סעיף י"ח) * ע"י זכרון יום
המות נתנתקו ותמושו התאוות (סעיף י"ט-כ') *
לזכור יום המות היא עצה נפלאה נגד יצה"ר

קשים מעבירה (סעיף י"ד ואילך) * הרהורי נשים
קשים להכחיש בשרו יותר מגופו של מעשה
(סעיף י"ד) * אין לך קשה לבריאות הגוף
ממעשה הרשעים - אף אדם שהוכרו עליו
בשעת ההריון להיות גבור, לא יהיה לו גבורת
הגוף אלא אם כובש את יצרו - בעלי תאוה לא
יחצו ימים בטבע, כי התאוה גורמת מחלת לב -
התאוה מוציא את האדם מן העולם (הערה 138)
* נגעים באים בעון הרהורים רעים (הערה 139)
* הרהורים קשים מעבירה מחמת רום מעלת
המחשבה על הגוף (סעיף ט"ו) * בהרהור פוגם
בחלק האדם שמהקב"ה, משא"כ במעשה
העבירה (סעיף ט"ז) * ההרהור קשה על הנפש
מעבירה עצמה (סעיף י"ז-י"ח) * מכניס צלם
בהיכל (סעיף י"ט-כ') * הרהורי עבירה קשים
מעבירה לענין גודל התאוה (סעיף כ"א) * קשים
מעבירה שבקל יכול לחטוא, ואין לו בושת
מבני אדם - וכיון שעובר ושונה נעשה לו
כהיתר (סעיף כ"ב) * הרהורי עבירה קשים משום
ההתמדה (סעיף כ"ג) * קשה לפרוש מהרהורים
רעים, ולכן צריך לזוהר מאד מהם (סעיף כ"ה) *
הרהורים קשים מעבירה משום שלא ישבע
מהם (סעיף כ"ו) * טבע המהרהר להרהר תמיד
(סעיף כ"ז) * והרהור נטבע בלבו כטבע (סעיף
כ"ח) * עיקרי דיני הרהורים רעים (סעיף ל' ואילך)
* האיסור (סעיף ל') * המביא עצמו לידי
הרהור, אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה
- הטעם (הערה 142) * טעם האיסור (סעיף ל"ב) *
ההרהור בנשים שונה משאר עבירות שאין
הקב"ה מצרף המחשבה בהן למעשה (הערה 146)
* נספתקו מה הדין אם לא בא לידי קרי - אבל
לדברי הכל פוגם בנפשו בכל גווגי (סעיף ל"ג) *
צריך להתרחק מגרמי הרהור (סעיף ל"ד) * לא
תכנס בטוען ונטען בהרהורים, שאריכות
המחשבה אפי' לבחינת השולל תגרום הגברת
החפץ לרע (סעיף ל"ה) * אין אדם ניצול
מהרהורי עבירה בכל יום (סעיף ל"ו) * אפי' אם
רוצה לזוהר (סעיף ל"ז) * ומ"מ חייב להחליף
מחשבות רעות במחשבות טובות (סעיף ל"ח) *
יחליף מחשבות רעות בטובות, ויועיל, שאין
אדם יכול לחשוב ב' מחשבות כא' (סעיף ל"ט) *
לא יענש אם לא יאריך בהרהורו (סעיף מ'-מ"א)
* בתחילת כניסת המחשבה, בקל יכול
להדיחנה (סעיף מ"ב) * ע"י שמסיח דעתו מהם
כופה הסט"א, וכו' (סעיף מ"ג) * עצה טובה:
אין להעמיק לדחות הרהורים, אלא יחליף
המחשבה (סעיף מ"ד) * אדם יכול להכין לבו
שכמעט לא יחשוב הרהורים רעים - אם
הרהורים רעים עולים תמיד על לבו באונס, זהו
סימן שלא הכין לבבו לטוב - כאשר מכין לבו,
הקב"ה עוזר לו (סעיף מ"ו) * אם נצח היצה"ר,

מלחמת קודש

ה', אלא ששאר שבעישה מעכב (סעיף מ"ז) *
 להתרחק מחברים רעים (סעיף מ"ח ואילך) *
 ישראל בעצמם טובים, רק התחברות לרשעים
 גורמת הכל (סעיף מ"ח) * אל תתחבר לרשע
 (סעיף מ"ט) * צדיק המתחבר עם הרשע יותר
 בנקל נעשה רשע ממה שהרשע נעשה צדיק -
 הטעם (הערה 171) * דרך להבחין טיבו של
 אדם: מי הם חביריו (הערה 172) * האדם נמשך
 אחר ריעיו וחביריו (סעיף נ"ג-נ"א) * צריך אדם
 להתחבר לצדיקים וכו' ויתרחק מן הרשעים
 וכו' - גם מאלו שהם ביני וביני צריך להתחבר
 למי שיותר טוב - אם אינו ברוק לו לכשר, לא
 יתחבר עמו (סעיף נ"ג, והערה 173) * האדם נמשך
 בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וכו', ואם גם
 עושה קצת כמעשיהם יתקלל יותר מהר - כל
 אחד נפעל כפי פעולותיו (הערה 174) * דרך
 הרשעים לפתות אחרים בכוונה להיות כמותם -
 ואל תאמין בעצמך (סעיף נ"ב) * רשעים שונאים
 "סור מרע" וכו' - חברתם עם אנשי רשעה גרם
 להם כך (הערה 175) * אי אפשר שיתחבר עם
 הרשע ולא ילמדו ממעשיו (סעיף נ"ג) *
 כשרואה היצה"ר שקשה להחטיא האדם, אז
 בא אליו בתחבולה ומפתניו להתחבר עם אנשים
 שאינם מהגונים (סעיף נ"ד) * בפרט על השכנות
 צריך לזהר (סעיף נ"ה) * השוכר בית, כמו
 ששואל על טיב הדירה כן ישאל על השכנים
 (הערה 177) * השפעת בני אדם במעשיהם על
 שאר בני אדם גם בלי התחברות אליהם:
 כשירד אברהם למצרים חורד ממדרגתו ע"י
 זיהומא מטומאה גדולה דרש - כשארם חוטא
 הוא מוסיף כח בטומאה ומבכיר כח יצה"ר על
 שאר בני אדם - וכן להפך, כשמנצח את יצרו
 מחליש כח הטומאה ונקל לשאר בני"א לנצח
 את יצרו, וזה ענין הערבות - ומשפיע בפרט
 על מקום שחטא - אור מקיף מקדושה שבא
 לאדם שחושב לעשות טוב, וכן להיפך ח"ו
 (הערה 179) * ראשית מצעדיו של רשע מועדת
 לחטא, ולכן יענש המתחבר לו שבירדע שעלול
 לחטא עמו - עונש גדול בהתחברות לרשע
 (סעיף נ"ו) * אל תאמר שתלך עמהם ותפרוש
 מהם קודם בוא ענשם וכו' (הערה 180) * וראה
 עוד לקמן פרק ח' בסעיף צ"ד-צ"ט * לקנוס
 עצמו במקומו (סעיף נ"ח-נ"ט) * לקנוס עצמו
 בסיגופים (סעיף ס') * לזכור כי לעתיד
 הקב"ה ישחוט את היצר הרע (סעיף ס"א-ס"ב) *
 אם תקיף יצרו ביותר בדבר מסויים, ידע
 שלתקן את זה בא לעולם (סעיף ס"ג-ס"ד) *
 בידעו ידיעה זו יקל מעליו קושי הנסיון (סעיף
 ס"ה) * ליישר תאוותיו לחפצי שמים (סעיף
 ס"ו-ס"ח) * יש ללמוד לעבוד את ה' מדרכי
 המתאונים אחרי יצה"ר (סעיף ס"ט) * ימחר
 לעשות איזה מצוה, ואפילו מצוה קלה (סעיף

סעיף כ"א) * משנה: הסתכל בג' דברים וכו'
 (סעיף כ"ב) * יחשוב מה יעשה ומה ישיב ביום
 הדין הגדול (סעיף כ"ג-כ"ד) * לזכור גודל
 הבושת שיהיה לו לפני הקב"ה לעולמי עד
 (סעיף כ"ה-כ"ו) * לזכור אשו של גיהנם
 שמסיק בחטאו: אין האדם רואה בחוש שחר
 ועונש של העוה"ב, אבל מאמין בהם - ומ"מ
 אינו פועל בנפשו כ"כ, ולכן יעץ הנביא לצייר
 בנפשו כאילו רואה את הנולד (סעיף כ"ז) * וכן
 עשה יוסף הצדיק (סעיף כ"ח) * לזכור שהיצ"ר
 שונא ומבקש לקרב מיתתו ע"י החטא (סעיף
 כ"ט-ל"ו) * אין שונא לאדם כיצה"ר, וכו' (סעיף
 כ"ט-ל) * דוקא קודם שהעבירה נעשה לו
 כהיתר היצה"ר מרבה הנאה בעבירה, כדי
 להכשילו - אף שדרך יצה"ר להרע ולא להטיב,
 מ"מ הוא עושה כן דרך משא ומתן כדי להרויח
 רע הרבה לעתיד - נותן לאדם הנאת העבירה
 כדי שימסור בידו לענשו (סעיף ל"א) * מחשבתו
 של יצה"ר להרע (סעיף ל"ב) * חפצו של יצה"ר
 בהחטיאו אותו הוא ליטול נשמתו (סעיף ל"ג-ל"ד)
 * יצה"ר מסיתו לאדם בעוה"ז, ומעיד עליו
 לעוה"ב, וכו' (סעיף ל"ה) * יצה"ר חפץ לאבד
 את האדם, כשם שהוא יאבד לעוה"ב (סעיף ל"ו)
 * יתבונן בנפשו שלא כדאי ליהפך ח"ו
 מאהוב למתועב בעיניו ה' בעבור הנאה
 עוברת (סעיף ל"ח) * לחשוב בגודל הפגם אשר
 הוא עושה בחטאו (סעיף ל"ח-מ) * מגודל כח
 האדם לפעול בעולם ובעולמות העליונים (סעיף
 ל"ט) * יתבונן שבחטאו הוא מוכעיס הקב"ה
 (סעיף מ"א-מ"ג) * אדם שלהבל דמה, היאך יצער
 מלך רם ונשא (סעיף מ"א) * גם מנעו מן החטא
 פן לא יהיה תמים באהבת ה' - וזה הנקרא "ירא
 ה'" (הערה 165) * ע"י ההכרה בגדולת הי"ת
 ובטובות אשר הוא עושה עמנו, בהכרח שימנע
 עצמו מלחטוא לפניו (סעיף מ"ב) * תחילת
 תחבולות יצה"ר להשכיח אדם שכל טובתו
 מהי"ת (סעיף מ"ג) * יתבונן שבחטאו הוא
 מוכעיס הקב"ה במה שמשפיע לו לטובתו:
 גם בעת החטא הקב"ה משפיע לו חיים לחיות
 ולנוע אבריו, והחוטא משתמש באותן
 ההשפעות לעבור על תורתו - יודעו על כעל
 נפש בחשבו על זה - ועוד, החוטא מזיק
 הקב"ה כביכול לזון המשחית אשר נעשה
 בחטאו וכו', ולא יסבלהו השכל כמה מהגנות
 והשפעות לחוטא (סעיף מ"ד) * יתבונן בהמלתו
 ית' עליו, שמצטער בהענשו על חטאיו וכו'
 (סעיף מ"ה) * יתבונן שבחטאו כביכול הוא
 מצער הקב"ה: גדול הוא צערו של מקום
 בצרותינו, ר"ל - אבל אין ערוך ודמיון כלל בין
 זה הצער נגד עוצם הצער שאדם גורם למעלה
 בעשותו העון (סעיף מ"ו) * יתבונן בזה שאין
 רצון נפשו בחטא ח"ו: רצוננו לעשות רצון

אף שיצרך יאמר לך "טוב שתכנס בניסיון ושכרך הרבה מאד", הוי בורח מן העבירה, שאין כוונתו אלא להכשילך בה (סעיף ז-ח) * לעולם לא יביא עצמו לידי נסיון, שבעוד שלא נכנס בניסיון הוא בטוח בעוה"ב, משא"כ אם נכנס בניסיון (הערה 193) * וע"ע לעיל בפרק א' סעיף א-ל"ב, וגם לקמן בסמוך * להתרחק מן הנשים - למעט השיחה עם הנשים (סעיף י" ואילך) * לא יהא מצוי אצל נשים (סעיף י" גם צריך להתרחק מאד מאד (סעיף י"א) * גם האשה צריכה להתרחק מן האנשים (סעיף י"ב) * יצא קלקול ורע מכל תעורבות - ובפרט בעת שעוסקים בשמחה (סעיף ג') * אין גורם רעה יותר מן התעורבות (סעיף י"ד) * אל תרבה שיחה עם האשה (סעיף ט"ו) * המשוחת עם האשה גורם שהיצי"ר מתגבר עליו (סעיף ט"ז) * אסור לשחוק עם הנשים (סעיף י"ז) * לזוהר מאד בתחילת בוא הנסיון (סעיף י"ח-כ"ב) * אין היצה"ר מבקש מן האדם אלא כשיכנס מעט, כי הוא יכניסוהו הרבה וכו' - אם לא יתן יד ליצה"ר בתחילת בואו אליו, לעולם יהיה יצה"ר תחתיו (סעיף י"ח) * לפי דרך הטבע אין יהודי מוכן לחטוא בפעם ראשון יש ליצה"ר טרחה גדולה להחטיאו, אבל אח"כ איננו צריך טרחה יתירה (הערה 197) * אין יצה"ר מכביד על האדם אלא אחר שכבר התחיל לשמוע אליו (סעיף י"ט) * אם יפיק רצון יצה"ר פעם או שתיים, שוב ישתרר עליו להחטיאו ח"ו - ואם פעמיים מציאות העבירה לפניו ודחה אותה, שוב יצור לא ירים ראש כ"כ באותה העבירה (הערה 198) * דרך יצה"ר לומר לאדם שלאחר שימלא תאותו בעבירה יסתלק ממנו, ובאמת אדרבה ע"י העבירה נכנס בו כח הטומאה יותר, ומוליכו כשור לטבח, ועבירה גוררת עבירה - אפילו אם יצה"ר כבר החטיא אותך בכמה איסורים, לעולם אינו שבע, ומצפה תמיד להכשילך יותר (סעיף כ') * בענין "עבירה גוררת עבירה": אם יצה"ר חס לאיזו עבירה קלה, חס כולו לכמה עבירות - וההפך בתורה. עבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה - השמירה מלא תעשה גוררת עוד שמירה מלא תעשה וגם לעשות מצוות עשה - טעם הדבר: אלמלא הקב"ה עוזרו וכו' - וכיון שעובר עבירה הקב"ה מתרחק ממנו ולא עוזר לו כ"כ, ולכן "עבירה גוררת עבירה", והיה להפך (הערה 199) * כאשר מתעורר תאוה רעה, כח השכלי מעורר נגדו, ואז תיכף נחלש הכח התאוה - ואם נותן לתאותו להתגבר, אזי הכח השכלי נחלש, וכל מה שכח התאוה מתגבר הכח השכלי נחלש יותר - עד שהוא כמעט בגדר בהמה - וזה דבר פלאי - עוד דבר נפלא בזה - ביאור הענין - יצה"ר בתחילת ענינו

בזמן שהאדם טרוד במצוות, לא יכשל בעבירה (סעיף ע"ב) * מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא (סעיף ע"ג) * צדקה - כוונה בנתנית צדקה (סעיף ע"ד-ע"ה) * אמירה יפה ותפילה קודם תת הצדקה (סעיף ע"ה) * לצייר בדעתו כאילו אדם גדול עומד לפניו ורואהו (סעיף ע"ו-ע"ח) * ישא ק"ו בעצמו: שאם היו גוזרים שמד היה מוסר נפשו, כ"ש זה הקל (סעיף ע"ט) * יתבונן בזה שבן חורין אמיתי הוא האיש העושה רצון יצרו הטוב (סעיף פ'-פ"ב) * להשתעבד ליצה"ט, הוא גדר החירות בעצם (סעיף פ') * השכל ראוי למלוך, וגנאי הוא לאדם להשתעבד ליצרו - סיפור יפה (הערה 190) * כל בנ"א עבדי תאוות העולם, והמלך האמתי הוא מי שהוא חפשי מן התאוות (סעיף פ"א) * שיעבוד החומר לשכל הוא חירותכם בזה ובבא (סעיף פ"ב) * וע"ע בפרק ה' סעיף ע"ט-פ"ד * ידמה נגד עיניו מראות נוראות וכו' (סעיף פ"ד) * במקום שמסתפק בדיבר: תחשוב מה יהיה מיעץ לחברך בכיוצ"ב - עוד עצות לאדם במקום שמסתפק בדבר (סעיף פ"ה-פ"ח) * תחשוב מה יהיה מיעץ לחברך בכיוצ"ב (סעיף פ"ה) * באופן כללי אין לאדם לסמוך על עצת עצמו בנוגע לנסינותיו - יבקש עצת נבונים (סעיף פ"ו) * במקום ספק, סור מן הקרוב אל תאותך (סעיף פ"ז) * דרך להבחין אם המעשה לרצון אלהים הוא, ואם לאו: אם נכנס שמחה בלבך דע שהוא לרצון אלהים, ואם נכנס עצבות בלבך דע שאין רצון הבורא בה - הטעם (סעיף פ"ח) * יכין עצמו קודם שבא הנסיון לפניו (סעיף פ"ט) * וראה לקמן בעצות שבפרק הבא, שרובן שייכות גם לכל מיני יצה"ר *

פרק ה'

עצות ליניצל מיצרא דעירות, ובפרט מראיה אסורה

ראה בפרק הקודם, שכל העצות שהובאו בו מועילות להציל מיצרא דעירות ג"כ * להתרחק מן הנסיון (סעיף א' ואילך) * אם ישמור מרחק מן העבירה, יהיה קשה ליצר לקרבו אליה (סעיף א') * "הוי אוהב את השמא וכו'" (סעיף ב') * התרחק מן הנסיון, כי רק גיבור יכול לכבוש את יצרו (סעיף ג') * פשט נפלא בפסוק - שצריך להתרחק מן הנסיון (סעיף ד') * החוטא שאינו מתרחק מן הרע ואין לבו שלם, הקב"ה מזדמן אליו נסיונות גדולות וכו' (סעיף ה') * לעולם אל יביא עצמו לידי נסיון, שהרי דוד הביא עצמו וכו' - אפי' אם יש גילוי דעת מהי"ת שמעיד על כשרותו, לא יביא עצמו וכו' - וכ"ש אם הוא מסופק במעשיו (סעיף ו') *

מלחמת קודש

בפסוקים השגורים בפיו (סעיף ל"ב) * הקב"ה מעניש על הרהורים רעים שלא ביטולם ע"י הרהורי תורה או בדברים אחרים (סעיף ל"ג) * ראה לעיל פרק א' סעיף י"ג והערה 21 טעם שנתרבו בימינו האמצעים ללמוד תורתנו הקדושה, ולהקל מעלינו קושיי עינה * עיין לקמן בסעיף ע"ד שאפילו אם עוסק בתורה לשמה, עכ"ז צריך תפילה ובקשה לה' שישמור אותו מכל חטא * לימוד התורה בענין שהוא מתנסה בו (סעיף ל"ו ואילך) * תורה מביאה לידי זהירות (סעיף ל"ז) * הקב"ה מסיר היצה"ר מדבר שעוסק בעניניו (סעיף ל"ז) * ללמוד ולידע דיני המצוה (סעיף ל"ח-ל"ט) * זו היא תורה לשמה שמבטלת יצה"ר * (סעיף מ') * האדם נפעל כפי פעולותיו - מעשיו ולימודיו - וזה עוד מעלה בלימוד עניני הברב שהוא מתנסה בו (סעיף מ"א-מ"ג) * עיקר רפואת התורה לתחלואי היצר: לימוד דיני העבירה עצמה - ויש גם בחינה רוחנית בתכלין התורה ליצה"ר - צריך להתגברו כפי הצורך בלימוד ההלכות והמוסרים של דבר נסיונו (הערה 224) * לרבר בפיו כמה פעמים הפסוקים ששייכים לאותה עבירה (סעיף מ"ד-מ"ה) * לעיין באגדות חז"ל ובספרי מוסר [בכלל, ובדבר נסיונו בפרט] (סעיף מ"ו-מ"ז) * ברור שיועיל לו (סעיף מ"ז) * לינצל מיצה"ר "יעסוק בתורה" בספרי מוסר (סעיף מ"ז-מ"ח) * יעסוק במוסרי חז"ל בפרט בענין שהוא מתנסה בו (הערה 225) * עוד במעלת לימוד אגדות חז"ל וספרי מוסר לינצל מיצה"ר (סעיף מ"ט-נ"ג) * עי"ז היצה"ר מניחו והולך לו (סעיף נ"א) * איש ואשה וגם ת"ח לימוד בספרי מוסר - יהיה להם לחומה בצורה (סעיף נ"ב) * על הרוב, מי שאין לו קביעות ללמוד מוסר לא טעם טעם יראת חטא (סעיף נ"ג) * חוב גמור על כל אדם (סעיף נ"ד) * מעשה רב (סעיף נ"ה) * תורה עם גמילות חסדים (סעיף נ"ז) * ללמוד בקול רם בדברים רעים שבספרי ירמיה ואיוב ובספרי קהלת (סעיף נ"ח) * החזקת התורה (סעיף נ"ט-ס"א) * החזקת התורה מצילה ג"כ מיצה"ר (סעיף נ"ט-ס"ב) * וה"ה נשים שמסייעין לבעליהן ללמוד (סעיף ס"א) * צריך לשמוח בהחזקת התורה כדי שיגן בעדו (סעיף ס"א) * דברי התעוררות למחזיקי תורה שילמדו גם הם בעצמם (הערה 231) * עסק בפרנסה כדי שיוכל לעסוק בתורה (סעיף ס"ב) * לקרות קריאת שמע (סעיף ס"ג-ס"ד) * ק"ש מבטל יצה"ר (סעיף ס"ד) * בק"ש מכניע יצה"ר ע"י כח התורה וזכרון שכר ועונש (סעיף ס"ה) * ע"י ק"ש ישים נגדו מעלת ה' ושראו לאהבו (סעיף ס"ו) * ע"י ק"ש יתבונן במציאת ה' ואחדותו וכו' ולא יבקש עוד מותר גופני (סעיף ס"ו) * י"א דלקרוא ק"ש היא עצה לההולך לישון (סעיף ס"ח) *

חלוש עד מאד, ובקל יכול להסירו מעל לבך - אבל אם תתעלם ממנו, יתגבר הרבה ויקשה עד מאד להסירו מלבך - הרי שהכל עומד ותלוי בראשית נקודת ההורוי מחשבתו - ולכן ראשית ההורוי לרעה נקרא "עון" - כח התאוה יכול להתגבר כ"כ עד שהאדם יאמת את השקר ומיפה את המגונה, ויגנה את הטוב וכו' - וזהו שכתב הרמב"ם שיש לנפש בריאות וחולי (סעיף כ"א) * אע"פ שלאחר שהתחיל לחטוא שוב חטאותיו קרובות לאונס, מ"מ חייב משום שתחילתו בפשיעה (סעיף כ"ב) * להתבונן בגודל השכר שיקבל על כבישת יצרו (סעיף כ"ג) * לעסוק בתורה - לחשוב בדברי תורה (סעיף כ"ד ואילך) * אם פגע בן יצה"ר, משכהו לביהמ"ד - אין רשות ליצה"ר ליכנס שם (סעיף כ"ז) * אם לא נתקשה יצה"ר כ"כ, במושכו לביהמ"ד נימוח במהרה - אבל אם כבר התגבר עליו אז בתורה מתפוצץ מעט מעט (הערה 203) * מדבר יזמה תשמור עליך תורה (סעיף כ"ה) * זכות התורה גם מרזיק ממך את הנסיון (הערה 205) * אם אתם עוסקים בתורה אין אתם מוסרים ביד יצה"ר, וכו' - ואפילו אם כבר נכשל וכו', כ"א יהיה שוקד על התורה א"א שלא תדריכהו לשוב מהם שלא ישתקע בהם (סעיף כ"ו) * מחשבת עריות מתגברת בלב פנוי מן התורה (סעיף כ"ז) * איזה סוג לימוד התורה מבטל יצר הרע (הערה 211) * עצה לינצל מהרהורים בשינתו, להשביע עצמו מד"ת קודם שישן - עוד עצה לינצל מקרי בשינתו - עוד עצה לינצל מקרי בשינתו (הערה 214) * תורה תכלין ליצה"ר - ואם לא יעסוק בתורה הוא נמסר בידו ח"ו - תורה מבטלת הרהורים (סעיף כ"ח) * מעשה רב (הערה 215) * האדם נשלח לעוה"ז ללחום מלחמת מצוה - ובכדי שלא ישכח האדם מקום שרשו, הקב"ה נתן התורה לעסוק בה (הערה 217) * הקב"ה שברא יצה"ר אמר שאין תקנה לבטלו אלא בתורה - א"כ כל עוד שריבה ביטול תורה יגדל נא כח היצר (סעיף כ"ט) * עסק במצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים להגן מן העבירה - העוסק במצוה כדי שלא יצטרך ת"ח להפסיק מלימודו לעסוק בה (הערה 218) * בענין התועלת בתלמוד תורה וגם בעצות אחרות לבטל יצה"ר (הערה 220) * תורה מתשת כחו של אדם: יצרו הרע (סעיף ל') * הרשעים קשורים בחבלי יצרם - תורה שורפת החבליים - מעשה בחכם א' שכבש את יצרו (סעיף ל"א) * עוד בענין חירות מיצר הרע ע"י תורה - אף שיהיו כמה בני חורין, היצה"ר מושל בהם והם עבדים ליצרם, אבל העוסק בתורה הוא בן חורין גמור וכו' (הערה 222) * אפילו במרחץ ובבחי"כ"ס מותר להרהר בתורה כדי להנצל מיצה"ר - כל אדם יכול להרהר

את הי"ת (סעיף ק"ג-ק"ג) * אם יתן על לבו שהקב"ה רואהו, בודאי יפרוש מן החטא - ק"ו ממה שעשה יוסף - ועוד ק"ו, מכבוד שנוהגים במלך בשר ודם (סעיף ק"א) * טבע האדם דגם מעט פחד מעביר ממנו כחות התאוה - במעט יראה בטל כל כח היצר - ועיקר שליטתו הוא רק בעת היסח הדעת (סעיף ק"ב) * יזכור שעתידי ליתן דין וחשבון - היצה"ר מסלק מורא שמים בהבלי עוה"ז, וכל טענותיו בדבר הנראה לפי שעה (סעיף ק"ג) * לזכור השבועה שהשביעו הקב"ה לפני בואו לעוה"ז (סעיף ק"ה) * לזכור כי סופו של עבירה מר - הרשעים מלאים חרטות - לזכור הנעימות והטוהר שמרגיש בנפשו בזמנים ששומר עיניו ולבו כדבעי (סעיף ק"ו-קט"ו) * יתרחק מן החטא בזכרו כי סופו מר - יצה"ר תחילתו מתוק וסופו מר - כפי עריבותה של עבירה תהיה אח"כ מרירותה - אין עונג החטא כגודל החרטה שיתחרט אח"כ (סעיף ק"ו) * כל זמן שיצה"ר בעולם, אופל וצלמות בעולם (סעיף ק"ז) * נשמת החוטא מתנגד למעשיו, וגם גופו מתחרט אחר שיפעל המעשה (סעיף ק"ח) * הרשע מצטער בפנימיותו כל ימי חייו - נפשו עגומה עליו על חטאיו - אע"פ שההרגל בדבר נעשה טבע שני, מ"מ אם היה אהבה תלויה בדבר, מיד בכטל הדבר בטלה האהבה, דמולו חזי העונשים המעותרים לו על אותה אהבה - דרך להבחין אם המעשה לרצון אלהים הוא, ואם לאו: אם נכנס שמחה בלבך דע שהוא לרצון אלהים, ואם נכנס עצבות בלבך דע שאין רצון הבורא בה - הטעם (הערה 246) * עוד טעם שרשעים מלאים חרטות: שאחר גמר העבירה היצה"ר מסתלק למעלה לקטרג עליו, ובאותה שעה שהניחו הוא מתחרט (סעיף ק"ט) * מזה שרשעים מלאים חרטות ילמוד למאוס ברע ולבחור בטוב - ועוד ילמד למאוס ברע מזה שמצינו שאין רשע שאינו רוצה שבענו יהיה צדיק (סעיף ק"ו) * חייב אדם ללמוד ממרת רוחו שהרגיש בחטאו שלא לעשות כן שנית (סעיף ק"א) * האדם מרגיש בנעימות נפשו כשמנצח את יצרו (סעיף ק"ב) * יזכור הנעימות והטוהר שמרגיש בנפשו בזמנים ששומר עיניו ולבו כדבעי, ומזה יתחזק בעת הנסיון (סעיף ק"ג-ק"ד) * אף שבשעה ששובר אותו האדם מצטער, מ"מ אח"כ תרבו לנפש ונהנה מזה עד מאד (סעיף קט"ו) * לקבוע בלבו יראת העונש - הוי מחשב שכר עבירה כנגד הפסדה (סעיף קט"ז-קל"ו) * החוטא דומה לעוף שנכנס לרשת לאכול חטים - אף שמאמין בדין שמים, התגברות תאוותו תשיכיהו הדין - בעברו עבירה מיד נתפש ברשת, אע"פ שלפעמים יאריך אפים עד שיקבל ענשו (סעיף קט"ז) * ינצל

תפילה (סעיף ס"ט-פ"ה) * חייב להתפלל שיצלהו ה' מיצה"ר (סעיף ס"ט-ע"ב) * צריך להתפלל בזה על עצמך, וגם על אשתך ובניך (הערה 233) * יתפלל בזה יותר מהמתפלל על בנו יחידו שמוטל על ערש דוי בסכנת מות (סעיף ע"א) * יתפלל בכל נוסח, ובלבד שיצא מן הלב (סעיף ע"ב) * תפילה זו קרובה להתקבל, אף אם אין בידו מעשים טובים (סעיף ע"ג) * עוד בכח התפילה לינצל מיצר הרע (הערה 235) * אפילו אם עוסק בתורה לשמה, מ"מ גם צריך להתפלל על זה (סעיף ע"ד) * יתפלל על זה בתחילת היום, ובתחילת השבוע וכו' (סעיף ע"ה) * יתפלל שלא יבוא החטא לידינו כלל (סעיף ע"ו) * יקדים תפילה לצרה (סעיף ע"ו) * ובפרט בענין שמירת העינים, דאפשר שיפגע בראיה רעה פתע פתאום (סעיף ע"ז-ע"ט) * ובשעת הנסיון בודאי צריך לצעוק ולהתפלל (סעיף פ"ב-פ"א) * ובפרט אם קשה לו לכבוש את יצרו (סעיף פ"ב-פ"ג) * יחזור ויתפלל הרבה פעמים (סעיף פ"ד) * ומ"מ תפילה לחוד לא סגי, אלא גם צריך השתדלות לכוף את יצרו (סעיף פ"ה) * להתמתן קצת קודם שיחטא ולהתבונן באשר הוא עושה - לא ימהר לעשות את המעשה (סעיף פ"ו-פ"ז) * אין גורם גדול לחטאים כהיסח הדעת (סעיף פ"ו) * ובוזה מתחיל היצה"ר במלחמתו עם האדם (סעיף פ"ז) * כשאדם מסיח דעת מנפשו הבהמית, תיכף עושה את שלה ומושכת גם את הנפש השכלית לרישתה - כיון שאדם מכיר בנפשו הבהמית וזהיר ממנו, הקב"ה מסייעו שלא יחטא - לאפוקי אדם שחושב שאין לו נפש בהמית ואינו זהיר ממנו (סעיף פ"ח) * ע"י המיתון והמחשבה מובטח שימנע מלחטוא (סעיף פ"ט) * עיקר התגברות יצה"ר על האדם הוא מחמת המהירות לעשות את העולה ברוחו (סעיף צ') * כל כח היצה"ר למהר האדם בהליכות כ"כ עד שבשעה שהאדם מתחיל לחשוב אודותיו כבר גמר מעשהו (סעיף צ"א) * התאוה ערה הולעת ישינה, על כן תנצח התאוה את העצה" (הערה 238) * המיתון אחריתו טובה, והמהירות אחריתו רעה (סעיף צ"ב) * להתרחק מאד מבני אדם שחוטאים (סעיף צ"ד-צ"ט) * טבע האדם להתאוות למה שרואה חבירו מתאוה (סעיף צ"ד) * האדם מושפע במיוחד ממה שרואה בעיני עריות (סעיף צ"ה) * ולכן צריך להתרחק מן האומות (מאושעי ישראל), שהם שטופים בזימה וגם מחבבי זימה (סעיף צ"ז) * אומות העולם מזהמין וכו' - בני ישראל מצידם תמימים עם ה', ועשו גורם להם לחטוא (הערה 239) * יברח ממסיבת רשעים כבורח ממדורת אש (סעיף צ"ח) * וראה עוד בפרק ד' סעיף מ"ח-נ"ז, ובפרק י' סעיף נ"ג * לעורר נפשו לירא

מלחמת קודש

יתבונן בזה ניצל מן העבירה (סעיף קמ"ט) * לא יחשוב על הבלו של תאוה זו בנוגע לאשתו (הערה 269) * מעשה בתלמיד של ר"ע שניצל מעבירה עי"ז - וכן ניצל רבי עקיבא עי"ז (סעיף קמ"ג) * עוד דרך להתבונן בגנות התאוות החומריות (הערה 270) * גם יתבונן דכשתזקין תהא מכוערת - ושכל יופי האשה היא עור דק, ואם תתפשט עורה וכו' - התבוננות נוספת ליניצל מתאוות גויה (סעיף קמ"א) * גם צריך לדעת שהתכשיטין מראים הדבר המכוער ליפה (הערה 272) * ליחס להאשה דמיון מכוער (סעיף קמ"א-קמ"ה) * לחשוב שתאוותיו מתעוררים עי"ז הסט"א - מים גנובים ימתקו (סעיף קמ"ו-קמ"ט) * כל תאוה לעשות נגד רצונו יתברך באה מיצה"ר (סעיף קמ"ז) * היצה"ר מייפה את האסור - אין היצר תאב אלא דבר שאסור לו - דבר האסור לו יצרו רודף אחריו (סעיף קמ"ז) * בדרך כלל, בעלי חשק לא יודעים שרב חשקם בא מפאת האיסור (הערה 274) * מעשי לילית (סעיף קמ"ח) * שמחת יצה"ר אחר שמכשיל את האדם (סעיף קמ"ט, וע"ע בפרק ד' סעיף כ"ט-ל"ו) * לזכור ברית קודש שבמילתו (סעיף קמ"א) * ליהרהר בחושי הציצית - להסתכל בציצית (סעיף קמ"ב-קמ"ה) * לזכור המעלות הרמות ושכר העצום שיש להשיג עי"ז כבישת היצר (סעיף קמ"ו) * לזכור שהקב"ה יהנה לו באופנים שונים כנגד מילוי התאוה אשר הפסיד (סעיף קמ"ז-קמ"ח) * יהיה לו שכר גדול כפלים אלף פעמים כנגד ההנאה שהפסיד (סעיף קמ"ז) * מעשה באדם שכבש יצרו וניצל מאשה אסורה, ולבטח זכה לה בחיתו - עוד כיוצא ב (סעיף קמ"ח-קמ"ט) * לא הניח אדם לכבוד הבורא ונתחרט - מי ששמע אל תאוות הפסיד, ומי שהמרה אותה יגבר (סעיף קמ"ד) * אוהבי ה' יקבלו הנאות עצומות לעולמי עולמים (סעיף קמ"ה) * יתבונן בעבדי המלך אין עובדים את מלכם וכו', וישא יק"ו בעבודת מלך מלכי המלכים הקב"ה (סעיף קמ"ו) * לחשוב: בשעת השמד היית סובל ומוסר נפש, וכ"ש שיתגבר בזה (סעיף קמ"ז-קמ"ח) * תיכף יחליט בנפשו שלא יתפתה ולא יחטא (סעיף קמ"ט) * גאווה של קדושה (סעיף קמ"ז) * כשאדם יכיר גדולתו ימנע עצמו מן החטא (סעיף קמ"ט) * האדם הוא ואפל בבחינה א', אבל בבחינה אחרת הוא גדול כח מאד ובידו להעמיד כל העולמות כולם וכו' (סעיף קמ"א) * אנו צריכים להכיר צורת הנפש הקדושה, שהיא עצמותינו האמיתית, ולהתגאות שלא נשתעבדנה לפחות וגרוע, שהוא החומר הגס וכו' - אין אדם נלכד במצודת יצה"ר אלא מחמת ששוכח יחוסי הנורא ונפלא כי בן מלך הוא (סעיף קמ"ב) * כאשר יכיר מעלתו ומעלת אבותיו וגדולתם

מיצה"ר אם יתבונן בעונש, ואם לאו קשה ליניצל (סעיף קמ"ז) * ע"י יראת העונש יתרחק מן העבירה (סעיף קמ"ח) * אנו יתמי דיתמי, הלואי שנעבוד מחמת יראת העונש (הערה 251) * ע"י יראת העונש גם יפריש עצמו מן העבירה כשבאה לידו (סעיף קמ"ב) * גם כסילים שנכנס בהם רוח שטות לחטא, ינעו בידעם את הנולד (סעיף קמ"א-קמ"ב) * ידע נאמנה שהפסד העבירה הוא כפלי כפלים משכרה, ויניצל מן החטא (סעיף קמ"ג) * בואו ונחשוב חשבוננו של עולם וכו' (סעיף קמ"ד) * דרך היצה"ר להקטין עולם הנצח, וכנגדו צריך לחשוב חשבוננו של "עולם" הנצח נגד חיי העולם הזה - מוסר השכל נפלא - אפילו אם ישב מאה שנים ויחשוב במספרים ויכפיל עוד ועוד, עדיין לא יגיע להתחלה של נצח (הערה 255) * יירא גם מן ההיזק ברוחניות איום ונורא (סעיף קמ"ז-קמ"ז) * אפשר להניצל מן החטא גם בזמן התגברות היצר אם יראת העונש קבוע בלבו (סעיף קמ"ח-קמ"ט) * הדרך להשיג יראת העונש (סעיף קמ"ט) * בפגוע באשה, יחשוב שגיהנם פתוח לפניו (סעיף קמ"א) * ציור לרמות בלבו: שע"י העבירה מאבד תענוגי עוה"ב וכו' (סעיף קמ"ב) * יירא מן המקטרגים שנבראים עי"ז עונותיו (סעיף קמ"ג-קמ"ה) * השטן שנעשה עי"ז העבירה הולך אצל החוטא תמיד - מעשה נורא (סעיף קמ"ו) * לזכור שהקב"ה מגלה חרפת העוברים עבירות בסתר - ונפרעים מהם בגלוי (סעיף קמ"ז-קמ"ג) * הקב"ה מגלה חרפת החוטא בסתר (סעיף קמ"ז) * אדם בידעו זאת, לא יעבור עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות ממש (סעיף קמ"ח) * המחלל ש"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי - מדה כנגד מדה (סעיף קמ"ט) * עוד מקורות כיוצא בזה, שהקב"ה מפרסם בגלוי את העונות שנעשו בסתר (הערה 263) * המחלל ש"ש בסתר נפרעים ממנו בגלוי להורות שאין נסתר מנגד עיני ה', שאפ"י אם יחטא בלבו הכל גלוי לפניו (סעיף קמ"ב) * הקב"ה מגלה לכל חרפתו, שלא יצא חילול ה' בפורענותו (סעיף קמ"א) * הקב"ה מכשילו בגלוי כדי שידעו מעשיו (סעיף קמ"ב) * אם רואה שלא יוכל להתגבר על יצרו, עדיף שיחטא בסתר (סעיף קמ"ג) * לזכור שלאחר מיתתו יתפרסמו כל מעשיו אשר עשה במסתרים (סעיף קמ"ד-קמ"ו) * לחשוב על הבלו של תאוה זו (סעיף קמ"ז-קמ"א) * היצה"ר יהיה נכנע כשמזכירין הבליו וכזביו, ועי"ז ניצל מן העבירה (סעיף קמ"ז) * אשה חמת מלא וכו' - יפיה היא דמיון כוזב (סעיף קמ"ח) * הוכחה מהטבע שתאוות המשגל לא נבראת אלא לצורך פור"ר - יש להתבונן שכל עונג העבירה רק כד' מינוט, ואין לו קיום, ועי"ז יוכל להתגבר על יצרו (הערה 267) * אם

הוא מן היחידים (סעיף ר"ט) * "בן כ' לדרוף" לישא אשה (סעיף ר"י) * להתחתן בצעירותו: הגדר הגדול לינצל מהרהורים כל ימיו (סעיף ר"א-ר"ג) * מפני מה המצוה הזאת מוטלת על האב (הערה 294) * המאחר כדי לחפש שידוך עם נדוניא גדולה, עלול להפסיד שכרו בהפסדו, וליענש בעוד רעות ר"ל (הערה 295) * רב חסדא היה טוב מחביריו מפני שנשא אשה בגיל צעיר (סעיף ר"ד) * לומדי תורה בפרט לא יאחרו, כי התורה קדושה ואינה חלה במקום טומאה (סעיף ר"ט-ר"ז) * טעם שלא חייבו להנשא עד י"ח (סעיף ר"ט) * "יראת ה' טהורה וגו'", זה הנושא אשה ואח"כ לומד תורה (סעיף ר"ז) * עד כמה מותר להתאחר מפני ת"ת - אין לאחר כ"כ בזמן הזה - עד פ"ד דין מצוה להקדים (סעיף ר"ח) * אם יודמן שידוך ויש אפשרות לקבוע על התורה עכ"פ בעתיד הקרוב, אל תזניחהו, ועל העתיד הרחוק אין ראוי לחקור (סעיף ר"ט-ר"כ) * לא הותר להתאחר מפני ת"ת אלא למי שבטוח שלא יהיהו כלל (סעיף רכ"א) * ענין בן עזאי שנפשו חשקה בתורה (סעיף רכ"ב) * אם השתדל להנשא בזמן הראוי, ועד שמצא אשה נכשל בהרהורים, הקב"ה יקבל התנצלות על העבר אם ייטיב דרכיו מעתה (סעיף רכ"ג) * תזהר אשת איש שלא תתנול בעיני בעלה - ובפרט אשת ת"ח (סעיף רכ"ד-רכ"ה) * ומ"מ צריכה ליהור שלא להכשיל אנשים אחרים (סעיף רכ"ו) *

פרק ט

עצות וסגולות לינצל

מהרהורים רעים - בפרט

ראה לעיל בפרק ז' ובפרק ח' שרוב העצות שם מועילות לינצל מהרהורים ג"כ * ליהור מראיות אסורות (סעיף ב"ד) * לא להיות בכטלה (סעיף ה) * לילך בחוץ או לדבר שאור דברים עם בני אדם (סעיף ו' ד) * להשיג מעייניו ומחשבותיו על האשה שלו (סעיף ח) * לנעוץ גודלי רגליו בארץ (סעיף ט) * לטבול במים קרים - להשליך עליו מים קרים - לילך יחף ולצנן העקב - לצער את עצמו (סעיף י"ג) * לטבול במים קרים (סעיף י"ד) * לילך יחף (סעיף י"א) * סיגופים - לצער את עצמו - להשליך מים קרים עליו (סעיף י"ב) * גדולי ישראל בחרו להתפרנס במלאכות הכבודות, שלא יבואו לידי הרהור (סעיף י"ג) * להתבונן במזווה - להניח ידו על שם שדי-שבמזווה (סעיף י"ד-ט"ו) * ע"י המזווה יזכור הי"ת ויעשה הישר והטוב גם בצנעה (סעיף י"ד) * תפילה קצרה שיתפלל בצאתו מן הבית (סעיף

והיבתם לפני הי"ת, לא במהרה יחטא, וכו' - אבל אם לא יכיר מעלתו ומעלת אבותיו, נקל יהיה בעיניו ללכת בדרכי הפריצים וכו' (סעיף קפ"ג) * "והדרת פני זקן" - תהדר אבות העולם שאימרו "אשריכם שזה יצא מחלציכם" (הערה 279) * חובה עלינו לזכור בכל עת כי בן מלך גדול נורא ית' אנהנו - תחילת חולה רוחני באדם היא בשוכחו שורש נשמתו (סעיף קפ"ד) * מעשה ברבי צדוק שחשב על רום מעלתו ועי"ז ניצל מן החטא (סעיף קפ"ה) * אין אדם חוטא אלא אם אינו מסתכל בנשמה הקדושה (סעיף קפ"ו) * החכם היודע מעלת נפשו יצונה כבבת עינו (סעיף קפ"ז) * אם תקל נפשך בעיניך, איזה דבר יהיה נכבד אצלך? ! (סעיף קפ"ח) * אין לא יחוס על נפשו היקרה, וכו' (סעיף קפ"ט) * יש ליהור שלא יתראה דבר מכווער לפניו, אפי' אם עיניו סגורות, מפני כבוד צלם אלקים (סעיף ק"צ) * להתחזק במדת העצלות בנוגע לדבר זה (סעיף קצ"א) * בזכות זה יהיה נזון מזיו השכינה (סעיף קצ"ב) * אם ראה אשה פרוצה, לחשוב שהיא מתועבת בעיני הי"ת (סעיף קצ"ג-קצ"ה) * שנאת המחמטאים מתרחקת תאות העבירה (סעיף קצ"ד) * מעשה ברבי עקיבא שיריח של זונות בא עליו מבשר נבלות וטרפות - מי שיש לו חוש הריח ברוחניות ירגיש ריח רע בחוטאים יותר מבסרחון נבילה - מעשה באליהו (סעיף קצ"ה) * אם ראה אשה לאונסו, ירוק, וינצל מהרהורים (סעיף קצ"ו) * לחש מספר זוהר הקדוש (סעיף קצ"ז) * לא ליפות עצמו יותר מדאי (סעיף קצ"ט) * העוסק בצרכי גופו יותר מדאי ומהלך בדרכי היצר, אותו היצה"ר מפתה ומנצח (סעיף קצ"ט) * בדרך כלל יש לאדם יפה יותר נסיונות לעבירה משאר אנשים - ומי שעוסק בפיו אית ליה תרתי לגריעותא (הערה 287) * להתחתן - להתחתן בצעירותו (סעיף ר-רכ"ו) * רב הונא החזיק את רב המנונא כרשע כל זמן שלא נשא אשה - בן עשרים ולא נשא אשה, כל ימיו בההורו עבירה (סעיף ר') * אפילו חכם וצדיק לא יוכל לנצח את יצרו עד שישא אשה (סעיף ר"א) * אפי' באדם הראשון היה חשש הרהור - אפילו יצחק היה מתירא מהרהורים עד שנשא אשה - אפי' בני אהרן הקדושים נכשלו בהרהורים עי"ז שלא נשאו נשים (סעיף ר"ב) * רב ורב נחמן לא רצו להיות בלי אשה אפי' יום אחד בלבד (סעיף ר"ג) * דינו מנשותו שמצילות אותו מן החטא וכו' - ק"ו לנו מרב חייא (סעיף ר"ד) * השרוי בלא אשה שרוי שלום נפשי (סעיף ר"ה) * שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה (סעיף ר"ו) * כיון שנושא אשה ניצול מהרהורים (סעיף ר"ז-ר"ח) * כיון שיתמיד בהרהורים עד בן כ', אף לאחר שישא אשה אינו ניצל מהם, אלא א"כ

מלחמת קודש

ט"ו) * לחשוב בלבו כאילו עומד נגד קודש הקדשים (סעיף ט"ז) * לחשוב בלבו כאילו עומד בגן עדן וכו' (סעיף י"ז) * לומר "אש תמיד וכו'" - "סעפים שנאתי וגו'" (סעיף י"ח-י"ט) * יאמר אותו בהתעוררות גדול (סעיף י"ח) * כשאומר הפסוקים יעביר ידו על מצחו - וגם ישתדל להסיר המחשבה מלבו, ויועיל (סעיף י"ט) * קר"ע שט"ן (סעיף כ') * לומר "הורני ה' דרך וגו'" (סעיף כ"א) * לומר "לב טהור ברא לי אלקים וגו'" (סעיף כ"ב) * לומר ג' פעמים הפסוקים "ה' צבאות עמנו וגו'" וכו' (סעיף כ"ג) * לחשוב ביי"ג מדות של רחמים כמה פעמים (סעיף כ"ד) * טבילה במקוה (סעיף כ"ה) * לימוד מסכת מכות (סעיף כ"ו) * לכוון ברת"ש של "שמע" (סעיף כ"ז) * לצייר כאילו שם הוי"ה כתוב לפניו (סעיף כ"ח-כ"ט) * לצייר כאילו דיוקנו של אביו עומדת לפניו (סעיף ל') * לינצל מהרהורים בשיתו, יצייר בדיוקנו של אביו קודם שיישן (סעיף ל"א) * שמירת קדושת הדיבור והמעשה (סעיף ל"ב) * לזכות את הרבים (סעיף ל"ג) * אם כל העצות לא הועילו, נראה שהסיבה היא מזורש גאוה שבלבו (סעיף ל"ד-ל"ז)

(סעיף י"י) * אל תאמר אין תקומה למפלתי וכו', וזהו עצת היצה"ר - ימוד עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב - ואפי' יהיה כדבריו שרובו עוונות, מ"מ על כל עבירה נוספת ירבה ענשו (סעיף י"א) * אחר שהחוטא שבע ממעשים רעים, היצה"ר מדבר על לבו לאמר שכמעט אי אפשר לתקן את אשר פגם בחטאותיו, כדי שיתייאש מן התשובה (הערה 310) * פעמים רבות האדם מתעצב על אשר חטא, ועי"ז מתרפה ממלאכת הקודש לגמרי - משל לזה (הערה 311) * אפי' קין שיצא מלפני ה', עוד שמר דיני בני נח (סעיף י"ב) * אף אם לא שומר הדין בכל פרטיו, לא מפני זה יתרחק ממדה זו בכלל - מוסר השכל בזה (סעיף י"ג) * אף אם נכשלת כעבירה, מ"מ אחוז דרכי הטוב כמקדם וכו' (סעיף י"ד) * הלוחם עם יצרו עושה שלום עם יצרו, וכן להפך - המלחמה עם יצרו שלום לעולם וכו' - אפי' אם נפל בבחירתו, יחזור להלחם עם היצר (סעיף ט"ו) * המחשב "הרבה בני אדם עושים כך, ומה שיהיה להם יהיה גם לי" - היא שטות שאין כדוגמתה (סעיף ט"ז) * ישוב אל ה' וירחמהו (סעיף י"ז-י"ח) * הורה שיצה"ר לא יחטיאך, ואם החטיאך הוי זהיר לשוב וכו' (סעיף י"ז) * כל איש ישראל מוזמן לזמן יחס לבבו לשוב - ואף אם יתקפו יצה"ר את האדם, אין לייאש מן הרחמים וכו' (סעיף י"ח) * תשובה שכחא לגבי ישראל (הערה 314) * ישתדל לשוב מיד אחר חטאו, שהחטא הוא כמשא כבד על פשו (סעיף י"ט) * יזהר בפרט שלא להשאיר בחטא ג' ימים רצופים ח"ו (הערה 316) * הקב"ה ירפא בטבעו הרע בעשותו תשובה - אפי' כשנולד בטבעו רע (סעיף כ') * אפילו אם האדם נכשל בעבר, יזהר מעתה, והקב"ה בחשק יקבל תשובתו (סעיף כ"א) * כשיצה"ר ירא שמא יחזור בתשובה, אז הוא מגדיל העוונות אף יותר ממה שהן ואומר לו שאין לו תקנה, ולכן ייזיל ויתהנה מהאי עלמא - אבל באמת כשאדם שב אל ה', חוזר הקב"ה ומקרבו כמו אשר לא חטא מעולם, ולא יזכרו לו מעוונותיו (סעיף כ"ב) * מי הוא הפתי שיאמין ליצה"ר האומר לו שאין לו תקנה, ולא יאמין בהקב"ה שידור פשוטה תמיד לקבל בעלי תשובה (הערה 318) * אחר שעשה תשובה, אפילו אם שוב נכשל בחטא, אין עוונותיו הראשונים באים בחשבון כל זמן שלא התחרט על מה שעשה תשובה (הערה 319) * טוב לו לשוב בעודנו במרחב (סעיף כ"ג) * בתחבולות יעשה מלחמה ביצה"ר - ואם לא יועיל לו בפעם א' ובי', יועיל בשלישית (סעיף כ"ד) * יתפלל להקב"ה שיתן בלב כל פושעי ישראל לשוב, והוא בכללם, והוא נענה תחילה (סעיף כ"ה) * הקב"ה מצפה מאד לתשובה ישראל

ט"ו) * לחשוב בלבו כאילו עומד נגד קודש הקדשים (סעיף ט"ז) * לחשוב בלבו כאילו עומד בגן עדן וכו' (סעיף י"ז) * לומר "אש תמיד וכו'" - "סעפים שנאתי וגו'" (סעיף י"ח-י"ט) * יאמר אותו בהתעוררות גדול (סעיף י"ח) * כשאומר הפסוקים יעביר ידו על מצחו - וגם ישתדל להסיר המחשבה מלבו, ויועיל (סעיף י"ט) * קר"ע שט"ן (סעיף כ') * לומר "הורני ה' דרך וגו'" (סעיף כ"א) * לומר "לב טהור ברא לי אלקים וגו'" (סעיף כ"ב) * לומר ג' פעמים הפסוקים "ה' צבאות עמנו וגו'" וכו' (סעיף כ"ג) * לחשוב ביי"ג מדות של רחמים כמה פעמים (סעיף כ"ד) * טבילה במקוה (סעיף כ"ה) * לימוד מסכת מכות (סעיף כ"ו) * לכוון ברת"ש של "שמע" (סעיף כ"ז) * לצייר כאילו שם הוי"ה כתוב לפניו (סעיף כ"ח-כ"ט) * לצייר כאילו דיוקנו של אביו עומדת לפניו (סעיף ל') * לינצל מהרהורים בשיתו, יצייר בדיוקנו של אביו קודם שיישן (סעיף ל"א) * שמירת קדושת הדיבור והמעשה (סעיף ל"ב) * לזכות את הרבים (סעיף ל"ג) * אם כל העצות לא הועילו, נראה שהסיבה היא מזורש גאוה שבלבו (סעיף ל"ד-ל"ז)

פרק י'

שער "סומך נופלים ורופא חולים"

ביד כל אדם לכבוש את יצרו - גם לאחר שכבר נתגבר עליו יצרו (סעיף א') * ואם ראשיתו מצער, אחריתו יסגא וערוב לו (סעיף ב') * אם יתן עיניו ולבו על השמירה, בודאי הקב"ה יעזרונו (הערה 307) * מוסר השכל שאפשר להתגבר על היצר (סעיף ג') * אל יאמר האדם "מה כחי להלחם עם יצרי המתגבר עלי" - אלא ילחם כפי כחו, ולפעמים ינצחנו היצה"ר ולפעמים יהיה הוא המנצח - ולבסוף יטהר מן העבירה (סעיף ד') * דרך חיי עוה"ז: סינונות נצחונות וכשלוונות - הכשלוונות - סיבת עליה - הדבר בידי אדם לנצח את יצרו (סעיף ה') * ע"י כבישת היצר האדם מתדבק בה' (סעיף ו') * השב על חטאותיו וכובש את יצרו, מתדבק בהקב"ה יותר משאר צדיקים (סעיף ז') * ויש לו ללמוד ממה שהתאוה וחשק בעבירה, להתאוות ולחשוק במצוות (סעיף ח') * אף אם לא שומע ליצה"ר מ"מ מתחדש עליו בכל יום להכשילו באופן אחר - כמו"כ אם לא הצליח לקיים הנהגה טובה, מ"מ לא ירפה עצמו ויתבונן איך לקיימה בבא (הערה 309) * אל תהי רשע בפני עצמך (סעיף ט-ט"ז) * אל תהי רשע בפני עצמך, שלא יקל מעשיך בעיניך (סעיף ט"ו) * שלא יתייאש מן התשובה ויוסיף להחטיא

אומר לו שיש לו הרבה זמן לעשות תשובה, ואח"כ אומר לו שלעולם לא יעלה לו לתקן עוונותיו (סעיף מ"ח) * ועוד סיבה: שהאדם נמצא בחברת חוטאים (סעיף מ"ט) * קצת הדרכות למי שעדיין נכשל בעבירה: בחר הרע במיעוטו (סעיף ג"ד) * אל תרשע הרבה (סעיף ג) * ימעט חטאותיו, שעל כל א' וא' יענש עונש נוסף (סעיף ג"א) * אפילו אם נכשל בחטא, אל ינהה בו הנאה גמורה, דמכל עבירה נברא משחית, ולפי גודל ההנאה מהעבירה כן הוא שלימות המשחית ורב כחו להשחית ולקטרג (סעיף ג"ב) * וכן מתרבה העונש כפי הנאתו בעבירה (הערה 338) * לא יחטא בחבורה (סעיף ג"א) * אפילו אם שקוע בחטא ח"ו, לא יהי תוהא על נצחונותיו הראשונות על יצרו, כדי שלא יאבד אותן הזכיות (סעיף ג"ד) * אין לחטא לפרסם את חטאו (סעיף ג"ה-ג"ט) * שעיי"ז הוא מתקשה לשוב - ועוד, שבזה הוא מחטיא את הרבים עיי"ז שהסיר הבושה מן החטא (סעיף ג"ה) * הוא חוצפה וחילול ה' - זהו חטא וידיי פה (סעיף ג"ו) * אם מגלה חטא הרהור, בזה הוא מגרה השטן בנפשו (סעיף ג"ז) * ועוד, ישמעו המקטרגים ויקטרגו (סעיף ג"ח) * בפרסום חטאו עלול לקרב עונשו עליו, מפני חילול ה' (הערה 341) * ומ"מ לעת הצורך חייב להתייעץ עם החכמים לבקש רפואת נפשו (סעיף ג"ט) * אם רואה שלא יוכל להתגבר על יצרו, עדיף שיחטא בסתר מבגלוי (סעיף ט) *

פרק י"א

חובת הנשים ללבוש ולהתנהג בצניעות

יופי הצניעות (סעיף א'-ט) * נשי ישראל בנות מלך הן (סעיף א') * לגדולה מזה העולם הן מתוקנות - מקום צניעות שם משכן רוח קדושה (סעיף ב) * חיבה לפני המקום (סעיף ג) * הקב"ה ברא אשה שתהא צנועה (סעיף ד) * צניעות: עיקר שבח האשה ומדריגתה העליונה (סעיף ה) * צניעות האשה היא תבלין ליצה"ר שלה (הערה 344) * אשה יראת ה' היא תהלל (סעיף ו) * אשה תהלל על יופיה אם בצניעותה היא שומרת עצמה ואחרים מן החטא (הערה 345) * אשה יראת ה' תזרח שלן יכשלו בה (סעיף ז) * אשה צנועה ראויה להנשא לכהן גדול ולהוליד כהנים גדולים - אשה צנועה מכפרת על ביתה (סעיף ח) * בזכות נשים צדקניות נגאל בכ"א (סעיף ט) * חוסר צניעות: מכשול לרבים - עונשים קשים על זה (סעיף י"ב) * אשה שמכשילה אנשים בהסתכלות תענש כנגד כל א' וא' שמסתכל בה

(סעיף כ"ו) * לא יתיאש מן התשובה בסיבת ריבוי העוונות, שסליחתו ית' יותר מרובה מן העוונות (סעיף כ"ז) * השב בתשובה, כאילו כיבדו להקב"ה בבי' עולמים (סעיף כ"ח) * עתיד הקב"ה להיות עטרה בראשו (סעיף כ"ט) * הבא לטהר מסייעין אותו, וכו' (סעיף ל') * כיון שאדם מתחיל למנוע עצמו מחטאו אז הקב"ה מסייעו, משא"כ כשבא לחטוא ח"ו - הטעם. אין לך כח לעמוד במלחמה עם יצרן, אבל כיון שה' אלהיך עמך כחו גדול להצילך, והוא יכניע מציריך (הערה 323) * יריגיש בנעימות נפשו כשניצצה את יצרו (סעיף ל"א) * עיי"ז פיתוי יצה"ר מתרחקת הנפש מהגוף ושוכן חלק רע במקומה וכשנוצח יצרו יחזור נפשו למקומה (סעיף ל"ב) * זהירות מן החטא אחר שובו אל ה': הבטחה בעצמו שלא יחטא עוד ומתרושל בשמירה, לא יבצר שיקרנו עון עיי"כ (סעיף ל"ג-ל"ד) * חכם לומד ממה שכבר אירע דאפשר שזודמן גם עתה (הערה 328) * היצה"ר משתדל יותר בדבר שכבר נכשל בו, ואפי"ו אם כבר עשה תשובה (סעיף ל"ה) * סיבות שאדם מתחזק בטומאת העבירות (סעיף ל"ו-מ"ט) * כיון שעבר עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר - והוא מצד טבע ההרגל (סעיף ל"ז) * יצר הרע שופטו (סעיף ל"ז) * יש תוספת יצה"ר בתאוה, ובעזות, וברצון וכו' - בתחילה נעשה אורח ואח"כ נעשה בעל הבית (סעיף ל"ח) * לא תהא עבד ליצר הרע - המלך האמיתי הוא מי שהוא חפשי מן התאוות (הערה 332) * אחר ההרגל בחטא יטעה דמינו לחשוב שהוא טוב, ושוב יבקשנו מדעת שלם, וכו' (סעיף ל"ט) * הקב"ה מתרחק מן העובר עבירות ומניחו ביד טבעו, ועיי"ז בא לידי עוד עבירות (סעיף מ) * כיון שהעבירה נעשה לו כהיתר, ניתן כח ביצה"ר להביאו ליכשל בשוגג (הערה 333) * מתוך שלא לשמה בא לשמה גם בעבירות ח"ו (הערה 334) * סוד "עבירה גוררת עבירה" - קנין תוספת נפש רעה עיי' ריבוי העבירות (סעיף מ"א) * אם מתמיד לחטוא ח"ו, יצרו הטוב עונה אמן בעל כרחו (סעיף מ"ב) * נשללת ממנו הידיעה והשמיעה מהנאמר אליו - עבירה מטמטמת לבו של אדם (סעיף מ"ג) * עוד מדברי חז"ל כהנ"ל (סעיף מ"ד) * "מפני שיבה תקום" - יחזור בתשובה קודם שזיקין בו יצר הרע (הערה 337) * ועוד טעם שאדם מתחזק בטומאתו, משום כח מיוחד לרע שיש ביצרא דעריות (סעיף מ"ה) * ועוד סיבה שאדם מחזיק בטומאת העבירה, דלפני החטא מתירא מן העונש, וכיון שחוטא ולא נענש וכו' נדמה לו כאילו לית דין ולית דיין - אבל זהו טעות גדול, שהרי הקב"ה משלם לו בעוה"ז ושומר עונשיו הכבדים לעוה"ב (סעיף מ"ו) * עוד סיבה גדולה: ייאוש (סעיף מ"ז) * עוד סיבה: שהיצר הרע

בגדים רחבים (סעיף מ') * מעשה בבתו של החתם סופר ז"ל (סעיף מ"א) * לא הזכיר הכתוב יפיה של דינה מפני שהביא לידי מכשול (סעיף מ"ב) * זהירות יתירה במקום דשכיחי בני תורה (סעיף מ"ג-מ"ד) * אין לאשה להמשיך אחרי נשים שמתלבשים שלא כדין (סעיף מ"ה-מ"ו) * המחשב 'הרבה בני אדם עושים כך, ומה שיהיה להם יהיה גם לי' - היא שטות שאין כדוגמתה (סעיף מ"ו) * חובת הבעל להוכיח לאשתו ובנות ביתו בזה (סעיף מ"ח-מ"ט) * צניעות: השפעה לדורות (סעיף נ"ג-נ"ט) * הצנועה זוכה לבנים כשרים וצדיקים (סעיף נ"ג) * זוכה לבנים בעל מקרא וכו' (סעיף נ"א) * תעמיד בנים נמשחין בשמן המשחה סביב (סעיף נ"ב) * כלה שצנועה בבית חמיה זוכה לצאצאים מלכים ונביאים (סעיף נ"ג) * עוד הנהגות ואזהרות לכלה בבית חמיה - עונשים קשים על הפריצות (הערה 350) * כל הצנועות יולידו בנים כשרים - ולהיפך בפורצות (סעיף נ"ד-נ"ה) * בזכות צניעותה יצאו מרות מלכים ונביאים (סעיף נ"ו) * הצנועה זוכה בפרט שיהיו צאצאיה צנועים (סעיף נ"ז) * האשה צריכה להתבונן תמיד בדברים האלו - ע"י בניה הטובים ייטב לה בעוה"ז ובעוה"ב - וכן להפך, אם תלך בדרכי פריצות תלד בנים לא טובים ח"ו, ויהיה לה מהם קלון בעוה"ז ובעוה"ב (סעיף נ"ח-נ"ט) * טבע הולד נקשר בטבע האם יותר מן האב (הערה 351) *

(סעיף י') * אשה המתקשטת לפני אנשים מדלקת לבם וכו', ועונשה גדול מאד (סעיף י"א-י"ד) * מכל הליכה והליכה שייצאה אשה לשוק לעיני הבריות שלא כדין, נברא לה מלאך משחית לטול נקמתו ממנה, והם ממתנינים על עת פטירתה וכו' (סעיף ט"ו) * אשה שמתעצלת מלכסות את עצמה כראוי, ימך המקרה (סעיף ט"ז) * כמה תבוש כשתבוא לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ותראה הדר כבוד אלקינו וכו', אשר בשביל איזה עצלות או הנאה קלה בעוה"ז עבר על רצונו של מלך הי"ת (סעיף י"ז) * מאד מאד תתרחק אשה מן האנשים (סעיף י"ח) * תזהר האשה בתנועותיה שלא להמשיך תשומת לב אנשים, שזה סרך זנות (סעיף י"ט) * דוגמאות מדברים שמעוררים תשומת לב אנשים (סעיף כ') * אשה יראת ה' תתפלל שלא יארע תקלה על ידה - למדנו יראת חטא מבתולה - תפילתה (סעיף כ"א-כ"ג) * עוד בענין התקשטות לעיני רבים - התקשטות לפני בעלה (סעיף כ"ד-ל"ו) * לא תהא מקושטת לעיני רבים (סעיף כ"ד-כ"ה) * תתקשט לבעלה לפני בית שלא יתן עיניו באחרת (סעיף כ"ז) * ופרט בגלות הנשים צריכות להתקשט לבעליהן (סעיף כ"ז) * ומ"מ זהו בבית, ולא ברחוב (סעיף כ"ח) * אם מכוונת שתמצא חן בעיני אנשים, הוא עון פלילים וכו' (סעיף כ"ט) * הנהגת אשת חסידא דכפר אימי (סעיף ל') * מה הדין בנשים המקשטות עצמן אך ורק כאשר יוצאות חוצה - אופן האסור - אופן המותר - עוד אופן שאסור (סעיף ל"א-ל"ג) * אשה שיוצאת רק להראות יפיה וקישוטיה וגורמת לאנשים שיסתכלו בה, נקראת זונה (סעיף ל"ד) * התעוררות למכשולים בבגדי צבעונים ובמיני תכשיטים באה ע"י עזא"ל מלאך משחית (סעיף ל"ה) * המצריות ביקשו להוריד את ישראל ממעלתם ע"י השמלות שנתנו להם (סעיף ל"ו) * זהירות יתירה לנשים יפות ולנשים בעצמה מחמת רוב יפיה (סעיף ל"ט) * בימי קדם נהגו נשים צעירות ללבוש

רשימת הספרים

ערכנו כאן רשימת הספרים שהבאנו מדבריהם [כַּבֵּד מַסְפְּרֵי חַזְוִיָּה] (על סדר א'-ב') ושמות מחבריהם, וגם מעט מתולדותיהם, כי יש מהם אשר אינם ידועים לרבים ואם יראה הקורא את שם הספר בלבד ולא ידע מענייני המחבר ותהילתו, לא יוכל להעריך את דבריו כדבעי. (וזאת למודעי, שעל רוב המחברים שהם מפורסמים ביותר, כמעט לא כתבנו דבר מתולדותם או מתהילתם, כי לא באנו כוזה לפרסם את המפורסמים ביותר, כי אם כניל).

אבק סופרים. דרשות, וביאורים על תנ"ך ומאמרי חז"ל. למוה"ר אברהם קוניק ז"ל, מגדולי דורו.¹ [נדפס בשנת תס"ד] * **אברבנאל.** על תנ"ך. למוה"ר יצחק אברבנאל ז"ל.² * **אגרת הטיוול.** עה"ת. למוה"ר חיים ב"ר בצלאל ז"ל - אחי מהר"ל מפראג ז"ל.³ [נדפס לראשונה בשנת שס"ה] * **אגרת המוסר [להר"י סלנטר ז"ל].** מוסר. * **אגרת המוסר [להרמ"ש אלעמי ז"ל].** מוסר. למוה"ר החסיד רבי שלמה אלעמי ז"ל.⁴ [נדפס לראשונה בשנת ר"ע] * **אגרת הקודש לרמב"ן.** [נדפס לראשונה בשנת ש"ן] * **אדרת אליהו.** עה"ת. למוה"ר הגר"א מווילנא ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תרי"ט] * **אהבת דוד.** דרשות. למוה"ר החיד"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תקנ"ט] * **אהבת ציון.** דרשות. למוה"ר יחזקאל גנדא ז"ל, בעל הנודע ביהודה. [נדפס לראשונה בשנת תקפ"ו] * **אהל ישרים.** מוסר. למוה"ר אברהם ענתיבי ז"ל, אב"ד ור"מ בעיר ארם צובה (חלב).⁵ [נדפס בשנת תר"ג] * **אור החיים.** עה"ת. למוה"ר חיים ן' עטר ז"ל.⁶ [נדפס לראשונה בשנת תק"ב] * **אור ישראל.** מוסר. למוה"ר רבי ישראל סלנטר ז"ל. נלקט ע"י תלמידו הג"ר יצחק בלאזער ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תר"ס] * **אור צדיקים.** הנהגות ומוסר. למוה"ר מאיר פאפריש ז"ל.⁷ [נדפס בשנת ת"ג] * **אזור אליהו.** על מאמרי חז"ל. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האיתמרי ז"ל, בעל

¹ עיין בספר שם הגדולים [להחיד"א ז"ל] (ספרים - א' י"ב) אודותיו ז"ל.

² למוה"ר יצחק אברבנאל ז"ל היה שר וגדול, חטר מגזע ישי. היה מגורש ספרד. היתה מנוחתו בפאדובה שנת רס"ט. ומרן מזכירו בהלכות ברכות בכמה מקומות, ובבית יוסף. (שם הגדולים - גדולים י' ע"ד, ע"ש עה ונחלק ספרים ז' ג).

³ למד ביחד עם רבינו הרמ"א ז"ל אצל הגאון מהר"ר שכנא ז"ל. הרביץ תורה בישראל ארבעים שנה, ונח פשיה ביום מתן תורה שנת שמ"ח (שם הגדולים - ספרים ו' ז).

⁴ היה ממגורשי ספרד. באגרת המוסר יש תוכחות מוסר וסיבות הגרוש, דברים נחמדים מזוקקים שבעתים. (שם הגדולים - ספרים א' כ"ד).

⁵ היה מגדולי דורו. הג"ר ישראל משקלאוו ז"ל (תלמיד הגר"א ז"ל) ביקש וקיבל ממנו הסכמה על ספרו פאת השלחן. כשנפטר הרב אברהם ענתיבי ז"ל, הספידו הגר"ח פאלאגי ז"ל בעיר איזמיר, ונכתב בספרו "חלקם בחיים" (דלוס י"ב), ובין הדברים שם כתב: היה רב גדול ומפורסם ככל תפוצות ישראל, ובדור הזה הנמצא כוזה איש אשר רוח אלקים בו. וספרי דבירב הם הם עדי - "יושב אהלים" ו"מר ואהלות" ו"פני הבית" וספר מוסר מלכים. וזה קרוב לארבעים שנה שהיה ראש על אר"ץ (ארם צובה) רבה, וזכה לזקנה יותר מתשעים שנה. ובודאי דארם גדול כוזה הוליד את החסרון לכל תפוצות הגולה, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', וראוי להגדיל את ההספד כרוב גדולתו וכו'.... והגם דמהגנו לעשות ביום השמועה ביטול מלאכה והספד גדול וצדוק הדין ודרוש אחריו שדורש הרב הכולל, דוקא לשלש עיירות - ירושלים עיה"ק וקושטא ושאלוניקי, ולחותם הראשון בלבד ולא לזולתם, הנה גדול הדור בימינו ומפורסם כמוהו הנמצא כוזה שאני, וכן נעשה להרב הגדול מופת הדור כמוהר"ר חיד"א ז"ע"א בשנת תקס"ו. עכ"ל, וע"ש עור.

⁶ למוה"ר חיים ן' עטר ז"ל, עיר וקדיש מק"ק סאלי, ובא לעיה"ק ירושלים ת"ו סוף שנת תק"ב. "ואני הצעיר זכיתי והייתי בישיבתו הרמתה ועיני ראו גדולת תורתו, עוקר הרי הרים, וקדושתו הפלא ופלא. ולפי דורנו היה לב הרב מבעיית בתלמוד והיה כמעין המתגבר. והן בעון הדור כמעט שכ"ב ובחדש תמוז תק"ג עלה לשמים בן מ"ז שנה זלה"ה. וחיבר חפץ ה' (על ד' מסכתות), ראשון לציון, אור החיים (עה"ת), פרי תואר (על יו"ד). והכמתו ניכרת מספריו, אך זה אחד מעשרה מחכמתו ורוחבו לבו וחורפתו הפלא ופלא. וחופף עליו כל היום סדר קדושה והבדלה מעיני העוה"ז, ורבו עזו נוראותיו". (שם הגדולים [לספד ז"ל] - גדולים ח' ז).

⁷ היה מקובל גדול. סידר ספר עץ חיים מהדורה בתרא (שם הגדולים - ספרים ד' י"ג). וחיבר עוד כמה ספרים בחכמת הקבלה (והזכורו לשבח בספר שם הגדולים [להחיד"א ז"ל] במקומות מפורסמים).

מחבר ספר שבט מוסר.⁸ * אליה רבה. הלכה. למוה"ר אליהו שפירא ז"ל, דרשן בק"ק פראג, וראש ישיבה ואב"ד ק טיקטין (שס הגדולים - גדולים א' קפ"א). [נדפס לראשונה בשנת תקי"ן] * אלף המגן. עה"ת. למוה"ר אליעזר פאפו ז"ל, בעל הפלא יועץ. [נדפס לראשונה בשנת תקפ"ח] * אלשיך. על תנ"ך. למוה"ר משה אלשיך ז"ל.⁹ * אמת ליעקב. על אגדות הש"ס. למוה"ר יעקב מליאס ז"ל, בעל נתיבות המשפט, ועוד. [נדפס לראשונה בשנת תרכ"ה] * ארחות הבית. הלכה. למוה"ר משה שטרנבוך שליט"א, ראב"ד עיה"ק ירושלים ת"ו. * ארחות חיים. הלכה. למוה"ר רבי אהרן הכהן ז"ל, אחד מן הראשונים ז"ל. * ארחות יושר. מוסר. למוה"ר חיים קנייבסקי שליט"א. * ארחות צדיקים. מוסר. לא נודע שם המחבר ז"ל.¹⁰ [נדפס לראשונה בשנת שמ"א] * אשד הנחלים. פירוש על המדרש רבה. למוה"ר אברהם ב"ר אריה לייב יהודה שיי"ק ז"ל.¹¹ [נדפס בשנת תרי"ג-תר"ה] * בינה לעתים. דרשות. למוה"ר רבי עזריה ב"ר אפרים פיגו ז"ל.¹² [נדפס לראשונה בשנת ת"ח] * בית אלקים. מחשבה ומוסר. למוה"ר משה מטראני [המביטן] ז"ל.¹³ [נדפס לראשונה בשנת של"ן] * בית הלוי. עה"ת, דרשות. למוה"ר יוסף דוב הלוי סאלאוויצקי ז"ל, אב"ד בריסק. [נדפס לראשונה בשנת תרמ"ד] * בית ישראל. מוסר. לרבינו החפץ חיים ז"ל. * בן איש חיל. דרשות. למוה"ר יוסף חיים ז"ל מבגדאד, בעל הבן איש חי ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת

⁸ למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האיתמרי ז"ל, בעל מחבר ספר שבט מוסר, מדרש תלפיות, מעיל צדקה, ועוד הרבה ספרים, היה אחד מגדולי רבני העיר איומיר (במדינת טורקיא), [שהיה עיר ואם בישראל בימים ההם (ראה שס הגדולים - גדולים ז' י"ט)]. נתקבלו ספריו בכל תפוצות ישראל, ועש מהם שנרפסו עשרות פעמים.

כתב הגאון ר' חיים בה"ר דוד אבואלעפיא ז"ל (נהקדמו לספר מדרש אליהו להרצ שנט מוסר ז"ל): נהינא כד הוינא זוטרי הנה נא העיר הזאת (איומיר) עיר של זהב רבת שבעה לה ונפש שבעה עננה תשביע, שמה ישבו כסאות אלו ראשי סנהדראות הרודים בעם על כל דבר פשע ולפושעים יפגיע, למען ישמעו ולמען ילמדו משפטי ה' אמת ואת צנועים חכמה כל הכשר להצניע, ומתוכם כעין החשמל דבר אחד לרור רב להושיע, הרב בומה למלאך, הלא זה אדוני אליהו, אין ב"ן העולם הזה גברא דחשיב כותיה למחצה לשליש ולרביע, הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו, ידעי רבנן וספרין פתיחו ונשמע פתגם המלך אף משמיע, כל ימיו של אותו צדיק יושב ודורש תחת אשר קינא לאלהיו כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע, ורבים השיב בתוכחות על עון יום ליום יביע, וכו'. עכ"ל.

וכבר הארכנו בתולדות הרב ז"ל ונפלאותיו בקונטרס "מצבת אליהו" שבריש "מסכת אבות עם פירוש שבט מוסר" אשר יצא לאור על ידינו ב"ה בשנת ה'תשס"ד, ע"ש. הרב ז"ל האריך ימים בכמות ובאיכות, והיתה מנוחתו בח' אדר שני שנת ה'תפ"ט. זי"ע.

⁹ למוה"ר משה אלשיך ז"ל. "המפורש הגדול באחרונים" (שס הגדולים - ספרים ד' ק"ג). מגדולי תלמידי מרן ר' יוסף קארו ז"ל (שס הגדולים - מלך גדולים י' קפ"ה), ונסמך ממנו שיהיה לו דין מוסמך. והוא חתום ברבני צפת רביעי בשו"ת אבקת רוכל סי' קכ"ד. וכוון אל האמת בדרשותיו, כמו שאמר האר"י ז"ל. וחיבר פירוש על תנ"ך מתוך ואמיתי. וחיבר שו"ת. וחיבר ספר מאה שערים, ונאבד. (שס הגדולים - מלך גדולים מ' ק"א). והיה רבו של רבינו חיים ויטאל ז"ל בחכמת התלמוד (קולא' הדורות דף מ"ג, ושס הגדולים - גדולים מ' כ"א). גם ראיתי פתקא מכתב יד מהר"ם אלשיך עצמו וכתוב בה שכתב אשר נסמך מרמן מהר"י קארו הוא סומך את מהר"ח ויורה יורה ידיו ידיו בכל דין מוסמך, והזמן כ' אלול שנת הש"ן (שס הגדולים - גדולים מ' כ"א). וראיתי כתוב דבצרות פולין נגלה [האלשיך ז"ל] בהקיץ לחכם אחד שהיה רגיל לומר דרשותיו והצילו מתוך ההפכה. (שס הגדולים - גדולים מ' ק"א).

¹⁰ הובאו דבריו בספר שלי"ה, ובספר ראשית חכמה, ועוד. וכתב בספר שדי חמד (כללי הפוסקים - סי' ט"ו אומ מ"ב): "ארחות צדיקים" הוא ספר מוסר מאד נעלה, כולו אומר כבוד קדוש וטהור מלא יראת ה' והישרת המדות". עכ"ל.

¹¹ עוד חיבר פירוש מאורי אש על התנא דבי אליהו ועל מדרש משלי. ראה בהסכמות נלהבות על ספריו מגדולי דורו ז"ל, שבחי הרב וחיבוריו.

¹² למוה"ר רבי עזריה ב"ר אפרים פיגו ז"ל היה מרבני וויניציאה. עוד חיבר "גדולי תרומה" בשנת אב"ק"ש. וחיבר שו"ת, ולא נרפסו. וראיתי בתוך קני"ה אשר קונ"ן הרמ"ז, מזכיר ומאריך בשבחי הרב בלשונו לשון הזהב וההדר"ת. מהר"ר עזריה פיגו נתבקש בישבה של מעלה בשנת ה'ת"ז, כמ"ש הרמ"ז בהקדמתו לספר בינה לעתים. (שס הגדולים - גדולים ע' ט"ו). ספר בינה לעתים, הם דרושים נחמדים ומתוקים (ס"ג - ספרים ז' ל"ו).

¹³ למוה"ר משה מטראני [המביטן] ז"ל היה תלמיד מהר"י בי רב - בר פלוגתיה דמרן הבית יוסף. משנת ה'רפ"ה היה הרב המב"ט מרביץ תורה בעיה"ק צפת בק"ק בית יעקב, כמ"ש בתשובותיו ח"ג סי' מ"ח. והיה הרב חוטר מגוע רבינו ישעיה [מטראני] הראשון והאחרון. (שס הגדולים - גדולים מ' קכ"ט, ע"ש ועד).

תרס"א* **בן יהודיע**, על אגדות הש"ס. למוה"ר יוסף חיים ז"ל מבגדאד, בעל הבן איש חי ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תרנ"ח]* **בניהו**, על אגדות הש"ס. למוה"ר יוסף חיים ז"ל מבגדאד, בעל הבן איש חי ז"ל. [נדפס בשנת תרס"ח]* **בנין יהושע**, על אבות דרכי נתן. למוה"ר יהושע פאלק ז"ל, הדיין בק"ק ליסא. [נדפס בשנת תקמ"ה, ואח"כ בש"ס ווילנא]* **בעלי הנפש**, להראב"ד (השלישי) ז"ל, בעל ההשגות על הרמב"ם.¹⁴ **ברית עולם**, פירוש על ספר חסידים. למוה"ר חיד"א ז"ל. **ברכי יוסף**, הלכה. למוה"ר חיד"א ז"ל. **גבול בנימין**, דרשות. למוה"ר רבינו בנימין הכהן וויטאלי ז"ל.¹⁵ [נדפס בשנת תפ"ו]* **גדר עולם**, הלכה ומוסר. לרבינו החפץ חיים ז"ל. **דבר בעתו**, מוסר. לרבינו החפץ חיים ז"ל. **דברי שאול עה"ת**, למוה"ר יוסף שאול הלוי נתנון ז"ל, אב"ד לבוב והגליל, ומגדולי דורו, בעמח"ס שו"ת שאול ומשיב. [נדפס בשנת תרל"ה-ה-תרל"ח]* **דברי שאול [חידושי אגדות]**, אגדות הש"ס. למוה"ר יוסף שאול הלוי נתנון ז"ל, הג"ל. [נדפס בשנת תרל"ו]* **דברי שלמה**, דרשות. למוה"ר שלמה הלוי הזקן ז"ל.¹⁶ [נדפס בשנת ש"ו]* **דברים אחדים**, דרשות. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס בשנת תקמ"ח]* **דבש לפי**, ענינים שונים. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תקס"א]* **דעת קדושים**, דרשות. למוה"ר רפאל הכהן ז"ל, אב"ד אה"ו, (ראה הערה 42). [נדפס בשנת תקנ"ו]* **דרשות הר"ן**, לרבינו נסים ז"ל, אחד מן הראשונים. [נדפס לראשונה בשנת רצ"ג]* **דרשות מהר"י מינץ**, למוה"ר שמואל יהודה קצינלנבוין ז"ל, רב ור"מ בוויניציא, בנו של מהר"ם מפאדווה ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת שני"ד]* **דרשות ר"י אבן שועיב**, דרשות. למוה"ר יהושע אבן שועיב ז"ל, אחד מן הראשונים, תלמיד הרשב"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת רפ"ג]* **דרושי הצל"ח**, למוה"ר יחזקאל לנדא ז"ל, בעל הנודע ביהודה. **דרך חיים**, מוסר. למוה"ר המקובל מוהר"ר מנחם די לונזאנו ז"ל.¹⁷ [נדפס לראשונה בשנת של"ג]* **דרך משה** [נדפס יחד עם "ספר הגן"], למוה"ר משה כהנא ז"ל, אב"ד ור"מ דק"ק גיביטש במדינת מעהרין. [נדפס לראשונה בשנת תנ"ט]* **דרך פקודיך**, על תרי"ג מצוות. למוה"ר צבי אלימלך שפירא ז"ל מדינאב, בעמח"ס בני יששכר, ועוד. [נדפס לראשונה בשנת תרי"א]* **ספר הזכרונות**, למוה"ר שמואל אבוהב ז"ל, אב"ד בק"ק ויניציאה.¹⁸ [נדפס לראשונה בשנת ת"ן]* **ספר החינוך**, על תרי"ג מצוות. לאחד מן הראשונים

¹⁴ מהר"ם ריקאנטי בפרשת נשא כתב שנגלה אליו אליהו הנביא, וכ"כ רבינו מהרח"ו וצ"ל בהקדמתו הארוכה לספר עץ החיים כ"י. (שם הגדולים - גדולים א' י"א, וע"ש עוד נאמרים).

¹⁵ למוה"ר רבינו בנימין הכהן וויטאלי ז"ל היה תלמיד הרב משה זכות (הרמ"ז) ז"ל. היה אב"ד בקק"י ריגייו. תחלתו מקק"י אלישאנדירי לא פאליא. למד חכמת הקבלה מהרב עיר קדוש הרמ"ז ז"ל. והיה מפורסם בחסידות. ויש לו חתימות על תשובות בספר משאת משה וספר שמש צדקה. וחתניו היו גדולי הדור, מורנו ישעיה באסן ומורנו הרב מנשה פאדובה ז"ל. והרב המופלא מהר"י אירגז ז"ל ישב עם מה"ר בנימין הכהן הנזכר שבעה שבועות ללמוד ממנו חכמת הקבלה. (שם הגדולים - גדולים ב' ג').

¹⁶ עוד חיבר ספר לחם שלמה (על מאמרי חז"ל), חשק שלמה (על ספר ישעיה), לב אבות (על פרקי אבות - הובאו דבריו בספר מדרש שמואל), ונדפסו. ועוד חיבר ספר שו"ת וסוגיות מהתלמוד, ולא בא לדפוס. היה בדורו של מהריב"ל ומהרש"ם ומהר"י אדרבי ז"ל. משפחתו גורש בזמן הגירוש ספרד ממלכות פורטוגאל, ונתיישב בשאלוניקי, וכמ"ש מהר"ש הלוי עצמו בריש הקדמתו לספר חשק שלמה. (קולא הדורות).

¹⁷ למוה"ר המקובל מוהר"ר מנחם די לונזאנו ז"ל היה אביר בתורה בזמן מהרח"ו והרמ"ע ומהראנ"ח ז"ל. היה [רב מובהק וחסיד ומקובל וכולל בכל החכמות (קולא הדורות - דף מה.)] משורר גדול ומדקדק עצום. (שם הגדולים - גדולים מ' י"א, ושם - ספרים א' ע"ה). ספר דרך חיים, הוא ספר מוסר נאה ויאה ביסודות ושרשים, ואתיא תוך תוך חידושים בפוסקים ושקלא וטריא על הדין ועל האמת. ונדפס בכלל ספר "שתי ידות" להרב ז"ל. (שם הגדולים - ספרים ד' מ"ד).

¹⁸ למוה"ר שמואל אבוהב ז"ל היה אב"ד בק"ק ויניציאה. הוא הקדוש בזמן הרב גדולי תרומה והרב כנסת הגדולה ורבי דורם. חיבר שו"ת דבר שמואל וספר הזכרונות. (שם הגדולים - גדולים ט' ע"ו). ועוד כתב החיד"א ז"ל (שם הגדולים - ספרים ו' כ"ו): "ספר הזכרונות" - המדבר באיזה דינין אשר קצת העם נכשלים. והרב כנסת הגדולה מביא דבריו. לא נזכר בספר מי בעל דברים, שמו ושם יורו. וירענו שחיברו הרב החסיד מהר"ש אבוהב, אחד המיוחד מרבני ויניציא, הרב המחבר שו"ת דבר שמואל. ולרוב חסידותו לא הזכיר שמו עליו. עכ"ל. ועל ספרו שו"ת דבר שמואל, כתב (שם הגדולים - ספרים ד' ד'): דבר שמואל - שו"ת להרב החסיד מהר"ש אבוהב, אב"ד ור"מ דק"ק ויניציאה. וכל רבני איטאליא מייצין לו אגרותיהם ושאלותיהם, כמבואר בתשובותיו. עכ"ל.

ז"ל. * **ספר המדות**. מוסר. למוה"ר יעקב ז"ל, המגיד מדובנא.¹⁹ [נדפס לראשונה בשנת תרי"ט] * **ספר המקנה**. למוה"ר פנחס הלוי הורוביץ ז"ל, אב"ד ור"מ בפרנקפורט דמיין, הוא בעל ההפלאה. [נדפס לראשונה בשנת תקמ"ח] * **ספר המשלים**. מוסר. למוה"ר רבי יוסף גיקטיליא ז"ל, בעמח"ס המפורסם "שערי אורה" על עניני קבלה. * **ספר העיקרים**. מחשבה. למוה"ר יוסף אלבו ז"ל, אחד מן הראשונים. כתב הרב ספר יחסין שחיברו בשנת קפ"ה (שם הגדולים - ספרים ע' ג'). * **העמק דבר**. עה"ת. למוה"ר נפתלי צבי יהודה ברלין ז"ל, ראש ישיבת וואלאזין. * **זכרון לבני ישראל**. למוה"ר יעקב חאגיז ז"ל.²⁰ [נדפס בשנת תפ"נ] * **חובות הלבבות**. מחשבה ומוסר. לרבינו בחיי הדיין ב"ר יוסף ז"ל. אחד מן הראשונים. * **חובת השמירה**. מוסר. לרבינו בעל החפץ חיים ז"ל. * **חוט השני**. הלכה. למוה"ר נסים קרליץ שליט"א. * **חוט של חסד**. עה"ת. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האימרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). * **חומת אנך**. על תנ"ך. למוה"ר חיד"א ז"ל. * **חזקוני**. עה"ת. למוה"ר חזקיה ז"ל.²¹ * **חיי אדם**. הלכה. למוה"ר אברהם דאנציג ז"ל, מו"צ דווילנא. [נדפס לראשונה בשנת תקע"ע] * **חכמת אדם**. הלכה. למוה"ר אברהם דאנציג ז"ל, מו"צ דווילנא. * **חן טוב**. עה"ת. למוה"ר רבי טוביה הלוי ז"ל.²² [נדפס לראשונה בשנת סס"ה] * **חסד לאברהם**. קבלה. למוה"ר אברהם אזולאי ז"ל (זקנו של הרב חיד"א ז"ל).²³ [נדפס לראשונה בשנת תמ"ה] * **חסד לאלפים**. על אורח. למוה"ר אליעזר פאפו ז"ל, בעל הפלא יועץ. * **ספר חסידים**. מחשבה, מוסר, וקבלה. לרבינו יהודה החסיד ז"ל, אחד מן הראשונים. * **ספר חרדים**. תרי"ג מצוות, ומוסר. למוה"ר אליעזר אזכרי ז"ל.²⁴ * **חפץ ה'**. על הש"ס. למוה"ר חיים נ' עטר ז"ל, האור החיים הקדוש, (ראה הערה 6). * **חפץ חיים**. הלכות לשון הרע. למוה"ר ישראל מאיר הכהן ז"ל. * **חתם סופר**. עה"ת. על הש"ס. ודרשות. למוה"ר רבינו משה סופר (שרייבער) ז"ל, אב"ד פרעשבורג. * **טהרת הקודש**. למוה"ר אהרן ראטה ז"ל, בעל השומר אמונים. * **יד הקטנה**. שרשי המצוות, ועיקרי יסודי הדת והאמונה. למוה"ר דוב בעריש גאטליב זצ"ל.²⁵ [נדפס לראשונה בשנת תקס"ס]

¹⁹יש בידינו מכתב מהגאון מווילנא ז"ל משנת תקנ"א אשר בו הוא מבקש מהר"ר יעקב מדובנא שיבוא אצלו להשתעשע עמו להחיות נפשו, וז"ל: שלום רב לאהובי נפשי ה"ה הרב המופלא ומופלג בתורה, המפורסם לשבח כבוד מוהר"ר יעקב מגיד משרים דק"ק דובנא. אחרי דרישת שלום כמשפט לאהובי, אבקשה את שפחה נפשי שיבא אלי. ונפלאה היא בעיני אשר לא בא אלי עד הנה זה י"ג שנה. עתה באתי לעוררו כנפשו אהובו ונאמנו הדורש שלומו וטובתו. אליהו במה' שלמה זלמן זצלה"ה. עכ"ל.

²⁰מוה"ר יעקב חאגיז ז"ל היה מגועז אנשי היחס והמעלה מגרוש ספרד. היה בליורנו, ועלה לעיה"ק ירושלים ת"י, והרביץ תורה בבית מדרשו שקבע בתוככי ירושלים ת"י. וחיבר עץ החיים פי' המשניות ותחלת חכמה כללים, וחיבר שו"ת הלכות קטנות, וספר פתיל תכלת פי' אזהרות, וספר קרבן מנחה. ואלו נדפסו. מלבד חיבור על שו"ע ושאר חיבורים שנאבדו. והיתה מנוחתו בקושטנדינא שנת תל"ד. ובנו הוא הרב מוה"ר משה בעל לקט הקמח ועוד. (שם הגדולים - גדולים י' רי"ט).

²¹כתב החיד"א ז"ל (שם הגדולים - ספרים ח' מ"ה): בא לידי ספר מנחת יהודה כ"י לר' יהודה ברי' אליעזר על החומש ועל רש"י, והספר ישן נושן, וכתוב בהקדמה "אני יהודה רביי אליעזר יסדותי שנת ע"ג לפרט האלף הששי לפני מורי רבי הרב רבי אליקים בן הרב רבי מנחם וכתבתי בו דבריו ודברי חזקוני ופשטי רבינו משה מקוצי וכו'", עכ"ל. וראיתי בספר שמביא כמה דברים מחזקוני בכבוד גדול, והם דברי חזקוני שברפוס. ומזה נראה כמה קדמון הוא החזקוני. עכ"ל.

²²מוה"ר רבי טוביה הלוי ז"ל היה תלמיד הרב הגדול מהר"ר שלמה סאגיס זלה"ה. (שם הגדולים - גדולים ט' ו'). המבי"ט ז"ל (פנחס פנחס - דרוש א' למי ערה) תארו: "החכם השלם עמית בתורה ובמצוות כמהר"ר טוביה הלוי נר"ו". ספר חן טוב, הם דרושים פשוטים מתוקים (שם הגדולים - ספרים ח' כ"ב).

²³היה חכם בכמה חכמות וסופר מהיר ומקובל גדול וכו'. (שם הגדולים - גדולים א' ט"ו, ע"ש נאריכות).

²⁴מוה"ר אליעזר אזכרי ז"ל, מגדולי צפת בזמן האר"י ז"ל. היה תלמיד מהר"ר יוסף פרידמאן, ונסמך ממהר"ר בי רב. ומזכירו מהרי"ט בתשובותיו. ושמענו מקדושתו ופלאות שנעשה לו בקושטנדינא יע"א. (שם הגדולים - גדולים א' רי"ג).

²⁵ספר יד הקטנה יצא לאור בעילום שמו. ובהסכמת הג"ר יוסף שאול נתנון ז"ל לדפוס שלישי (לכוב תרכ"ח) כתב: על גוף המחברת אין צריך לקיום וראיה אחרונה, כי אף שהעלים המחבר מרוב ענותותו את שמו, אמנם ידענו גם ידענו כי הוא היה הרב הגדול הצדיק הנשגב מוהר"ר דוב בעריש גאטליב ז"ל משינאווע. ואף שהיה סוחר נושא ונותן באמונה, עוד לא עממוהו רתיקי חבלי מרכתו, עוד לא נכבו גחלי

מלחמת קודש

הם דרשות נפלאים (סדר הזויות - ספרים י'). כמעט בכל ספרי דרוש שבאו אחריו הביאו מדבריו. [נדפס לראשונה בשנת ש"ע"ו] * **ידו בכל**, על מאמרי חז"ל. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האייתמרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). * **ידי משה**, על חמש מגילות. למוה"ר משה אלמושונינו ז"ל.²⁶ [נדפס לראשונה בשנת ש"ל"ו] * **ים של שלמה**, על הש"ס. למוה"ר שלמה לוריא [מהרש"ל] ז"ל.²⁷ [נדפס לראשונה בשנת ש"צ"ו] * **יסוד יוסף**, מוסר. למוה"ר יוסף ז"ל, אב"ד דק"ק דובנא, רבו של בעמח"ס קב הישר. * **יעלזו חסידים**, על ספר חסידים. למוה"ר אליעזר פאפו ז"ל - בעל הפלא יועץ. * **יערות דבש**, דרשות. למוה"ר רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל. [נדפס בשנת תקל"ט-תקמ"ב] * **יפה ללב**, הלכה. למוה"ר רחמים נסים יצחק בהג"ר חיים פאלאגי ז"ל. * **יפה מראה**, על אגדות תלמוד ירושלמי. למוה"ר רבי שמואל ב"ר יצחק יפה אשכנזי ז"ל, (ראה הערה 28). [נדפס בשנת ש"ן] * **יפה תואר**, ראש המפרשים על המדרש רבה. למוה"ר רבי שמואל ב"ר יצחק יפה אשכנזי ז"ל.²⁸ * **כד הקמת**, דרוש, מחשבה, ומוסר. לרבינו בחיי ז"ל, תלמיד הרשב"א, והוא המפרש על התורה ("רבינו בחיי עת"ת"). (סג הגדולים - ספרים כ' ה'). [נדפס לראשונה בשנת רע"ח] * **כוכבי אור**, מוסר. למוה"ר יצחק בלאזער ז"ל, אב"ד פעטבורג, מגדולי תלמידי הג"ר ישראל סלנטר ז"ל. * **ככר לאדן**, על מסכתות קטנות. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תקס"א] * **ספר כלבו**, הלכה ומנהג. לאחד מן הראשונים ז"ל (עי' סג הגדולים -

רצפתו שביבי אש שלהבת תורתו אשר היה כיקוד אש בויער כלבו אהבת ה' ויראתו. עכ"ל. הובאו דברי ספר יד הקטנה בספרי האחרונים, ונודע שבעל החפץ חיים ז"ל חיבבו ביותר.

²⁶ מוה"ר משה אלמושונינו ז"ל היה מחבריו של מהרשד"ם ז"ל. היה חכם גדול ועצום וכולל בחכמות. (ספר קולף הזיומן). הגאון ר' יוסף טאיטאצאק ז"ל ("אור ישראל וקדושו, עטרת בני הגולה, העומד לנס עמים ולצפירת תפארת ראש ישיבת תורתינו, הרב המובהק החכם השלם הכולל י"א" [שון מן הכי - ש"ט ספקת וכול סי' 6]) בהסכמתו לספר "תפלה למשה" אשר לרבינו, כתב: למשה היה למנה אמת ואמונה משען ומשענה מקרא ומשנה ובתלמוד רב אשי ורבינא כל משען להם לחם אבירים אמרים ברים ודגן שמים וכל משען מים זו הגדה לתורה ולתעודה ידו הדה למאורות שורות צורת הפילפול והבקאות בפסקי ההלכות לקבל עול מלכות שמים שלמה אמרתו ברה כחמה איומה כנדגלות לשון הזהב מדברת גדולות מגדלות מרקחים כאחד עשר סמנים שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר גם בפטורי ציצי ניצוצי דרכי האמת אור פתיגיל גיל יגיל אבי צדיק יולד חכם וישמח בו יחיה ויהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ככרוש רענן תדהר ותאשור, נאם הקשור בכרית אהבתו, הצעיר יוסף בכמה"ר שלמה טאיטאצאק. עכ"ל. ספר ידי משה נדפס לראשונה בשנת ש"ב, והוזכר פעמים לרוב בספרי הגדולים ז"ל שבאו אחריו.

²⁷ כתב הרמ"א ז"ל (ש"ט הרמ"א - סימן ק"ו) למהרש"ל ז"ל: "וראו לומר על מעלתו מה שאמרו על ר"מ ז"ל (עיוני ג'): גלוי וידוע לפני הקב"ה שאין בדורו כמותו". עכ"ל.

²⁸ למוה"ר רבי שמואל ב"ר יצחק יפה אשכנזי ז"ל, "החכם השלם" (ש"ט מהריט"ץ ס"א סי' מ'), "ראש המדברים, מופיע צפונות, מגלה המופלא" (ממון הסכמת הגאונים ממני קושטנדינה, ונייהס הרי יהודה רחמיש ז"ל זעל המנהג למלך). היה אחד מרבני קושטנדינא בזמן מהרשד"ם ומהראנ"ח ומהריט"ץ (סג הגדולים - גזולס ע' ק"י). ונפטר בשנת ש"ה.

בשנת שמי"ד ערך רבינו שאלה אל הג"ר יו"ט צהלון ז"ל, ומהריט"ץ דן בדבריו, והסכים לדברי רבינו, ובדבריו שם הרבה להלל ולשבח את רבינו, וכתב: מלך ביופיו וצבי עדין ופריו מתוק מדבש ונופת צופים אמרום קרנו תרום אכוליה כרכא רבא ובר רבא דין אמת לאמתו ולא מסתפיה, הנך יפה. אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים עם יפה עינים בכף שניה, הלכה כדברי המכריע יריע אף יצריח מריח מים יפריח והלכו בים לאורו ודורו דומה יפה. עכ"ל, ונדפס בשו"ת מהריט"ץ (ס"א סי' מ').

הרב יפה תואר ז"ל, הוא ראש המפרשים על המדרש רבה ועל אגדות תלמוד ירושלמי. ואין פירושו בדרך דרוש, כי אם לפי פשוטו ואמיתו של תורה (הרי שמואל אב"ד ור"מ דק"ק פנקופוט דמין - ממון הסכמתו ל"פ"ט). וכבר הארכנו מאד בתהילות הגאון האדיר הזה ב"רשימת הספרים" שבייש ספר הלילא דמרדכי [על מגילת אסתר], ממה שכתבו גדולי הדורות שלפנינו, ע"ש, אבל אין כאן מקום לכתוב אלא מעט מזעיר על עוצם גדולתו ועל רום מעלת ספריו הקדושים הפלא ופלא. זיע"א.

❖ **הערה חשובה:** היפה תואר הנדפס במדרשים הנפוצים, אינו אלא ליקוטים קצרים מדבריו המרובים של הרב יפה תואר. ולא נדפסו ספריו הקדושים במלואם כמה מאות שנה, עד שנת תשמ"ט שנדפסו ספריו הק' במהדורת צילום (ע"י ר"ח וגשל ז"ל), וב"ה יש בידי ספריו הק' ממהדורה זו, ומשם העתקנו דבריו, ורוב דברים המובאים בספרנו מרבינו ז"ל, לא תמצא ב"יפה תואר" הנדפסים במדרשים הנפוצים, כי אם במקורם, כנ"ל.

ספרים כ' (יד). [נדפס לראשונה בשנת ר"נ] * **כלי יקר**. עה"ת. למוה"ר שלמה אפרים ב"ר אהרן ז"ל לונשיץ.²⁹
 [נדפס לראשונה בשנת שס"ב] * **כלי יקר**. על נ"ך. למוה"ר שמואל לאניאדו ז"ל, רבה של ארם צובה (חלב) בזמן מהר"ם אלשיך ומהרח"ו ומהרי"ם ט.³⁰ [נדפס לראשונה בשנת שס"ג] * **כלי פז**. על ספר ישעיה. למוה"ר שמואל לאניאדו ז"ל, הנזכר לעיל. [נדפס לראשונה ביוניצ'אה בשנת ת"י] * **כסא דוד**. דרשות. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תקנ"ד] * **כסא רחמים**. על מסכת כלה ומס' סופרים ומס' אבות. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תקס"ג] * **כסף מזוקק**. דרשות. למוה"ר יאשיהו ב"ר יוסף פינטו ז"ל.³¹ [בעל פירוש הרי"ף על עין יעקב]. [נדפס בשנת שפ"ח] * **כסף צרוף**. על משלי. למוה"ר יאשיהו ב"ר יוסף פינטו ז"ל, בעל פירוש הרי"ף על עין יעקב, (ראה הערה 31). [נדפס בשנת תפ"ט] * **כתב סופר**. עה"ת, דרשות, שו"ת. למוה"ר אברהם שמואל בנימין סופר ז"ל. * **כתר ראש**. הלכה והנהגות מהגר"ח מוואלאזין ז"ל, נכתב ע"י תלמידו. * **מאירי**. על הש"ס. לרבינו מנחם מאירי ז"ל, אחד מן הראשונים. * **מאמר דקדוק חברים**. מחשבה ומוסר. למוה"ר יצחק מאלצ'אן ז"ל.³² * **מבחר הפנינים**. חכמה ומוסר. לרבינו ידיעה הפניני ז"ל, אחד מן הראשונים. הובאו דבריו פעמים לרוב בספרי הקדמונים ז"ל. * **מגדל עוז**. מוסר. למוה"ר יעקב במוהר"ר צבי אשכנזי ז"ל (החכם צבי) - הוא היעב"ץ ז"ל. * **מגיד מישרים**. סודות שגילה המגיד למרן הבית יוסף ז"ל (שם הגדולים - ספרים מ' ליט, וע"ש עוד נמדר גדולים - י קס"ה). * **מגן אבות**. על מסכת אבות. לרשב"ץ ז"ל.³³ * **מגן אבות**. מחשבה. לרשב"ץ ז"ל. * **מדבר קדמות**. ענינים שונים. למוה"ר חיד"א ז"ל. * **מדרגת האדם**. מחשבה ומוסר. למוה"ר יוסף הורוביץ ז"ל, הסבא מנוברדוק. * **מדרש אליהו**. דרשות. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האיתמרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). * **מדרש בחידוש**. על הגדה של פסח. למוה"ר אליעזר נחמן פואה ז"ל - "רב חסיד ומקובל, תלמיד הרמ"ע [מפאנו ז"ל]" (לשון המיד"א ז"ל נספר שם הגדולים - גדולים א' ר', וע"ש עוד). [נדפס בשנת ת"א] * **מדרש האתמרי**. דרשות. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האיתמרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). * **מדרש שמואל** [על אבות].

²⁹ היה תלמיד הגאון מהר"ל מפראג ז"ל (שם הגדולים - גדולים ש' ט'), והיה אב"ד בק"ק פראג עם הגאון החסיד הרב של"ה (שם הגדולים - ספרים ע' י"ט, וכ' כ"א). ספר כלי יקר, הוא "ביאור יקר ונפלא" (סדר הדעות - ספרים כ') "נחמד ו חשוב לאמיתיה של תורה" (שם הגדולים - ספרים כ' כ"א).

³⁰ היה חכם גדול ודרשן (קולת הדעות). בישראל גדול שמו (מדברי חמנו הגר"א לאניאדו ז"ל [תלמיד מן הבית יוסף ז"ל] נספרו כגון אנה"ס - נהקדמה). חיבר כלי חמדה עה"ת, כלי יקר על נ"ך [שם הוא מאסף כל פירושי הראשונים ומוסיף כהנה וכהנה בטוב טעם ודעת (שם הגדולים - שם שס כ"ז)], כלי פז על ישעיה, ונדפסו. ועוד הי"ל כלי גולה ונכרדי, הרב מהר"ש לאניאדו אב"ד בק"ק נא אמן, והרב מהר"ש לאניאדו באתריה דמר ראי"ז על אר"ץ (ארם צובה). (שם הגדולים - גדולים א' קט"ז).

³¹ "החכם השלם ראש הדרשנים" (לשון גאון ק"ק ספרדים בלמשטילס נהקממטס לנפר כסף כרוף - שנת תפ"ט), "האיש האדם הגדול" (ש"מ מהר"ץ ח"א סי' ז'), "רבא דעמיה מדברנא דאומתיה איהו וגולתיה יאה ויאה המראה הגדול הזה מזה בן מזה סיני ועוקר הרים החכם השלם הדיין המצויין" (שם סי' יז). היה רב מובהק ודרשן גדול בעיר דמשק, ותלמיד מובהק מהרב המוסמך ר' יעקב אבואלעפיא ז"ל (ע"י ג'שם הגדולים [גדולים י' ג' - דומינטי]). (קולת הדעות, וסה"ג - גדולים י' ג'). הר"ר יעקב אבואלעפיא ז"ל היה מוסמך מסמיכה החדשה של הרב יעקב בירב ז"ל, והוא ז"ל סמך את הרב יאשיהו פינטו ז"ל (נדפסה הסמיכה בראש ספר כסף נבחר), ולכן קראוהו "הרב המוסמך" (ע"י שם הגדולים - ספרים כ' מיט, ושם ג' ג'). וע"ע בספר הלילא דמורכבי (רשימת הספרים - ערך הרי"ף) מה שהעתקנו מהגאון המופלא מוהר"ר חיים אבואלעפיא ז"ל על מוהר"ר יאשיהו פינטו ז"ל.

טעם שקרא לרוב ספריו בשם "כסף" ("כסף נבחר" (דרושים), "כסף מזוקק" (דרושים), "כסף צרוף" (על משלי), "כסף נמאס" (פ"י איכה), "קבוצת כסף" (דיני נשים וממונות), שו"ת "נבחר מכסף"), כתב בהקדמת ספרו כסף צרוף, וז"ל: "על דבר הכסף אשר נכספה וגם כלתה נפשי לעבוד את ה' אלהי קדושי כל ימי היותי על אדמתי היתה לי נחלתי בחצרות ה' מסתופך כי יש לכסף מצרף ויצא לכלי צורף ואני תפלתי אל ה' אלהים יעזור לי וישב מטרה ומצרף מחשבה טובה למעשה", עכ"ל. רבינו הרב יאשיהו פינטו ז"ל נתבקש בישיבה של מעלה ונפטר בשיבה טובה בחודש אדר בשנת ת"ח בעיר דמשק.

³² מגדולי תלמידי הג"ר ישראל סלנטר זצוק"ל. הוא בעהמ"ח סידור אשי ישראל [סידור הגר"א], וספר שביחת שבת, ועוד.

³³ הרשב"ץ היה תלמיד הקדוש רבינו אפרים וידאל תלמיד הר"ן, כמ"ש בתשב"ץ ח"ב סי' רנ"ו. ושם סי' רפ"ג כתב הר"ן רבם של רבותי. והרשב"ץ הפליג בזקנה והגיע לגבורות. (שם הגדולים - גדולים ש' קס"ט, וע"ש עוד).

מלחמת קודש

למוה"ר רבינו שמואל אוזידה ז"ל, מגורי האר"י ז"ל.³⁴ [נדפס לראשונה בשנת של"ט] * **מדרש תלפיות**. ענינים שונים. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האימרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). [נדפס לראשונה בשנת תצ"ו] * **ספר מהרי"ל**. דינים ומנהגים. מנהגי רבינו יעקב מולין ז"ל, אחד מן הראשונים. [נדפס לראשונה בשנת שט"ז] * **מהרש"א**. על הש"ס. למוה"ר שמואל אליעזר ב"ר יהודה הלוי אידלש ז"ל.³⁵ [חידושי אגדות נדפסו לראשונה בשנת שפ"ז-שצ"ב] * **מועד לכל חי**. על מועדי השנה. למוה"ר חיים פאלאגי ז"ל, רבה של העיר איזמיר.³⁶ * **מורה באצבע**. הלכה ומוסר. למוה"ר החיד"א ז"ל. * **מזבח אליהו**. עה"ת. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האימרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). * **מחזה עינים**. דרוש מוסר והלכה בענין שמירת העינים. למוה"ר אליקים געציל לוויטאן ז"ל, מגיד מישירים בעיר בריסק, ומלפנים בעיר ביאליסטאק, ובעיר זאמבראווא, ובעיר דווינסק.³⁷ [נדפס בשנת תרס"ב] * **מחנה ישראל**. הלכה ומוסר. למוה"ר ישראל מאיר הכהן ז"ל, החפץ חיים. * **מלבי"ם**. פירוש על תנ"ך. למוה"ר מאיר לייבוש ז"ל.³⁸ * **מנוחה וקדושה**. מחשבה ומוסר. למוה"ר ישראל איסר מפאניוועו ז"ל - תלמיד הגר"ח מוואלאזין ז"ל. * **מנורת המאור**. מחשבה ומוסר. למוה"ר יצחק אבוהב ז"ל.³⁹ * **מנות הלוי**. על מגילת אסתר. למוה"ר שלמה הלוי אלקבץ זצ"ל.⁴⁰ [נדפס לראשונה בשנת שמה"ה] * **מנחת אליהו**. דרשות. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם

³⁴ עוד חיבר לחם דמעה על מגילת איכה, מדרש שמואל על מסכת אבות, אגרת שמואל על רות. ובספר שבחי האר"י שם מזכירו בשני ענינים. ואחר סילוק רבינו האר"י זצ"ל למד עם מהרח"ו דרך האמת עם שאר תלמידי האר"י. (שם הגדולים - גדולים ש' ע"ט).

³⁵ רב מופלא" (שה"ג - גדולים ש' פ"א), "גדול הדור הגאון מוהר"ר שמואל סג"ל אב"ד ור"מ דק"ק לובלין" (לשון הדין ז"ל - ש"מ הדין סי' מ"ג). חיבר חידושי הלכות על רוב התלמוד, ולאורו הלכו כל מעיני הגמרא והתוספות, ושמעתיה לפום רבנן ותלמידיהון, ובפרט בגלילות אשכנז והמערב לא זז מחבבו וכל עסקם בו. וגם חיבר חידושי אגדות, וממנו יקחו הדרשנים ובעלי הפרש"ים הדביקהו ליסוד דרושיהם. וגם אני שמעתי שיש לו שו"ת. (שם הגדולים ש"ט). בספר ראש יוסף (פסחים דף כ"ז) כתב על המהרש"א, "כל דבריו ברוח הקודש נאמרו".

³⁶ הגאון המלבי"ם ז"ל (הוצא בספר רוח חיים - י"ד סימן ע"ד - דף קכ"ג ע"ג) תארו: "הגאון האמיתי עטרת ישראל פאר הדור האי סבא קדישא חסידא ופרישא המאיר לעולם כולו בחיבוריו הקדושים הרב הכולל תורה ויראה והכמה כקש"ת מו"ה חיים פאלאגי אב"ד דק"ק אזמיר".

³⁷ "גדידי וחביבי כנפשי הרב הגדול הצדיק החריף ובקי" (לשון הדין ז"ל נסמממו), "הרב הגאון המפורסם בתורתו ויראתו כו" (לשון הג"ר רפאל שפיא ז"ל נסמממו), "הרב המאור הגדול המפורסם בתורתו ויראתו" (לשון הג"רם סאלאווייץ ז"ל). היה לוחם מלחמת ה' נגד המשכילים, וסבל הרבה מזה (עי' נסקממתי הדין ז"ל נספדו ש"מ צ"מ ריד"ו).

³⁸ "גברא רבא, ה"ה הרב המאור הגדול המופלג בתורה בחריפות ובקיאות וכולל מלאכת מחשבת... ראיתי עדות גדולי ישראל אשר מפליגים מאוד בשבחיו, נכנסתי עמו בדברי תורה בעינים שונים, ובפרט בחבורו על שו"ע אר"ח כת"י, וראיתי כי עדותם נאמנו מאוד ולא נפל דבר אחד מכל דבריהם הטוב..." (לשון המסס סופר ז"ל נסמממו לספר אלנות המיס).

³⁹ היה תלמיד מהר"י קאנפאנטון, גאון בקאשטיליא. ומהר"י אבוהב נשוא פנים אצל מלך פורטוגאל, כמ"ש מהרימ"ם בתשו' י"ד סי' י"ד. ומרן הבית יוסף מזכירו בשם "רבינו הגדול". ושמעתי דוהו רבה דרביה מהר"י בי רב. והיבר מהר"י אבוהב פירוש לפי הרמב"ן על התורה, וספר מנורת המאור, ונדפסו. ועוד חיבר שיטות על התלמוד, ונדפס קצת בשו"ת מהר"ם גאלאנטי. וחיבר ספר ארון העדות מפסקי הלכות ובאור לטור א"ה, ומביאו לפעמים מרן בב"י, ואני הצעיר ראיתי כ"י. ועתה ראיתי בשו"ת הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תקי"ץ שמוכר באור י"ד למהר"י אבוהב. ועיין בתשו' שבסוף ספר שבעה עינים. ותלמידיו הם מהר"א זכות הרב ספר יוחסין, ומהר"ם דאנון שחיבר כללי התלמוד כ"י. ונתבקש בישיבה של מעלה בשנת רנ"ג בפורטוגאל. (שם הגדולים - גדולים י' ע"ג, וע"ש עוד).

⁴⁰ "הרב המקובל הקדוש" (לשון המיד"ס צמ"ח חיים שאל ס"א סי' כ"ז ג') "הופיע עליו רוח הקודש" (ש"ה מס' שנועות נר מנ"ה ס'). היה תלמידו של הרב מהר"י טאיטאצק ז"ל ("אורי ישראל וקדושו, עטרת בני הגולה, עומד לנס עמים ולצפירת תפארת ראש ישיבת תורתנו, הרב המובהק החכם השלם הכולל י"א" (לשון מן הדין - ש"מ נסמממו וול סי' כ"ג)), ורבו וגיסו של הרמ"ק (הרמ"ק הוא "האשל הגדול", ונגלה אליו אליהו הנביא ז"ל. ונתבקש בישיבה של מעלה בשנת ה'ש"ל, ועמודא דנורא אולא קמיה, והכיר בו רבינו האר"י ז"ל. ובפשט היה הרמ"ק תלמיד של מרן הבית יוסף. (שם הגדולים - גדולים מ' ק"פ, ע"ש עוד). היה ר' שלמה אלקבץ נמצא עם מרן הבית יוסף ז"ל בליל חג השבועות הידוע, כמ"ש בכתב שהביא הרב של"ה. (שם הגדולים - גדולים ש' ע"ו).

הכהן האיתמרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). * **מסילת ישרים**. מחשבה ומוסר. למוה"ר משה חיים לוצאטו ז"ל. * **מעבר יבן**. למוה"ר מוה"ר אהרן ברכיה ז"ל ממודינא, המקובל החסיד, תלמיד הרמ"ע מפאנו ז"ל. נפטר בשנת שצ"ט (שס הגדולים - גדולים א' קכ"א). * **מעלות המדות**. מוסר. לרבינו יחיאל העניו ז"ל, שחי לפני שבע מאות שנה. ⁴¹ [נדפס לראשונה בשנת רע"א] * **מראית העין**. על אגדות הש"ס. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תקס"ה] * **מרפא לשון**. דרוש ומוסר. למוה"ר רפאל הכהן ז"ל. ⁴² [נדפס לראשונה בשנת תקנ"ג] * **משיבת נפש**. עה"ת. למוה"ר יוחנן לוריא ז"ל, מחכמי אשכנז לפני חמש מאות שנה. ⁴³ * **משך חכמה**. עה"ת. למוה"ר מאיר שמחה הכהן ז"ל מדווינסק. * **משלי יעקב**. עה"ת. למוה"ר יעקב ז"ל, המגיד מדובנא, (ראה הערה 19). * **משנה ברורה**. הלכה. למוה"ר ישראל מאיר הכהן ז"ל. * **משנת חכמים**. מוסר על קניני התורה. למוה"ר משה חאגיז ז"ל, בן הג"ר יעקב חאגיז ז"ל, (ראה הערה 20). [נדפס לראשונה בשנת תצ"ג] * **מתוק מדבש**. מוסר. למוה"ר יצחק פרחי ז"ל, המגיד הירושלמי. [נדפס לראשונה בשנת תר"ב] * **מתנות כהונה**. על המדרש רבה. למוה"ר יששכר בער ב"ר נפתלי כ"ץ בערמן אשכנזי ז"ל מק"ק שערבשין. ⁴⁴ [נדפס לראשונה בשנת שמי"ז] * **נדחי ישראל**. הלכה ומוסר. למוה"ר ישראל מאיר הכהן ז"ל בעל החפץ חיים. * **נזר הקודש**. על בראשית רבה, "חיבור גדול בכמות ובאיכות" (שס הגדולים - ספרים ג' י"ג). למוה"ר יחיאל מיכל בן עוזיאל ז"ל מגלוגא. [נדפס בשנת תע"ט] * **נחל אשכול**. על חמש מגילות. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תק"ס] * **נחל קדומים**. עה"ת. למוה"ר חיד"א ז"ל. * **נחלת אבות**. מוסר. למוה"ר מאיר ז"ל מוויילנא. ⁴⁵ * **נפש החיים**. מחשבה, קבלה, ומוסר. למוה"ר חיים ז"ל מוואלאזין. * **נר מצוה**. דרוש [נדפס בסוף ספר "ברית יצחק"]. למוה"ר רבי יצחק אייזיק חבר ז"ל. ⁴⁶ * **נצח ישראל**. דרשות. למהר"ל מפראג ז"ל. ⁴⁷ [נדפס לראשונה בשנת שני"ט] * **נתיבות עולם**. דרשות ומוסר. למהר"ל מפראג ז"ל. [נדפס

חיבר ספר מנות הלוי בשנת רפ"ט. (סה"ג ס"ט). מלבד ספר מנות הלוי, עוד חיבר "אילת אהובים" על שיר השירים, "שרש יש"י" על רות, ועוד חיבורים. (שס הגדולים - גדולים ז' י"ו). וגם חיבר "לכה דודי" שנוהגים כל בית ישראל לשיר בליל שבת. ובזמן שמהר"ם אלשיך היה בן ששים שנה, עדיין היה חי מהר"ש אלקבן, כמ"ש מהר"י אריפול בתשובה הובאה גת ורדים י"ד כלל ג' ס"ח' ח' (סה"ג - גדולים ז' כ"ו).

⁴¹ הובאו מדבריו פעמים לרוב בספרי מוסר.

⁴² מגדולי דורו. היה אב"ד מינסק, פינסק, פונא, ואח"כ בק"ק אה"ו. עוד חיבר שו"ת ושב הכהן, דעת קדושים (דרושים), סדר ההנהגות (על סדר קדשים), תורת יקותיאל (על יו"ד).

⁴³ יצא לאור ע"י מכון ירושלים בשנת תשנ"ג. וע"ש מה שליקטו מתולדותיו ותהילותיו.

⁴⁴ נדפס כמעט בכל המדרשים זה כמה מאות שנה.

⁴⁵ ז"ל הג"ר אברהם אבלי ז"ל ראב"ד ווילנא בהסכמתו לספר נחלת אבות (בשנת תקצ"ו): אחרי אשר בא לפני הרב המופלא בתורה אשר חם וישר וירא ה' מנעוריו אשר שמו נודע פה מחננו מכמה שנים בין גדולי עירונו, וכל ימיו עסק בתורה ויראה, והוא ממשפחה גדולה שלשלת היוחסין, כבוד מורנו הרב רבי מאיר בן להרב הגאון המאור הגדול מוה"ר אליהו ז"ל שהיה אב"ד דק"ק עיר חדש, נכד הגאון המפורסם מוה"ר אברהם ז"ל [בעצמ"ס מעלות התורה] אחיו של הגאון החסיד מורנו הרב אליהו ז"ל מוויילנא, והראני ספרו ספר נחלת אבות, קטן החכמות ורב האיכות, אשר כולל בו מדות טובות וישרות והנהגות הגונות וכו'. עכ"ל.

⁴⁶ כתב הגאון מוהר"ר יצחק אלחנן ספקטור ז"ל (בסאכממו לספר צימ נאמן): "הנה כבר נודע ביהודא ובישראל גדול שמו של הרב הגאון הגדול המפורסם בדורו, צדיק וענו כקש"ת כו' מוה"ר יצחק אייזיק ז"ל האבד"ק טיטקין וק"ק סובאלק... והרב הגאון הנ"ל היה גדול בחכמת הקבלה יותר מכל חכמי דורו. ומה אצריך בתהלת הגאון המחבר הנ"ל המפורסם ברב גבורותיו בעוצם בקיאותו בש"ס וספרא וספרי וכל המדרשים, ודבריו אינם צריכים חיזוק, כי חברויו היקרים המה מתוקים לחיך ועל קו האמת הכל בנוי...". ע"כ. וראה בהסכמות לשאר ספריו, גם הם שיצאו לאור בחייו, שחבים גדולים ועצומים שכתבו עליו גדולי הדור ז"ל.

⁴⁷ "הוא הרב הגדול נזר החכמים מופת דורותינו אשר לאורו ילכו בני עמינו וימיו שותים כל תופוצות ישראל" (ממ דוד - ס"א ע"ג). "מי ישיח נפלאותיו, מי יספר שבח מעלותיו, ע"כ דומיה היא תהילתו, והסתר בחקר כבודו הדרתו, והקצר בשבחי תפארתו, ה"ה רוח אפינו מחמד עינינו מופת דורינו, פאר גלותינו, הגאון הגדול בישראל שמו פ"ה נ"ע ע"ה ר"מ ר"ג מו"ה יהודא ליוא יצ"ו אב"ד הישראלית וק"ק עיר ואם בישראל ק"ק פראג יצ"ו, השם יפרוס עליו סוכת שלומו, ויהי שלום בחילו ושלום בארמנותיו ולכל השואבים מימיו מקור מים חיים, ולכל המסתופפים בצל מעלתו שלום". (לשון מהר"ם לונגין נשאלה שאלה למהר"ל בשנת ה'שס"ג - ש"ס מהר"ם לונגין סי' נ"א). הרב תוספות יו"ט קורא אותו "רבינו הגדול מרגא ורבנא הגאון רבי יהודה ליווא בר בצלאל זלה"ה". (לקדמה המוספית י"ט לפירושו על המשניות, ע"ש). והגאון מהר"ר נפתלי הכהן

לראשונה בשנת שני"ה * סדר היום. הלכות, מנהגים, ומוסר. למוה"ר משה בן מכיר ז"ל.⁴⁸ [נדפס לראשונה בשנת שני"ט] * **סידור יעב"ץ**. פירוש על הסידור ועל עניני דיומא, ומוסר. למוה"ר יעקב במוהר"ר צבי אשכנזי (החכם צבי) ז"ל - הוא היעב"ץ ז"ל. * **סמ"ק**. תרי"ג מצוות. לרבינו יצחק מקורביל ז"ל, אחד מן הראשונים ז"ל. * **ספר הברית**. עניני מדע ומוסר. למוה"ר פנחס אליהו הורוביץ ז"ל מוילנא.⁴⁹ [נדפס לראשונה בשנת תקנ"ז] * **ספר הישר**. מחשבה ומוסר.⁵⁰ [נדפס לראשונה בשנת ר"פ] * **ספר המצוות הקצרה**. מצוות שאפשר לקיימן בזמן הזה. לרבינו בעל ההפץ חיים ז"ל. * **ספר הרוקח**. הלכה, מנהג, ומחשבה. לרבינו אליעזר ז"ל מעיר גרמיזא - "בעל הרוקח", אחד מן הראשונים ז"ל.⁵¹ **עבודת הקודש**. הלכה ומוסר. למוה"ר חיד"א ז"ל. * **עוד יוסף חי**. הלכה ודרשות. למוה"ר יוסף חיים ז"ל מבגדאד, בעל הבן איש חי ז"ל. * **עיון יעקב**. על אגדות הש"ס. למוה"ר יעקב ב"ר יוסף ריישר ז"ל מפראג.⁵²

בתשובתו הבאה בשו"ת הגאון מהר"ר צבי (חכם צבי) סי' ע"ו כתב "אבי זקני מהר"ר ליווא מפראג אשר שמש ברוח הקודש כמפורסם וכו'".

היה אב"ד במדינת מעהרין עשרים שנה. ואח"כ אב"ד וראש ישיבה בק"ק פראג. [שם העמיד תלמידים הרבה, ויסד בית ועד לחכמים, הוא בית המדרש הגדול הידוע הנקרא "קלויז", והרביץ תורה בתוכו י"א שנה, ואחר זה עוד ארבע שנים (לממ דוד - ח"א שני)]. ואח"כ [לעת זקנתן] היה אב"ד [וראש הישיבה (לממ דוד שט)] בק"ק פוזנן [ורב על כל גלילת גרוס פולין (לממ דוד שט)]. (שם הגדולים - גדולים ל' ז').

⁴⁸ היה מרבנן קדישי בעיה"ק צפת תוב"ב בזמן מה"ר חייא רופא ומה"ר שמואל אוזידא, והיה ריש מתיבתא בעיר עין זיתון אשר בגליל (שם הגדולים - גדולים מ' קיא).

⁴⁹ עיין שם בהסכמות נלהבות מגדולי דורו ז"ל.

⁵⁰ ספר הישר" זה, רבים (לדוגמא: ספר של"ה (פסיקה מקומות), משנת חכמים להגר"מ חאגיז ז"ל, אור החיים הק' (נאשית מט ג), ועוד) יחסוהו לרבינו תם ז"ל. אבל בספר דרך חיים [למוה"ר מנחם די לונזאנו ז"ל] [דף נח: נדפס לצד מל"ה, ונמצאה משה של חזרת אהנת שלום - צעמ"ר י"מ] כשמנה ספרי מוסר שצריך האדם לזיזר שירגיל עצמו לקרוא ולעייין בהם, כתב וז"ל: לכן הזהיר שירגיל אדם עצמו לקרוא ולעייין בחובת הלבבות, ובשערי תשובה אך רבינו יונה, ובספר הישר המכונה לר"ת, ואינו, ואמת שרבינו תם חיבר ספר וקראו "ספר הישר", אך הוא חיבור תלמודי ואינו נמצא. ואני שמעתי ש"ספר הישר" זה (שבעניני מחשבה ומוסר) שנדפס בקושטנדינא פעם אחד ובוניציאה פעם אחד, חיברו ה"ר זרחיה היוני. ואיך שיהיה, הוא חיבור נחמד מאד. עכ"ל.

וכתב החיד"א ז"ל (שם הגדולים - גדולים ז' א): רבינו זרחיה היוני, הוא חיבר ספר הישר של מוסר המפורסם. ואינו לר"ת כאשר רבים סוברים, ובא להם זה ממה שידוע דר"ת חיבר ספר הישר, וראו זה הספר הישר סברו שהוא הוא דמיתו ליה הפוסקים ספר הישר לר"ת. אבל הוא תימה, איך חשבו כזאת, והיו התוספות והפוסקים מביאים ספר הישר בפירוש סוגיות ודינים, וזה ספר הישר ממוסר לבד. והנאני כאשר ראיתי למהר"ם די לונזאנו בדרך חיים דף קכ"ב ששמע דספר הישר של מוסר חיברו הר"ז, רצונו רבינו זרחיה היוני כדבר האמור. וכפי זה מה שכתוב בנדפס (שם הגדולים שס אות י"ד) דיש אומרים הספר הישר של מוסר חיברו הר"ז בעל המאור, אין הלכה כיש אומרים, דטעו בשמועה, כי הוא הר"ז היוני ולא הר"ז בעל המאור. עכ"ל החיד"א ז"ל.

ובמקום אחר כתב החיד"א ז"ל (שם הגדולים - פפרים י' ע"ג): "ספר הישר" של מוסר שמיחסים לר"ת, לעיל (שם הגדולים - גדולים י' ממ"א) כתבנו דספר הישר של ר"ת הוא חידושים בש"ס ותשובות, וספר הישר הזה כתב הרב מנחם די לונזאנו שחיברו רבינו זרחיה מיוני. ועתה ראיתי להרב סדר הדורות () שכתב שהוא לר"ת מאורליאנס, אחד מרבותינו בעלי התוספות, ואם קבלה נקבל. עכ"ל.

ובשו"ת חתם סופר (מ"ו - סוף סימן פ"ו) כתב: מה שהתפאר כמה פעמים בהעתק ספר קטן הנקרא ישר, וייחסו לר"ת, לא נזהר להביא גאולה לעולם. אמנם דברי הספר הזה ממתקים וכולו מחמדים, יהיה מחברו מי שיהיה, אבל איננו לר"ת, כי אם לר' זרחיה היוני, עיין ספר שתי ידות (דרך חיים) דקכ"ב ע"א. עכ"ל.

⁵¹ הוא בנו של רבינו יהודה, נכדו של רבינו קלונימוס, והוא תלמיד רבינו יהודה החסיד. (שם הגדולים - גדולים פ' רי"ט). יש מי שכתב שהרב רבינו אלעזר מגרמיזא בעל ספר הרוקח היה רבו של הרמב"ן ז"ל (ש"ה - גדולים מ' קס"ג). כתב הפני יהושע ז"ל (מגילה טו)...ונתתי שמחה גדולה בלבי ממש כיום מועד כקריאת המגילה שזכיתי לכיין לדעת הגדול בעל הרוקח ז"ל שזכה לרוח הקודש, ואולי בר מזליה אנא להא מילתא. עכ"ל.

⁵² "כבר ידוע ומפורסם לכל האי גברא רבה פאר הדור בעל המחבר ספר מנחת יעקב וחק יעקב אשר פעל ועשה האשל הגדול הרב המופלא והמופלג מוהר"ר יעקב רישר... [לשון הג"ר נפמלי כ"ז ז"ל בסכממו לשו"ת שנומ יעקב]. היה ראש הדיינים בק"ק פראג, ושם היתה ישיבתו קבוע, ונתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק רישא, ואח"כ בק"ק ווירמייזא והגלילות, ומשם נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק מיץ, ושם אור תורתו זרח לארץ ולדרים.

[נדפס לראשונה בשנת תפ"ח] * **עיני כל חיי**. על מאמר חז"ל. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האיחמרי ז"ל, בעל השבט מוסר ז"ל, (ראה הערה 8). * **עץ החיים**. עה"ת. למוה"ר חיים אבואלעפיא ז"ל.⁵³ [נדפס בשנת תפ"ט] * **ערוך השלחן**. על סדר שלחן ערוך. למוה"ר יחיאל מיכל הלוי עפשטיין ז"ל, אב"ד נאוההרדק. * **פירוש אבן עזרא**. על תנ"ך. לרבינו רבינו אברהם אבן עזרא הספרדי ז"ל, אחד מן הראשונים. * **פירוש הגר"א**. על נ"ך. למוה"ר אליהו ז"ל מוולנא. * **פירוש הרא"ם** [הרב אליהו מזרחי].⁵⁴ עה"ת. [נדפס לראשונה בשנת רפ"ז] * **פירוש הרי"ף** [הנקרא "מאור עינים"]. על עין יעקב. למוה"ר רבי יאשיהו ב"ר יוסף פינטו ז"ל.⁵⁵ * **פירוש מהר"י הכהן**. על מדרש תהלים. למוה"ר יצחק כ"ץ ז"ל, חתן המהר"ל מפראג ז"ל, וחוננו של מהר"ם לובלין ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת שע"ג] * **פירוש מהר"ם שיק על אבות**. למוה"ר משה שיק ז"ל, מגדולי תלמידי החתם סופר ז"ל. * **פירוש רבי יוסף יעב"ץ**.⁵⁶ על מסכת אבות. * **פירוש רבינו יונה**. על משלי, ועל אבות. לרבינו יונה ז"ל מגירונדא, אחד מן הראשונים ז"ל - חבירו של הרמב"ן ז"ל, ורבו של הרשב"א ז"ל.⁵⁷ (שם הגדולים - גדולים * ז"ל, ע"ש). * **פירוש הרד"ק**. על תנ"ך.⁵⁸ לרבינו דוד קמחי ז"ל, אחד מן הראשונים. * **פירוש רלב"ג**. על תנ"ך. לרבינו לוי בן גרשום ז"ל, אחד מן הראשונים ז"ל.⁵⁹ * **פירוש רמב"ן**. פירוש עה"ת, ופירוש על הש"ס. לרבינו משה בן נחמן ז"ל, אחד מן הראשונים ז"ל. * **פלא יועץ**. מוסר. למוה"ר אליעזר פאפו ז"ל. [נדפס לראשונה בשנת תקפ"ח] * **פנים יפות**. עה"ת. למוה"ר פנחס הלוי הורוביץ ז"ל, אב"ד ור"מ בפרנקפורט דמיין, הוא בעל ההפלאה. * **פרקי משה**. על מסכת אבות. למוה"ר משה אלמושנינו ז"ל, (ראה הערה 26). [נדפס לראשונה בשנת שכ"ז] * **פת לחם**. פירוש על חובות הלבבות. למוה"ר חיים אברהם הכהן ז"ל, מגיד מישרים בק"ק מאהליב. [נדפס לראשונה בשנת תקס"ג] * **צל"ח**. על הש"ס. למוה"ר יחזקאל לנדא ז"ל, בעל הנודע ביהודה. * **צמח צדיק**. חכמה ומוסר. למוה"ר הר"ר יהודה אריה ממודינא ז"ל, אחד מרבני וויניציא, מודקדק ומשורר ודרשן (שם הגדולים - גדולים * ז"ל). [נדפס לראשונה בשנת ש"ס] * **צפת פענח**. דרשות. למוה"ר יוסף מטראני (מהרי"ט) ז"ל.⁶⁰ [נדפס בשנת ת"ח] * **קב הישר**.

(מלשון השער נלמא של ספר עיון יעקב). חיבר מנחת יעקב - באור על תורת חטאת, וחק יעקב, ועיון יעקב, ופאר יעקב, ושו"ת שבות יעקב ג' חלקים (ש"הג - גדולים * ז"ל).

⁵³ "...מופת דורנו הרב הגדול מורנו הרב חיים אבואלעפיא, שחיבר עץ החיים מקראי קדש יוסף לקח ישרש יעקב שבות יעקב חנן אלהים. ותיקן כמה תקנות בעיר איזמיר. ולעת זקנתו בנה ק"ק טבריא. ורבו נוראותיו ועניניו וקדושתו כאחד מהראשונים, כמפורסם." (לשון המד"א ז"ל נספד שם הגדולים - גדולים * ז"ל).

⁵⁴ מהר"ר אליה מזרחי ז"ל היה בזמן מהר"ם קאפסאלי. והוא תלמיד מהר"ר אליה הלוי הזקן. וחיבר ביאורו על רש"י עה"ת, וקצת תוספות לסמ"ג, ושני חלקים תשובות וספר המספר, וכל זה בדפוס, מלבד הרבה חיבורים שלא נדפסו. וכתב מהר"ח בתשובות א"ה סימן נ' דף ק"ה ע"א שהוא מקובל שהרב מהרי"ם על הצדיק הרמב"ם, ועברו דברי הרמב"ם כביכול כמשה מפי הגבורה. והרא"ם שקיל וטרי עם מהר"ם אלשקר ומהר"ן ז' חביב. (שם הגדולים - גדולים * ז"ל).

⁵⁵ ראה לעיל בהערה 31 מה שהבאנו אודותיו. וכתב החיד"א ז"ל (ש"הג - ספרים * ז"ל): "מאור עינים" (פירוש הרי"ף) - על עין יעקב כולו, ממהר"י פינטו, בכל הארץ יצא קו תהלתו ואורו על כנפות האר"ש. עכ"ל.

⁵⁶ הרב החסיד מורנו יוסף יעב"ץ זצ"ל [היה] צדיק הראשון מחסידים האחרונים, והוא היה מהמגורשים מספרד שנת רנ"ב. (לשון המד"א ז"ל נספד שם הגדולים - ספרים * ז"ל).

⁵⁷ ואם ראה תראה דהרשב"א זמנין דכותב "מורי רבינו יונה" ו"מורנו הרמב"ן", ומהם בח"ג סי' קי"א, היינו טעמא דרבינו יונה נתבקש בישיבה של מעלה בחיי הרמב"ן... ואחרי רבינו יונה איזה שנים שהיה הרמב"ן בקטלניא היה רב כולל, ומשום הכי כותב הרשב"א מורנו הרמב"ן. (שם הגדולים - גדולים * ז"ל, ע"ש).

⁵⁸ הוא פירוש רחב. וגברה ידו בדקדוק. וחיברו הוא ואחיו כמה ספרי דקדוק, ואמרו עליהם "אם אין קמ"ח אין תורה". ורד"ק חיבר חיבוריו בשנת ד' אלפים תתק"ן. והרמב"ן בפירושו מזכירו. ורד"ק אזר חיל כנגד הדורבים על הצדיק הרמב"ם, ועברו דברי ריבות בינו ובין הנשיא רבי יהודה אלפכר ככתוב באגרות הרמב"ם. (שם הגדולים - גדולים * ז"ל).

⁵⁹ היה בן בתו של הרמב"ן ז"ל (שם הגדולים - גדולים * ז"ל).

⁶⁰ רבינו מהרי"ט ז"ל היה "אבי התעודה" (ש"הג - גדולים * ז"ל), בנו של המב"ט ז"ל. כי נח נפשיה רב המב"ט [בשנת ש"מ (קולא הדויות)] היה מהרי"ט בן י"ב שנה בעיה"ק צפת. ולמד לפני הרב הגדול מהר"ש סאגיס. ואח"כ קרא ושנה כל התלמוד עד שהי"ל הש"ס כמאן דמנח בכיסתיה. והלך בשליחות לקושטנדינא, ועכבוהו שם לאב"ד. [ואז היה הרב כבן ל"ה או ל"ו שנה (קולא הדויות)]. (שם הגדולים - גדולים * ז"ל).

מלחמת קודש

מחשבה ומוסר. למוה"ר צבי הירש קאיינדוור ז"ל מפרנקפורט דמיין.⁶¹ [נדפס לראשונה בשנת תס"ה] * **קובץ אגרות חזון איש**. למוה"ר אברהם ישעיהו קרליץ ז"ל. * **קול ישורר**. על שיר השירים. למוה"ר יעקב ז"ל, המגיד מדובנא, (ראה הערה 19). * **קרבן מנחה**. ענינים שונים. למוה"ר יעקב חאגיז ז"ל, (ראה הערה 20). [נדפס בשנת תל"ה] * **קריינא דאגרתא**. אגרות. למוה"ר יעקב ישראל קנייבסקי ז"ל. * **קרבן אורה**. על הש"ס. למוה"ר יצחק ב"ר אהרן מינקובסקי ז"ל, אב"ד קרליץ. * **ראשון לציון**. על הש"ס, ועל המגילות. למוה"ר חיים י' עטר ז"ל - האור החיים הקדוש, (ראה הערה 6). [נדפס לראשונה בשנת תק"ן] * **ראשית חכמה**. מחשבה ומוסר. למוה"ר אליהו די וידאש ז"ל, מגדולי צפת בתקופת האר"י ז"ל.⁶² * **רבינו בחיי**. עה"ת. לרבינו בחיי ז"ל, תלמיד הרשב"א (שם הגדולים - ספ"ס כ"ה). * **רוח חיים**. על מסכת אבות. למוה"ר חיים מוואלאזין ז"ל. * **ריקאנטי**. עה"ת. למוה"ר רבי מנחם מריקאנטי ז"ל, אחד מן הראשונים ז"ל.⁶⁴ * **רמב"ם** [משה תורה]. הלכה. * **שו"ת אגרות משה**. למוה"ר משה פיינשטיין ז"ל. * **שו"ת באר משה**. למוה"ר משה שטערן ז"ל, אב"ד דעברעצין. * **שו"ת דברי יציב**. למוה"ר יקותיאל יהודה הלברשטאם ז"ל, אב"ד צאנז קלויזנברג. * **שו"ת דברי מלכיאל**. למוה"ר מלכיאל צבי הלוי טננבוים ז"ל, מגדולי המשיבים בדורו. * **שו"ת מהר"ם שיק**. למוה"ר משה שיק ז"ל, מגדולי תלמידי החתם סופר ז"ל. * **שו"ת נודע ביהודה**. למוה"ר יחזקאל לנדא ז"ל. * **שו"ת רדב"ז**. למוה"ר דוד י' זמרא ז"ל, מגרושי ספרד.⁶⁵ * **שו"ת שבט הלוי**. למוה"ר שמואל הלוי

קל"ו). והרביץ תורה בישראל בתוקף עינו ובקיאותו. והרגיל בספרי האחרונים עיניו יחזו שגדולי ישראל היו תלמידיו. ואזכיר מה שנחבר לי מתלמידי מתוך ספרי דבי רב הנדפסים וכ"י, ואלו הם: הרב שדה יהושע, ואחיו הרב כנסת הגדולה, הרב נתיבות משפט, הרב מהר"ח אבואלעפיא זקן, הרב מה' אברהם היכני, הרב מה' אברהם י' חנניה, הרב מה' יוסף קצבי, הרב מה' יצחק אלפאנדרי, הרב מה' רפאל איספיריאל, הרב מה' יוסף אהרן חסיד, הרב מהר"ש הלוי, הרב מהר"ש עזילה, ובני הרב מה' משה ומה' ישעיה מטארני, ומה' יצחק אלנקווה, ומה' נתן גוטה. כל אלה תלמידי מהר"מ ט. ונתבקש בישיבה של מעלה בקושטא שנת שצ"ט. (ש"ה"ג ש"ט).

כתב בנו מהר"מ בהקדמתו לספר תשובות הרב ח"א שחי שבעים שנה, ובארץ מצרים למד רוב הש"ס בעיון נמרץ, והיו לו שמונים תלמידים. ושם בהקדמת מהר"ם ובהקדמת אחיו מהר"י יגידו צדקתו וענותנותו וחסידותו, והוא פלא. ובודאי דלא זכה לכתרה של תורה להיות כולי תלמודא כמאן דמנח בכיסתיה ולהרביץ כ"כ תורה ולחבר כ"כ ספרים עמוקים אם לא קדמה לו יראת חטא ועונה וחסידות. (ש"ה"ג ש"ט).

⁶¹ הוא "ספר רפואת הנפש, מרפא לנשמה וגוף, שכל דבריו נאמרים בהשכל ומוסר... ישמחו הקונים בו, שזה לכל נפש..." (לשון צעל הפרי מגדים ז"ל נסעמנו לספר קנ הישר - דפוס מקמ"ו). וראה בדפוס חדש מה שהביאו בארצות אודותיו ז"ל.

⁶²ראשית חכמה, הוא ספר קדוש ונורא המפורסם בכל ישראל. חיברו רבינו אליהו די וידאש, תלמיד רבינו מה"ר משה קורדובירו ז"ל. ואשרי אדם שילמד בו כל יום ויעשה קבע שיעור אחד ודאי יתנוצץ בו קדושה וטהרה. (לשון המיד"א ז"ל נספ"ר שם הגדולים - ספ"ס ר' ז', וע"ש עוד). כתב מוה"ר חיים וויטאל ז"ל שהיה הרב ראשית חכמה ומהר"ם קורדובירו ז"ל נפש ורוח זכריהו בן יהוידע, לכן היו אוהבים זה לזה. (שם הגדולים - גדולים א' ק"ז, וע"ש עוד).

⁶³בהקדמת ספר דרשות חתם סופר כתוב שרבינו החתם סופר ז"ל למד פירוש רבינו בחיי בכל ליל שבת קדוש, וכה אמר לבנו הרב ז"ל, "זה ארבעים שנה אני עוסק בכל שבת בספר הזה, ובכל פעם אני מוסיף לראות מה שלא ראיתי מקודם ואורו עיני שברוח הקודש נכתב וכו'". עכ"ל.

⁶⁴היה בזמן הרשב"א. חיבר ביאורו על התורה על דרך התורה, והרב הלבוש חיבר פירוש עליו. ועוד חיבר מהר"ם ריקאנטי פסקי דינין, ונדפסו. (שם הגדולים - גדולים מ' ס"ד).

⁶⁵מורנו הרב דוד י' זמרא, תלמיד רבינו יוסף סאראגוסי המלומד בנסים. הרב"ז היה מיוצאי ספרד, והלך לעיר פיס, וירד מצרימה. חיבר שלשת אלפים תשובות, ומהם נדפסו שלשה חלקים. ושמעתי מרבני עיה"ק ירושלים ת"ו הזקנים שקבלו שנגלה אליו אליה הנביא זכור לטוב. ותלמידו רבינו בצלאל אשכנזי (בעל השיטה מקובצת - רבו של האר"י ז"ל בפשט (שם הגדולים - גדולים ג' ס"א)). ולעת זקנתו עלה לעיה"ק צפת ת"ו. וראיתי העתק מהקדמת פ"י שיר הנופס בקושטנדינא שכתב ה"ר יצחק עקריש מגלות ספרד שהיה עשר שנים בבית הרדב"ז, ויצא יצחק לשו"ח לספר מגדולת הרדב"ז אשר ראו עיניו: שהיה לו כתר תורה אשר פלפלו ילכו ההולכים בחשך ותשובותיו לכל שואל מכל העולם, ובביתו ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד, וכתר העושר ואוצרות מרגליות ותרשיש וספיר וכתר שם טוב עולה על גביהם, ושפט את ישראל במצרים ארבעים שנה וברושלים וצפת ת"ו כ' שנה, פניו כפני האר"י אין לפניו לא עולה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד לפניו יכרעו שרים נדיבים וישתחוו, ורוח ה' נוססה בו, והלך לעה"ק ירושלים ת"ו לחוות

וואזנר שליט"א. * שו"ת תורה לשמה. למוה"ר יוסף חיים ז"ל מבגדאד, בעל הבן איש חי ז"ל. *
שבט מוסר. למוה"ר אליהו הכהן ב"ר שלמה אברהם הכהן האימרי ז"ל, (ראה הערה 8). [נדפס לראשונה
 בשנת תע"ב] * **של"ה** [שני לוחות הברית]. "חיבור נורא וגדול כלול בפרד"ס וחיידושי דינים וכללים
 ומוסר וכל סדר קדושה" (לשון המדפי"א ז"ל נספר שם הגדולים - גדולים י' ש"ט). למוה"ר ישעיה ב"ר אברהם הלוי
 הורוויץ ז"ל. * **שם עולם**. מחשבה ומוסר. למוה"ר ישראל מאיר הכהן ז"ל - החפץ חיים. * **שמחת
 הרגל**. על מגילת רות וחג הפסח. למוה"ר חיד"א ז"ל. [נדפס בשנת תקמ"ב] * **שמירת הלשון**. מוסר.
 למוה"ר בעל החפץ חיים ז"ל. * **שערי העבודה**. מחשבה ומוסר. לרבינו יונה ז"ל, מח"ס שערי
 תשובה. * **שערי תשובה**. הלכה, מחשבה, ומוסר. לרבינו יונה ז"ל - חיבורו של הרמב"ן ז"ל, ורבו של
 הרשב"א ז"ל (שם הגדולים - גדולים י' ג"ט, ע"ש). * **שפתי כהן עה"ת**. למוה"ר מרדכי הכהן, תלמיד רבינו
 ישראל די קוריאל ז"ל [מגדולי צפת בתקופת האר"י ז"ל] (שם הגדולים - גדולים מ' פ"ד). [נדפס לראשונה בשנת שס"ה]
 * **תוכחת חיים**. דרשות עה"ת. למוה"ר חיים פאלאגי ז"ל, (ראה הערה 36). * **תוספות רי"ד**. על
 הש"ס. לרבינו ישעיה הזקן מטראני ז"ל, אחד מן הראשונים ז"ל. * **תורת הבית**. מוסר. לבעל החפץ
 חיים ז"ל. * **תורת המנחה**. דרשות עה"ת. לרבינו יעקב סקילי ז"ל - תלמיד הרשב"א ז"ל. * **תורת
 חיים**. על הש"ס. למוה"ר רבי אברהם חיים בהר"ר הירש שור זצ"ל. * **תורת חכם**. דרשות. למוה"ר חיים הכהן ז"ל מעיר ארם צובה,
 תלמיד מהרח"ו. [נדפס בשנת ת"ד]

בנועם ה' ולבקר בהיכלו כי קדוש הוא כמלאך ה', ולא הונח לו מרוב המס המוטל עליו. והלך לעה"ק צפת
 תוב"ב ושם היתה מנוחתו כבוד וזכותו יגן עלינו. זהו תורף דבריו בקיצור. (שם הגדולים - גדולים ד' ט"ו).

⁶⁶הוא הקדוש המפורסם בתפוצות ישראל, בכל הארץ יצא קו התלתו וקדושתו וקדושת משפחתו הרמה
 והנשאה הפלא ופלא מיוחסת ומקודשת. היה אב"ד בק"ק פראג ובק"ק הראשיות שבאשכנז. ועלה לעיר
 הקדש ירושלים ת"ו בשנת שפ"ב, והי"ל צער שם מתגרת צר הצורך על הארץ ככתוב בספר חרבות
 ירושלים. ועלה לעה"ק טבריא תוב"ב והיתה מנוחתו. והרב חיבר חבור על כל המרדכי, ומקורב נדפס בגדי
 ישע על ספר מועד, וחיבר הגהות על ספר עמק ברכה ברכת אברהם הגאון אביו, ובעה"ק ירושלים חיבר
 ספר שני לוחות הברית, ושער השמים בכוונות התפלה, ובדפוס ראשון יש שם הסכמה מהגאון בעל ב"ח
 ומפליג בשבחו, ושם הסכמת הגאונים הרב תוי"ט והרב מה' יהושע מקראקא ושאר גאונים בתוך זמנו
 ואחר זמנו. (שם הגדולים - גדולים י' ש"ט).

⁶⁷ספר שערי העבודה יצא לאור מכת"י ע"י הג"ר בנימין זילבר זצ"ל בכני ברק בשנת ה'תש"ל.
⁶⁸שערי תשובה" מרבינו יונה החסיד, [הם] שערים המצויינים לעורר הנפש ליראת שמים, ודבריו
 הקדושים מועילים הרבה בשב"ר אשר הם שוברי"ם את לב האבן. אשרי אדם הזוכה לשקוד על דלתותיו
 יום יום. (שם הגדולים - ספרים ש' קצ"ו).

⁶⁹רבינו ישעיה מטראני, הוא רבינו ישעיה שמביאים הרא"ש ושבלי הלקט וספר תניא והטור והפוסקים.
 (שם הגדולים - גדולים י' ש"ג, וע"ש עוד).

⁷⁰ידוע ומפורסם גודל תפארת קרית ספר "תורת חיים" שחיבר הרב הגאון מוהר"ר חיים שור זצ"ל על
 כמה וכמה מסכתות, וכשמו כן הוא, חיים הם למצואיהם, עד שכמעט כל הפוסקים האחרונים נוהי נפש
 הביאו בספרתם דברי המחבר הנ"ל" (לשון הפני יהושע ז"ל נהמקמו לספר מומת מייס - דפוס פניקספרט לדלדה תל"ד).

מלחמת קודש

מתיחה

צריך להכין כלי זיין ולטבם עצה במלחמת היצר

א. הן האדם אשר דרכו יחפץ בדרך רחוקה, והדרך מסוכנת מחיות רעות, יכין לו כלי זיין קדחי אש חרבו על יריכו מיוחד בלילות וימים כל ימי מיגד דרך זו ילך. ולעילא מכל - רחמין למבעא נוכח פני ה' כי הצל יצילהו מנזיקין וחבלות. ובזה נכון לבו בטוח יעבור שלום, כי דרך טבע כבר עביד הכנה דרבא וכלי זיינו עליו, ולה' אלהינו הרחמים והסליחות ואל שדי יתן רחמים.

כשאדם יוצא לדרך רחוקה, מכין כלי זיין ומתפלל לה'

וכה יעשה האיש, כי מיום הולדו הולך לדרכו ומתקרב אל המות בדרך כל הארץ. ובדרך הזה, דרך רחוקה, מצויות חיות רעות גונדא דחימה, סטרא אחרא - הוא שטן הוא יצר הרע, כי נח"ש ינח"ש, כאריה ישאג לטרוף טרף אדם אכל, ורבים שתו את קובעת כוס התרעלה מרורת פתנים, ונלכדו בעצת יצר הרע ומרמותו ותחבולותיו, עד כרו לו שוחה עמוקה להפילו לבאר שחת, כי ערוך מאתמול תפתה, כל המתפתה בעצת יצרו נופל שם, כמשז"ל (עירובין עט.).

וכן יעשה בחיי עוה"ז, כי מצויות חיות רעות - היצר הרע

הנה כי כן, האדם בריא בחיובא להיות לו מן המוכן כלי זיין ללחום את מושל¹, לינצל מחיות אשר בדרך.² (דברים אחדים) [למסד: 1 ז' - דרוש י"ט]. וע"ע בפרק ז' סעיף ב' מדרושי הצ"ח (דרוש י"ג) שכמעט אין אדם חוטא אלא מתוך עצלות בקשרי המלחמה.

כמעט אין אדם חוטא אלא מתוך עצלות בקשרי המלחמה

ב. כתיב (משלי כ"ד ו') "פי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה פרי יועץ", ופירש רבינו יונה ז"ל (שם), לא יתכן לעשות מלחמה מבלי מביני תחבולות שיביטו וישכילו הדרכים שהאויבים יכולין להתגבר בהן, ויתחכמו להם גם הם. ומחשבת התחבולות תמצא עם הנבון, כמו שנאמר (משלי א' ה') "ונבון תחבולות יקנה".

לא יתכן לעשות מלחמה מבלי מביני תחבולות

¹ בספר שבט מוסר (פקי כ"ט) כתב, כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה, והבא להורג השכם להרגו (בכוח נח), וחזק ואמץ ותהיה לבן חיל ותצא למלחמה על אויבך, ובתחבולה תעשה לך מלחמה עמו. עכ"ל.

ובספר דברי שלמה [למהר"ר שלמה הלוי הזקן ז"ל - נדפס בוויניציא בשנת שני"ן] (דרוש לפרשם כי מסא - דף י"ג טו"ז ב') כתב: אחר שזאת המלחמה היא מלחמה גדולה מזומנת תמיד ונמצאת בקרבנו, צריך שכמו שהלוחם מלחמות גדולות לא תספיק לו גבורתו וחזקו, אלא שגם ילמד תחבולות וערמוניות כדי להתחכם על אויבו ויהיה מתחכם לדעת כל מחשבות מארבי אויבו הלוחם עמו, והמקומות אשר בדרכם יבוא ויעלה להלחם עמו, כדי שבכל אותם מקומות יעשה תחבולות והתחכמות ושמירות לשלא יועילו כל כלי המלחמה אשר לאויבו. עכ"ל, וע"ש עוד.

² ועיין לקמן בפרק ח' סעיף ס"ט ואילך, בענין תפילה לינצל מן החטא.

צריך לבקש
תחבולות מן
החכמים

ואמר למעלה (משלי כ"ד ה') "גבר חכם בעוז, ואיש דעת מאמץ כח". ויש לפרש אלו הפסוקים על דרך משל: "גבר חכם בעוז", כענין שנאמר "ומושל ברוחו מלוכד עיר" (משלי ט"ז ל'), "ואיש דעת מאמץ כח" אחרים, כי יתחכם לטבעם ויצרם ויורם בדרך התשובה, וילמדם להתחכם ליצרם. כי "איש דעת" משער ואומד הדעות, הפך מן הענין שכתב "רשע לא יבין דעת" (משלי כ"ט ז'). "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" להנצל מן היצר בהתגברות, "ותשועה" מן החטא "ברוב יועץ", למצוא דרך תשובה שלמה להתרצות בה אל ה' יתברך. עכ"ל.

ג. ועוד כתוב במשלי (י"ג כ') "הולך את חכמים יחכם", פ"י מי שהולך עם חכמים הוא יחכם להכניע תאוות העולם הזה. (בספך צרוף - משלי ט"ז).

ד. והר"ב"ג (משלי כ"ד ו', וכ"כ נמאודם דוד ט"ז) פירש: "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" עם היצר הרע, והוא הכח המתעורר אל התאוות הגופיות. והתשועה ממנו תהיה ["ברוב יועץ"] - ברבות היועץ לתת עצה על זה. או יהיה הרצון באמרו "ברוב יועץ", ברובי היועץ וגדולתו, כי אז הדברים יותר נשמעים ויתחכם יותר להמציא התחבולות אשר ינוצח בהם היצר הרע וכ"ל. עכ"ל.

ברבות מעלת
היועץ ינוצח
היצה"ר

ה. ובספר פדר היום (הנהגת האדם נעשית) כתב: החכם עיניו בראשו להתגבר על יצרו בכל מיני תחבולות וערמות, וזהו שאמר (משלי כ"ד ו') "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה", ואין לך מלחמה מיוחדת כי אם מלחמת יצר הרע. עכ"ל.
וכתב מהר"ל ז"ל (נתיבות עולם - נתיב כח היצר - פסק ד'): האדם אשר צריך להסיר היצר הרע, ילמוד מאבות העולם (מחז"ל (כן מצאנו מדענו ט"ז)) דרכים הרבה. עכ"ל.

וכן עיי' ידועת
תחבולות רבות

ו. ולזה נתעוררתי לאסוף מים חיים מים התלמוד והמדורשים, וממעיינות המתגברות - ה"ה החכמים והצדיקים אשר שתלן הקב"ה בכל דור ודור להדריכנו ולהחיות נפשנו זיע"א, בענין מלחמת היצר - ובפרט בענין שמירת העינים וטהרת המחשבה, להציל ממות נפשינו - ממיתה נפשית (עיי' לקמן פרק ג'), בעזה"ת.
ואיתא בשמות רבה (ג' ט'): "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (דברים ל"ג ז') - שכל מי שנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל. עכ"ל.

זהו תכלית
זה החיבור

ז. ואף שבזמננו, תהלה לא-ל, נתרבו הספרים והקונטרסים בענין שמירת העינים [וקצת בענין שמירת המחשבה ג"כ], מ"מ לא נמנעתי מללקט ולערוך ספר בעינים אלו ג"כ, דאף שנתרבו הספרים וכתבי אזהרות כנ"ל, עוד יותר מתרבים ובאים הפתחים לחטאת ע"י הטכניולוגיא במהירות נפלאה איום ונורא, ומגיעים כמעט לכל פינה ופינה, ר"ל. וחשבתי אולי יגיע ספרי למקום שלא הגיעו ספרים אחרים; וגם "אין בית מדרש בלי חידוש", ומסתמא ימצא הקורא תועליות בספרי זה אשר לא מצא אותן בספרים אחרים.

וכבר כתב רבינו גאון ישראל החיד"א ז"ל (דברים אמיים - דרוש ט"ו): כשם שיצר הרע מתחדש בכל יום, כן צריך לחזור דברי כבושין בקצת סגנון חדש, אולי יהיה לעזר לבטל היצר הרע החדש שהוא הישן. עכ"ל.

ח. וכל הדברים שנאספו כאן לאו דבריהם, אלא כולם³ ליקוטים מדברי חז"ל וצדיקי הדורות זיע"א אשר הם ז"ל היו נאים דורשים ונאים מקיימין, ולכן בודאי יעשו רושם בלב קוראיהם, כמו שאמרו חז"ל (נחשית רנה ל"ד י"ד) נאים דברים היוצאים מפי עושיהן. ועוד אמרו (ברכות ו): כל אדם שיש בו יראת שמים, דבריו נשמעין, [ע"כ]. ומרגלא בפומי דאינשי "דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב" (וכ"כ בספר הישר (שער י"ג), ע"ש, והובא בספר של"ה (שער האומות - י"ג טו"ב); ובספר חמדת הימים (אלול - פרק א') הביאו בשם "חכמי הקדמונים ע"ה").⁴

ט. והנה, כתב הרמב"ם ז"ל (הל' איסורי ביאה כ"ג י"ט-כ), וכ"כ גמור אנה"ע סימן כ"ה): ואמרו חכמים (מכות נג): גול ועריות, נפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן, וכו', גדולי החכמים (קדושין פ"א): היו אומרים לתלמידיהם "הזהרו בי מפני בתי", "הזהרו בי מפני כלתי", כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתביישו מדבר זה ויתרחקו מן היחוד. עכ"ל. ועיין בקידושין (פ"א): דכשומר רבי טרפון "הזהרו בי מפני כלתי", ליגלג עליו אותו תלמיד, ולא היו ימים מועטים עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו, ע"כ. הרי שיש צורך גדול וחוב קדוש ללמוד [ולפרסם] חובת הזהירות בענינים אלו, וכל המלגלג ידו על התחתונה - ועלול לחטוא ח"ו.

הצורך לספרים בענינים אלו, ולענין בהם

י. ולקמן הבאנו שע"י הלימוד בענינים אלו הקב"ה מסיר היצר הרע ממנו, הן הלימוד בהלכה (פרק ח' סעיף כ"ד-מ"ה) והן הלימוד באגדה ומוסר (פרק ח' סעיף מ"ו-נ"ו, ושם סעיף ק"ל).

ע"י הלימוד בענינים אלו, הקב"ה מסיר היצור ממנו

יא. ולידיעת הקורא: לא באתי בחיבור זה כמוכיח בשער ואומר מוסר לרבים ח"ו, אלא קויתי לזכות בו את נפשי, ומיגו דזכי לנפשי זכי נמי לאחריני. ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

עצה טובה לניצול הספר

יב. והנה, אמרו חז"ל (נמננו רנה כ"א ז') כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוין זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו, וכן הוא אומר (איוב כ"א) "לעשות לרוח משקל" - לרוחות של כל בריה ובריה, עכ"ד, וע"ש עוד. וא"כ גם הדברי חיזוק והעצות והסגולות שליקטנו בע"ה בזה הספר, אף שרובם שוים ומועילים לכל נפש, מ"מ בודאי כל אחד ימצא איזה מהם קרובים אל לבו יותר מן השאר, או שימצא שאיזה מהם מועילים לו ביותר בזמנים מיוחדים. ולכן נראה שעצה טובה היא לציין במפתח את העצות והסגולות והדברי חיזוק אשר מצא בהן תועלת במיוחד לו, אשר עי"ז לעת הצורך בקל יוכל לחזור עליהם ולהחיות נפשו במהרה.

לסמן בספר או במפתח את הדברים שמוצא אותם קרובים אל לבו יותר מן השאר

³לבד מאיזו הערות פשוטות שהוספתי לצורך הענין, ועיר שם ועיר שם.

⁴וכתב בספר דרך חיים [למורה"ר מנחם די לונזאנו ז"ל] (דף נח. נלפוס לניז מל"ט): באמת אין מספר לאשר אבדו נפשם בבלתי קראם בספרי המוכיחים בדרך ישרה, כי הקורא בדברי החסידים יראי ה' בהכרח יכנסו הדברים ההם בלבו - לפי שמי שאמרם מלבו אמרם, כמו שאמר בעל ספר הישר בשער י"ג וכו'. עכ"ל, וע"ש עוד.

פרק א'

יצר הרע - יצרא דערויות: כללי

הנשמה צריכה שמירה בפלי כפלים יותר מן הגוף

א. צריך אתה לדעת, כי יותר מהשמירה שצריך האדם לגופו, כפלי כפלים צריך לנשמתו. ובדרך כלל נאמר, כי הגוף אינו קבוע לו היזק, כי יש אדם שאין לו שונאים ולא רודפים, משא"כ הנשמה - הרודף עומד לנגדה וחרבו שלופה בידו מבקש המיתה. (ראשון לציון [לנעל האור החיים הקדוש ז"ל - משל א' כ"כ-ג].)

הנשמה צריך שמירה כפלי כפלים יותר מן הגוף

ב. ובספר חובות הלבבות (שער ימוד המעשה - פרק ה') כתב: אמרו על חסיד שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים, ושללו שלל אחר מלחמה חזקה. אמר להם "שבתם מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, התעתדו למלחמה הגדולה!" אמרו לו "ומה היא המלחמה הגדולה?" אמר להם "מלחמת היצר וחיליו". ע"ש באריכות.

ג. לא יעלה על לבך שבהיותך יושב בלתי רודף אחר העבירה, שלא תבוא לידך, כי העבירה רודפת אחריך ואתה נרדף ממנה. ואם לא תברח, בהכרח ישיג אותך. (מדרש שמואל על אבות ד' ז').

אם לא תברח מיצחיה בהכרח ישיג אותך

ד. לא מלחמה זו כגיבור הלוחם ללכוד עיר, וכשיקוץ במלחמה יפנה וילך לעצמו; אלא כאדם הלוחם עם אויבו, שאם יתשל יקום עליו והכהו. כמו כן אם יתשל האדם מללחום את האויב (היצר הרע), יקום עליו ויאבדהו מן העולם. (אור החיים - דברים כ"א ו"ה-ו).⁵

אם האדם יתשל מללחום בו, יקום עליו ויאבדהו מן העולם

ה. ואיתא במסכת קדושין (ל): שכל משאו ומתנו של היצר הרע אינו אלא כך - [להחטיאך], שנאמר (נלאשית ד' ז') "ואליך תשוקתו". ועוד איתא (שם, וכ"כ נסוה נב): אמר רב יצחק: יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר (נלאשית ו' ה') "רק רע כל היום". ואמר ר' שמעון בן לוי, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (מהללס לז לז-ל) "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר (שם שם לז) "אלהים לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו".⁶ ע"כ.⁷

כל משאו ומתנו של יצחיה אינו אלא כך, וכי

⁵ ובספר כסף מוזקק (דרוש א' לפיטמ אמור - דף קל"ג טור ז') כתב שזהו כוונת ריש לקיש באמרו (נכטמ ה.) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שהיצה"ר מתגבר על האדם תמיד בכל יום מתי יוכל להפילו, ואם יעלים עין יחטיאהו; לזה ירגיז יצר הטוב להלחם כנגדו, והקב"ה עוזרו. עכ"ד. וע"ע בהערה 6 מפירוש הר"י"ף (על נכטמ ט).

⁶ רק אם האדם ירגיז יצח"מ להלחם עם יצח"ר יעזרהו הקב"ה: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (מהללס ד' ה') "רגזו ואל תחטאו" (נכטמ ה.). ואם יעשה כן, ינצל מן החטא, לפי שהקב"ה עוזרו לאדם שהוא נלחם עם יצרו, כיון שהוא בא ליטהר מסייעין אותו (יומא לט:). וזהו מה שאמר הכתוב (מהללס לז לז-ל) "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו", "צופה רשע" - זה יצר הרע, "לצדיק" להכשילו "ומבקש להמיתו", והקב"ה עוזרו - ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו" - ולא ישלוט באדם זה להכשילו ולהרשיעו. ואימתי הוא זה? "בהשפטו" - בזמן שהוא נשפט עם היצר הרע ומתרגו עליו להלחם עמו, אז ה' לא יעזבנו בידו ואינו בא לידי חטא. אבל אם לא ירגיז יצרו הטוב להלחם עם היצר הרע, אז אין

הלוחם עם יצרו עושה שלום עם יצרו, וכן להפך

1. וכתב בספר שבט מוסר (פרק י"ג): דע כי הלוחם משלים, והמשלים לוחם - כי הלוחם עם יצרו בעולם הזה ניצל ממלחמות מלאך המות עמו בצאת נפשו כי מת,

הקב"ה עוזרו, כי בא ליטמא פותחין לו (יומא נא:), והוא ידע דרך עמו כי הבחירה הוא בידו. וא"כ יפה אמרו "רגזו" כי בזה "אל תחטאו", ובודאי שהקב"ה לא יעזובנו בידו, ועוזרו. (פירושו הרייף [על פני יעקב] - נרכות ה).

וגם בספר מסיילת ישראלים (סוף פרק ג') כתב כע"ז, וז"ל: ופשוט הוא שאפילו אם יפקח האדם על עצמו, אין בכחו לנצל נמיצר הרע, אלולי הקב"ה עוזרו (קדושין ל:), כי היצר הרע תקיף מאד, וכמאמר הכתוב (מסילת לז לז-לז): "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזובנו" וגו'. אך אם האדם מפקח על עצמו, אז הקב"ה עוזרו וניצול מן היצר הרע. אבל אם אינו מפקח הוא על עצמו, ודאי שהקב"ה לא יפקח עליו, כי אם הוא אינו חס, מי יחוס עליו? ! והוא כענין מה שאמרו ז"ל (נרכות נג.) כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. והוא מה שאמרו (אבות ו' א') אם אין אני לי מי לי. עכ"ל. וע"ע בהערה 12.

7 נשלח נשמת אדם בעוה"ז ללוחם מלחמת היצר - שהוא חלק אלוה ממעל, משא"כ מלאכי מרום: כתב הגאון רי"א חבר זצ"ל (נר מואז - נסוף ספר נרמ יתק): האדם שולח פה ללוחם מלחמת מצוה, כי תמיד הקליפה והס"א היא נגדית לקדושה, וכל א' רוצה להיות ממשלתו בעולם, וכו'. ומצד זה היה ע"פ עומק כוונתו יתברך לשלוח פה הנשמה - שהיא חלק אלוה ממעל, ולא נשלח אחד ממשרתיו מלאכי מרום, כי מצד שאינו חלקו יתברך היה בהם סכנה להשתקע פה בעולם השפל בעומק הקליפות. ועזא ועזאל יוכיחו, שהשחיתו דרכם, כידוע (ילקוט - נדלשית סימן מ"ד), וכמ"ש האריז"ל בטעם גאולת מצרים שהיה על ידו יתברך, לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף. עכ"ל. וכ"כ בספר הפני' ה' [לבעל האוה"ח הק"ן] (שנת קנ"ג): כע"ז, הובא לקמן בהערה 217.

חשש הי מלשוח מלאכים לעוה"ז, שאינם חלקו יתברך

8 בענין התמדת היצר הרע להחטיא, לעומת דרך יצר הטוב לפתוח פיו פעם אחת בלבד: "אשפת פסלות הומ"ה פתיות ובל ידעה מה" (משלי ט' יג), בא שלמה בחכמתו להעביר תלונת רבים מעמי הארץ האומרים מה נשתנה היצר הרע מהיצר טוב, כי הלא אם כאשר היצר הרע הומה ודוחק ומפציר עד בוש יום ולילה לא ישבות עד שיעשה חפצו, היה היצר הטוב עושה גם הוא כן עד נעשה רצונו, היינו שומעים לו יותר מהיצר הרע והיינו הכל צדיקים; אך לא כן יעשה [יצר הטוב], רק פעם אחת יעורר וימונו, ולא ישנה לו. אך התשובה ידועה, הלא היא, כי היצר הרע לא בדעת ידבר, כי מי ישמע אליו באומרו יחטא לה' וישחית נפשו וסופו יורש גהינם. אך היצר הטוב, כל אמריו אמרי דעת ושכל טוב, כי הם ידבק בה' מן העולם ועד העולם ואשרי דרכיו ישמורו, אשריו וטוב לו. על כן [יצר הטוב] פיו יפתח בחכמה פעם אחת, ומי האיש החפץ חיים ישמע, ואם חדל יחדל. אך היצר הרע מוכר סם המות, ומי ישמע לו לדבר ההוא, כי מי פתי יסור אל משמעתו. על כן [יצר הרע] תופס ההתמדה והומה ומסרב תמיד עד יפתה ויוכל. וזהו אומרו, אם תראה "אשת כסילות הומיה" תמיד, מה שאין כן היצר הטוב, אל תתמה על החפץ, כי הלא דברי המייתה הוא "פתיות כו'", על כן בחרה בהפצו, כמדובר. הנה כי היצר הטוב אמריו טוב טעם ודעת, אך היצר הרע הוא כסילות. (אש"ר - דגים כ"א ט"ו-י"ג, וקהל ד' יג.) (וראה לקמן בסעיף כ"ג-כ"ה ובפרק ח' סעיף י"ח ואילך, שצריך ליהזר מלחטוא אפילו פעם אחת, דכיון שיכנס מעט היצה"ר יכניסהו הרבה ח"ו).

אם לא היה תמיד לפתוח להחטיא לא היו שומעים לו כלל

ובספר רוח חיים [להגרו"ח מוואלאזין ז"ל] (על אבות ד' ג') כתב: היצר הרע מתגבר יותר במלאכתו מן היצר טוב, כי כן יסד ה' יתברך, לאשר מטבע נשמת האדם ושרשו יותר היה נקל לו לשמוע בקול היצר טוב, כי מי פתי יסור ממחצב מקור מים חיים לחצוב בארות מקור שחת, כי על כן השליט היצר הרע להיות שורר יותר - למען יהיה האדם עלול לעשות רצון זה וזה בשוה. והיצר הרע עומד על המשמר תמיד וממציא לו עוונות בכל מקום מדרך כף רגלו פתאום, וכמו שאמר שלמה (משלי כ"ג כ"ח) "היא כחתף תארוך וגו'", ולא בקל יעשה האדם מצוה אחת כמו שיעשה כמה עבירות. והיצר הרע מסמא עיני האדם ומראה לו על טמא טהור, על עון שהיא מצוה; ולהיפך, על טהור טמא; ועל כל פנים בעיני המצוה שבל יעשנה כהוגן. ואך התורה היא המאירת עינים ממחשכי היצר, כמו שאמר דוד ע"ה (מסילת קייט ק"ה) "נר לרגלי דבייך ואור לנתיבותי". עכ"ל, וע"ש עוד. וע"ע לקמן בהערה 309.

כי הלוחם עם יצר הרע עושה שלום עם יוצרו, והעושה שלום עם יצרו לוחם עם יוצרו.⁹

נמצא שהמלחמה עם יצרו - שלום לעולם, לגופו ולנפשו, שלום בעולם הזה, שלום לעולם הבא, שלום לביתו, שלום לבניו ולכל הבאים אחריו, שמתעטרים באביהם הצדיק שנצח מלחמת יצר הרע והשלים עם יצרו מלחמה לה' מדור דור (עי' בהערה 210 מבראשית רבה (כ"ג ו'), ובפרק ד' סעיף ו'). לכן יעמוד אדם כל ימיו במלחמה כדי שיהיה כל ימיו בשלום. ומלחמת אדם עם יצרו, מלחמה תדירית היא, יום ולילה לא תשבות. עכ"ד.

המלחמה עם יצרו שלום לעולם וכו'

ו. אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר (תהלים ל"ג) "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו, שנאמר (תהלים ע"ג) "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו". (סוכה נ"ג; וכ"כ בקדושין ל:).¹⁰

אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו

ובכל זאת אין זה סותר להבחירה, כי כאשר יעשה האדם את שלו - כל מה שבכחו לכבוש את יצרו, אף כי יצרו מתגבר עליו, הנה ה' עוזרו ולא יעזבנו ביד יצרו. (כוכבי אור [להגרי גלאזר ז"ל] - סוף סימן ט'¹², ועי' לעיל הערה 6 מפירושי הרי"ף ומספר מסיילת ישרים).¹³ (וע"ע לקמן פרק ד' סעיף ב' מספר כסף מזוקק ומדרושי מהרי" מינין).

כאשר האדם עושה את שלו עוזרים לו מן השמים

⁹ ביב"קו"ט שמעוני (איו"ב - פרק ג' סימן תמ"ו - וכ"כ נז"ל ר"ב ג' א'): האדם בחייו הוא עבד ליצרו וליוצרו (פי' לפעמים משתעבד להקב"ה, ולפעמים מתפתה ביצרו ומשתעבד לו); ובשעה שהוא עושה רצון יוצרו הוא מכעיס יצרו, וכן להפך. עכ"ל.

¹⁰ ראה הערה 199 מספר חן טוב.

¹¹ ראה הערה 51 ממחרי"א ז"ל שהאדם נחשב שהוא שבוי ואסור ביד מלך זקן וכסיל - הוא יצר הרע, והרי אין חבוש מתיר עצמו מבית אסורים (נז"ל ה:), וצריך לאחר להתירו - הוא ה' יתברך אשר מוציא אותו מבית אסורים. ועם כי בודאי יש לאדם לעמוד נגד יצה"ר בכל כחו, מ"מ לא יחשוב כי יכול להתנגד אליו ולעמוד כנגדו, רק יחשוב שהוא דבר קשה מאד והוא ירא מן יצר הרע, והסלוק הזה הוא מצד ה' יתברך אשר הוא מסלק היצר הרע. אבל האדם, כל זמן שאמר כי הוא בעצמו יכול להתנגד אליו ולהיות גובר עליו, אז היצר הרע גובר עליו בכח, כמו שנים שהם מתנגדים זה לזה, וקשה לבשר ודם לנצח אותו כאשר היצר הרע מגרה, רק יאמר כי ה' יתברך יסלק היצר הרע ממנו, ובזה הוא עצמו אין מתנגד אל השטן כ"כ. ע"ש. וע"ע בספר כוכבי אור (סימן י') עוד בזה. וע"ע בהערה 234 מהאור החיים הקדוש ז"ל.

¹² ושוב מצאתי במחרי"א ז"ל (קדושין ל: ד"ה יל"ו) שכבר כתב כן, וז"ל: אמר שהקב"ה עוזרו מלהחטיאו, דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (נז"ל ה:), מ"מ הבא ליטרה מסייעין אותו (יומא ל"ג). עכ"ל. וכ"כ בספר דברי שאול (מלו"ץ אגדות - קדושין ע"ג) וז"ל: "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו", לכאורה תמיה, דאם הקב"ה עוזרו שוב לא מקרי בחירה. אבל האמת שהבחירה ניתן לאדם, שאם רוצה לבחור בטוב ומתחיל ללחום מלחמת היצר, הקב"ה הוא לו לעזר מצדו. וכל לשון "עזר" אינו רק מה שהוא לו לעזר במה שהוא המתחיל וזה מסייעו. עכ"ד.

וכתב בספר תולדת אדם (פרק י"א - והנה נספר קול אליהו - סוכה נ"ג): בשם הגר"א ז"ל על מאמר הנ"ל, שאף שהיוצר ברוך הוא מסר הכח באדם לכבוש את יצרו באמצעות הרוח השוכן בקרבו, לא תשלם המעשה ביד האדם וקשה מאד על האדם לבוא אל תכליתה, ואין בידו רק להתחיל המלאכה ולעשות כל מה שבכחו לעשות, והשלמת המלאכה הוא בעזר אלקי המלוה לאדם להביא אותה אל הפועל הגמור. והשי"ת הוא בוחן לב וחוקר כליות להבין מתי עשה האדם את שלו ומה בכחו לעשות, וכשרואה שכל אשר היה לאל ידו לעשות כבר עשה ואין בכחו לעשות יותר וכל

אין הקבי"ה
דורש מן האדם
אלא שישום
פניו להלחם
בלבד

ח. וכ"כ האלשיך ז"ל (דברים כ"א ט"ו-י"ז): יצר הטוב, ישלחנו ה' אל עיר קטנה - היא האדם. ואנשים בה - רמ"ח איברים ושס"ה גידים. ובה עבד מלך עליהם - הוא היצר הרע. ושם אתם אשה יפת תואר - היא הנפש. והוא יתברך משלח את היצר הטוב בשנת הי"ג (אזנז דר"ג ט"ז ז'), ואומר לו "לך כבוש את העיר, ואת כל אשר בה יהיו לך למס ועבדוך כל האיברים. ואל יקשה בעיניך לכבשם, ואל תירא באמור כי רבים הם, כי לא יעלה על לבך רבויים, כי אם אל אחד מהם (היצר הרע המולך על כל אברי הגוף), ואותו תכבוש; לא באפים לא במלחמה לא בחיל ולא בכח, ומה ה' אלהיך דורש מעמך [כדי לנצחו במלחמה]? רק שום פניך להלחם בלבד! וזהו (דברים כ"א י') "כי תצא למלחמה על אויביך" - הם העבד הנזכר והאיברים, אינך צריך רק "צאתך" - שתתחיל לצאת להתגר מלחמה. ולא תצטרך להלחם אל הכלל, כי אם אל היצר הרע בלבד, כי את מלכם יתן ה' בידך, וזהו כי "ונתנו ה' אלהיך בידך" (סז). ואז מיד "ושבית שביו" (סח) - הם האיברים שהם שבויים תחתיו עד עתה. עכ"ד, וע"ש עוד. ועיין בפרק ז' סעיף ה' מהחפ"ן חיים ז"ל, ושם בהערה 154 מהאור החיים הק'. וע"ע בפרק י' סעיף י"ח.

האדם צריך שמירה מיצרא דעריות בפרט

ט. אע"פ שבכל העבירות משתדל היצר הרע להחטיא את האדם, כבר יש מהם שהטבע מחמדן יותר ובהן מראה לו יותר היתרים^{14, 15, 16}, אשר על כן יצטרך בהן

היצה"ר
משתדל
במיוחד
להכשיל את
האדם בניני
עריות

חשקו אל הטוב, אז ילוה אליו העזר אלקי ממרומים ויגמור בעדו וישלים מה שחסר ממנו, וזולת זאת לא ישלח לו עזרו מקודש. עכ"ד בקיצור. וע"ע בהערה 6.

13 עיין בספר כוכבי אור שם, שכתב טעם מדוע עשה ה' ככה, לתת כח ועוז להיצר הרע יותר מכפי כח האדם עד אשר לא יוכל לנצחו בלתי הקב"ה עוזרו, ע"ש.

14 כתב הרמב"ם ז"ל (הל' אסורי ג"ס כ"ג י"ז): דעתו של אדם קרובה אצל עריות, אם נסתפק לו דבר ששמע מורה להקל, לפיכך אין דורשין אלא לשנים, כדי שיהיה האחד השומע מפנה דעתו ויודע מה שישמע מן הרב. עכ"ל, ומקורו במסכת חגיגה (יא').

ובספר מוחזק עינים (מחא"פ - ג"א חיון אות י"א) כתב: הנה החכם מכל אדם אמר (משלי ג' ז') "אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וסור מרע". "אל תהי חכם" - לא תוכל להיות חכם "בעיניך" - בדבר אשר ראית בעיניך ותאווה הוא לעינים, כי שוחד התאוה יעור עיני השכל. "ירא את ה'" ושמור את אשר צוה בתורתו (במדבר ט"ו ל"ט) "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו'", (דברים כ"ג י') "ונשמרת מכל דבר רע". "וסור מרע" - סור מראות ברע. ועל זה הדבר הוכיח הנביא ואמר (ישעיה ה' כ"א) "הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבנים", "הוי חכמים" שנענים על חכמתם בדבר אשר ראו "בעיניהם", והלא אחרי כי ראו בעיניהם את הדבר וחמדוהו, שוחד החמדה יעור עיני חכמים לאמר על רע טוב גם כי אין הדבר נגד עיניהם, והמה עוד יוסיפו סרה כי גם "ונגד פניהם" - כאשר דבר החמדה נצב נגד פניהם, "ונבונים" - נשענים על בינתם לאמר על הדבר כי טוב הוא, ולא יתבוננו כי בפני דבר התאוה והחמדה נפיש יצירה. ודי למבין. עכ"ד וע"ש עוד, וע"ע לקמן בפרק ז' סעיף פ"ו ותחי נפשך.

15 דרך היצה"ר למעט את החטא: היצר הרע מבקש להעביר את האדם על דעת קונו מעט מעט זעיר שם זעיר שם לאט לאט, ומראה לו פנים מפנים כי אשר נתרשל בעבודת ה' או שחטא - הלא מזער הוא וכמעט אינו איסור, ויצא לטעון טעון טענות ותראנות דקות צנומות שדופות נאחז בסבך קורי עכביש. וזה כל פריו למעט חטאתו. וכמו שפירשו כת הקודמין כונת הכתוב (נלאש"ת ה') "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", הכוונה דעצת היצר הוא להמעיט לחוטא חטאו ולהראות לו כחא דחיתא; ואם תמצא לומר שהוא חטא, איננו כי אם כל שהוא ומעט אשה ירה. וזהו שאמר "וכל יצר מחשבות לבו רק רע" - "רק" היא מיעוט, כלומר כי תוקף מרמת היצר לומר לו שלא חטא, ואם חטא - הוא דבר מועט. וזהו "וכל יצר מחשבות לבו רק רע" - למעט הרע, "כל היום"

יותר חיזוק לנצח את יצרו ולהנקות מן החטא. וכן אמרו ז"ל (מטות מג:) גזל ועריות נפשו של אדם מחמדתן ומתאוה להן.¹⁷ ¹⁸ (מסילת ישרים פרק י"ב).

י. ואיתא בשיר השירים רבה (ו' א' [מ']), שני יצרים ברא הקב"ה בעולמו, יצר עבודת כוכבים ויצר זנות, יצר עבודת כוכבים כבר נעקר, ויצר זנות הוא קיים. עכ"ד.

ונראה דלכן אמרו במסכת עירובין (יט.) שהכל יורד לגיהנם על עסקי "הנם" (פי' עריות (פס"י); ולכן נקרא "גיהנם", כדאיתא שם), [ע"כ], דכיון שכל מצודיו וחרמיו של יצה"ר רובם בעניני עריות הם, יוצא מזה שהכל (לאו דוקא הכל ממש, אלא רובם ככולם (כנלע"ד)) יורדים לשם על עבירות שהן קשורין לזה היצר הרע (ולא בעריות ממש, שהרי אמרו (צ"צ קס"ה) שרק מיעוט בני אדם נכשלים בהעריות ממש). (בנלע"ד). (וע"ע לקמן פרק ד' סעיף א').¹⁹

היא שיחתו עד אשר מעט מעט מפילו לבאר שחת שוחה עמוקה. (שמחת הרגל להמ"ד ז"ל - פסא - לימוד א', וע"ע עה). וע"ע בהערה 310 ממסכת שבת וספר בניהו ומדרושי הצ"ח, ובפרק י' סעיף כ"ב מהחפ"ן חיים ז"ל, ובהערה 318 מספר מרפא ש"ן.

¹⁶ היצר הרע אומר לאדם שאין לפחד מן החטא, שהקב"ה ימחול לו - ותשובה למענה זו: ועוד מדרכי היצר, איתא במסכת חגיגה (טו.) שהיצר הרע אומר לאדם, תעשה עבירה ואל תפחד מן הדין, שבודאי הקב"ה ימחול וירחם עליך במדת חסד, ע"ש ובספר בן יהוידע (סז). ובבן יהוידע (פנהרין ע), הביא מספר כ"י יקר (דנריס כ"א י"ט) שכתב בענין בן סורר ומורה שלא היה ולא יהיה (פנהרין ע), דמפשוטה של הפרשה יש מוסר נפלא לכל ישראל שנקראו "בנים" לאל חי, דיש לחוש שיסמכו על זה ויאמרו "מאחר שאנחנו בניו, אם כן ודאי אם יהיו בנים סוררים לא יביט און ביעקב וירחם עליהם כרחם אב על בנים, ויוותר להם כדרך שהאב מוותר לבנו", ויאמרו הקב"ה וותרן. וכן אמר משה (דנריס צ"ב ה') "בניו מומם", ר"ל מה שקראם בניו זהו מומם, כי סמכו על זה ועשו עבירות חבילות חבילות ובטחו באביהם שלא ימסרם ביד מדת הדין. על כן כתבה התורה שהדין דין אמת, שאפילו האב חייב להביא את בנו לבית דין ולמוסרו למיתה, ועי"ז ישמעו פרשה זו כל ישראל ויראו את ה', ולא יסמכו על מה שקראם "בנים", כי גם בבית דין של מטה חייב האב למסור את בנו לבית דין, וכן הדין גם בבית דין שלמעלה. עכ"ד. וע"ע לקמן בהערה 58 מספר בית א"קים.

¹⁷ ביאר הכתב סופר ז"ל (כנז סופר המדע עה"ט - אנות ד' א') כי אפילו בדברים שנפשו אדם קצה מהם, היצר הרע מתגבר על האדם ומחשיבם בעיניו, ומכל שכן בדברים שנפשו של אדם מחמדתן. עכ"ד. וע"ע בפרק ח' סעיף קנ"ז, ובהערה 106.

¹⁸ כתב רבינו החפ"ן חיים ז"ל (ספן חיים - נזל מ"ס חיים - הל' אה"ר כ"ג ו' ס"ק י"ד): הלא ביררנו לעיל מכמה מקומות ולא חיישנין לזה (שמה יכשל באיסור היכא דהוא אפשר ולא מיכוין), והלא בשו"ע אה"ע סימן כ"א פסק דאסור להסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה וכו' (הרי דבענין זה כן חוששין שמה יכשל באיסור היכא דהוא אפשר ולא מיכוין). ועיינתי הרבה בהאי קושיא. ונראה לי דסברת הגמרא דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז. וכן מצינו בכמה ענינים שהחמירו יותר בעניני הסתכלות מכל האיסורים שבתורה אף בלא אפשר ולא מיכוין, וכענין שאמרו בברכות (פ). אחורי ארי ולא אחורי אשה, פגע באשה בדרך רץ אחריה ומסלקה לצדדין, ומשמע מדברי האחרונים באה"ע דאפילו לית ליה דרכא אחרינא למיזל ולא ניחא ליה בהסתכלות אפילו הכי אסור חז"ל, והכל מטעם שכתבתי כנ"ל. ומ"ש רשב"ם דקיי"ל הרחק מן הכיעור, היינו בענינים כאלו שמצוי פתוי היצר וגם לעז הבריות מאד. עכ"ד.

¹⁹ התנברות יצרא דעריות אחר חורבן ביהמ"ק; כתב הבן איש חי ז"ל (בן יהוידע - פנהרין עה): בזמן שהיה בית המקדש קיים, אז ע"י הקרבת הקטורת וע"י מכניסים של בגדי כהונה נחלש כח טומאת הקליפה שממנה יצר הרע דערוה. ובחורבן, דליכא קטורת וליכא בגדי כהונה, נתחזק כח

יא. וכתב הרמב"ם (הל' אסורי זיאה כ"ג י"ט-כ'): אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש אלא מן העריות וכו'. ואמר חכמים (מכות כג): גזל ועריות, נפשו של אדם מתאווה להן ומחמתן. ואין אתה מוצא קהל בכל זמן וזמן שאין בהן פרוצין בעריות וכו'. לפיכך ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה, ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להנצל מהן, וכו'. עכ"ד.²⁰

יב. ודבר זה שנוי בספרים רבים, מימי הראשונים עד ימינו. ואעתיק כאן אחדים מהם: "יצר לב האדם רע מנעוריו באשה יותר מן הכל" (רמב"ן דניסי ה' י"ז). "כל מצודיו וחרמיו [של היצר הרע] רובם בענין זה (עניני עריות)" (סדר היום - סלר הסגמ

הקליפה, ומחמת כן נתגבר היצר הרע להחליש ולמעט כח התאוה של ביאה המותרת, והגדיל והחזיק כח התאוה של ביאה אסורה (סנהדרין ע"ה ע"ב: מיום שזרע נים המקדש יטלה טעם זיאה וממנה לעונני עניה). עכ"ל.

ושבו מצאתי שכ"כ מהרש"א ז"ל על מה שאמר רבי יוחנן (נבא נמלא אף): "זכורני [בדורות הראשונים - וקרוב לזמן הבית (מהרש"א)] שהיו משחקים נער ונערה בשוק, כבני שש עשרה או שבע עשרה [שנה], ונעכ"ז] לא היו חוטאים" [ע"כ], שבא להורות שנתקלקלו הדורות מימי החורבן מיום ליום וכדאמרינן "אכשר דרי" בתמיה, וכדאמרינן בסוף סוטה (מ"ח). מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה כו', עכ"ד.

ובספר יצירות דבש (ח"ב דרוט א') כתב שבגלות פֶּסֶם הקב"ה שפעתו בשר האומה, והשר מונע מאנתו השפע, ועי"כ נתמעט כחנו לעמוד נגד יצר הרע, ע"ש.

²⁰חינוך ילדים מקטנות בשמירת העינים: כתב בספר חסידים (פמ"ן י'): שכל דבר שיצרו מתגבר עליו ונוהג תמיד, כגון לשון הרע, ושלא לדבר שקר, ושלא לראות נשים וכו', צריך להחזיק בהם מילדותו, דבלאו הכי קשה לעמוד בפניהם. לכך יחנך בניו באלה בקטנותם, ואז גם כשיזקין לא יעזבם ולא יניחם, שנאמר (משלי כ"ז) "גם כי יזקין לא יסיר ממנה". עכ"ד, וע"ש עוד. וכ"כ בספר שבט מוסר (פרק י"ד [א"ת כ"ד]).

והנה, ידוע שהאב הוא דוגמא לבנו, בין לטב בין לביש. ובמסכת סוכה (נו): אמרי אינשי "שותא דינוקא בשוקא, או דאבוה או דאימיה" (פ"י מה שהתינוק מדבר בשוק, מאביו או מאמו שמע (פ"ט-ע"ב), ובספר ראשית חכמה (פסק גדול ע"ט) כתב: צריך אדם ליהדר ביותר ולשמור פיו ולשונו וצריך שלא ידבר בפניו בנו בדבר מגונה וכל שכן לעשותו; ואע"פ שהוא מגונה אם עשאו בפני הבן או שלא בפניו, מ"מ יותר מגונה הוא האב אם דיבר או עשה דבר מגונה בפניו בנו - שמא ילמוד בנו ממנו. [ואם לא יזהר האב בזה, ואח"כ עושה הבן אותו דבר מגונה], אם יאמר לו האב "למה עשית כך וכך?" יאמר לו הבן "והלא כך וכך עשית אתה". ועל זה אמר הנביא (נפטי צ' א') "התקוששו וקושו", פירושו קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים (צ"מ ק:). עכ"ל, וע"ש עוד.

ובספר תורת הבית [להחפץ חיים ז"ל] (פרק י"ד) כתב שכל זה מרומז בתורה בפרשת האזינו דכתב (דברים ל"ג ה') "שיחת לו לא בניו מומם דור עיקש ופתלתל", והכוונה דבעת שהאדם משחית דרכו, צריך לידע שלהקב"ה אינו משחית כלל, רק לעצמו הוא משחית [וכמש"כ (א"יז ל"ה ו') "אם חטאת מה תפעל לו", (שם שם ח') "אכן לאיש כמוך רשעך"]. וכן לבניו, שע"י הנהגתו הוא עושה לבניו בעלי מומין (בגרום מעשי - לוחמים ממעשי לעשות כמותו), דהיינו שעוברים על כמה לאוין ועי"ז הם בעלי מומין ממש עלת התחיה (עי' פרק ה' סעיף ט"ו-י"ז). והיוצא מדברינו, שצריך האדם תמיד להתחזק מאד לקיים תורת ה' וכל מצוותיה, ועי"ז גם דורותיו הבאים אחריו יהיו מאושרים. וכל זה רמז לנו דוד המלך ע"ה ואמר (תהלים ק"ג א-ב) "אשרי איש ירא את ה' במצוותיו חפץ מאד גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך". עכ"ד בקיצור.

ובספר מנחה עינים (מח"ס ג' - גיל מו"ק א"ת א') כתב: דרך אנשי דור הזה, כל אב חפץ לכבוש את יצר בנו, אבל לא את יצר עצמו, ועל כן אין הבן שומע לאביו, ואומר בלבו "למה אכבוש את יצרי, בראותי כי אבי איננו כובש את יצרו? ! הנה אנכי צעיר לימים, ואלך אחר יצר הנעורים, ואבי זקן והולך אחר יצר הזקנים; כי אבוא בשנים כשני חיי אבי, אז גם אנכי אמאס ביצר הנעורים ואלך אחר יצר הזקנים". ועל זה יש להמליץ הכותב (מנח"ס ג' כ"ד) "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", והמשכיל יבין וישכיל. עכ"ל, וע"ש עוד.

יהא האב
דוגמא לבנו -
האב דוגמא
לבנו בין לטב
בין לביש

ה'לילה). "עריות, בזה הוא עיקר התגברות היצר הרע" (אהבת דוד [למחיל'א ז"ל] - דרוש ט"ו לשנת הגדול). "הדבר ידוע שיצר הרע יתגרה וילחם באדם באיסור עריות יותר מכל איסורים" (בן איש חי - ה' שנה א' - הקדמה לפרשת שופטים). "רוב בני אדם נכשלין בה (בפגם המילה ע"י עבירות דמיצרא דעריות) בעבור שנמשכין אחר יצרם בזה הדבר יותר מן שאר העבירות" (ספר כלבו - סימן קכ"א, וכ"כ בספר ארוחת חיים - ה' מילה).

יג. והנה, בזמננו אנו רואים התגברות יצרא דעריות (שהוא יצה"ר העיקרי, כנ"ל) והתפשטות כלי זיינו באופן מופלג איום ונורא, כידוע לכל (וראה פרק ב' סעיף כ"ו - כ"ז). ובספר תורת חיים (מנהגין מט). כתב סוד הענין, וכה דבריו: שני הפכים, כשפוגעין זה בזה והאחד צריך להסתלק עצמו מפני חבירו, אז בשעת סילוקו מתגבר עצמו, דלהכי קודם שיאיר היום חשכת לילה מתגברת, וכן קודם יציאת הנשמה יום או פחות נראה החולה ככריא משום דאז הכריאות מתגברת (ע"י בהערה 24). לכך גם לעתיד, כיון שיתבטל היצר הרע ויסתלק מן העולם מפני יצר הטוב, יתגבר עצמו קודם סילוקו, וילחם אף בתלמידי חכמים שכתוב בהם (מהליט קי"ט קס"ה) "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול" - שאין היצה"ר הנקרא "מכשול" שולט בהן (מלאכת פנהגין טס - ע"פ רש"י ד"ה מן ה' לפי שהתורה תבלין ליצר הרע ודרכו להסתלק כשעוסקין בתורה, כמו שאמרו (פרכות ה). "אי אזיל מוטב, ואי לא יעסוק בתורה" [ע"כ], אפילו הכי קודם סילוקו מן העולם יתגבר עצמו ולא ישגיח בהן. ומהאי טעמא נראה מה שאמרו בעקבות בן דוד חוצפה ישגא ונערים ילבינו פני זקנים בת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני כלב וכו', כדאמר לעיל, משום דאז יתגבר היצר הרע וישלוט הרבה. עכ"ל.²¹

התגברות
יצה"ר
בעקבת
דמיצרא

21 מעם שנתרכו בימינו האמצעים ללמוד תורתנו הקדושה, ולחלק מעלינו קושיי עיונה: כתב מהר"ם שיק ז"ל (למנו ג' יג): יש דברים שמזיקים לנפש וממעטים היראה, וה' היה צריך לברוא אותם, כמו שחוק שהיה צריך ה' ליתן טבע זה באדם כדי שיהיה שמח וטוב לב למצוה. וגם החמדה והתאוה צריך להיות בעולם, שאם לא כן לא היה יכול המין להתקיים (ע"י פרק ט' סעיף קמ"ט, והערה 267). ובכל זאת התאוה מביא את האדם להרבה עבירות רעות. ולכן עשה ה' גם דברים המומילים שיבוא האדם בקל יותר ללמוד התורה ולעשיית המצוה לעשות רצון ה'. וזה לעומת זה מקיים את העולם. וזה נראה ג"כ כוונתם באמנם (קדוש ל'): בראתי יצר הרע בראתי [לו תורה] תבלין, דהיינו משום שהייתי צריך לברא את היצה"ר לקיים את העולם, לכן הוצרכתי לברא גם תבלין נגדו.

כשניתן כח
ליצה"ר, לעומת
זה הקבי"ה
מקול מישראל
קושיי לימוד
התורה

וזה נראה ג"כ כוונת התנא (למנו ג' יג) "שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה, מסורת סיג לחכמה". רצונו לומר, משום ד"שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה", לכן "מסורת סייג לתורה", כי תבלין נגד יצר הרע ונגד שחוק שמרגיל את האדם לערוה היא התורה; וכיון שקשה לאדם ללמוד התורה, לכן עשה ה' מסורת, ומסרה למשה רבינו שיבאו בקל לכוונת התורה, ויהיה תבלין נגד יצר הרע. עכ"ל.

והנה, מודעת זאת לכל כי בימינו נתרכו האמצעים ללמוד תורתנו הקדושה הרבה מאד, וגם נתרכו דברים שמקילים מעלינו קושיי עיונה. (לדוגמא: 1) לפני מאה ומאתיים שנה רק חלק קטן מתלמידי החדרים המשיכו ללמוד בישיבות אחר גיל הבר מצוה. ות"ל, בימינו בדרך כלל לומדים עד החתונה וגם אחריו. 2) נתרכו בישראל ספרים רבים שמקילים מעלינו קושיי הלימוד, כגון קובצי וליקוטי פירושי הראשונים והאחרונים על הש"ס, וספרי עזר הרבה מאד. וגם הוול מחירי הספרים ממה שהיה בזמנים הקודמים, ולא קשה להשיגם. 3) הקב"ה שחונן לאדם דעת סיבב ייצור מכשירי קליטה אשר בהם קולטים השומעים שיעורי תורה הרבה מאד, ומקילים לו לאדם להיות מסובב ומחשב בתורה "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וכו'". ונדע סיבה לכך במש"כ התורת חיים (שהבאנו בפנים ואת אשר ענינו ורואת, שבזמן עיקבתא דמיצרא היצר הרע מתגבר הרבה מאד) עם דברי מהר"ם שיק ז"ל דכל זמן שניתן כח

ולכן נתרכו
בימינו
האמצעים
ללמוד תורה
וכו, כנגד
התגברות
היצה"ר
שבימינו

אין שום אדם נמלט מיצר הרע - וכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו

יד. אמר רב, יצר הרע דומה לזבוב (ברכות ס). ובספר בן יהוידע (ס) ביאר שבא ללמדנו בזה הדמיון מוסר גדול: כמו הזבוב אין אדם בעולם שיהיה נמלט ממנו, כי ירבץ גם על ראש המלך והעטרה, כן היצר הרע אין אדם נמלט ממנו, אפילו צדיק וחכם גדול. עכ"ד.²²

אין אדם נמלט מיצר הרע

מו. ובשמות רבה (ל"ג א) איתא: אשרי אדם שהוא עומד בניסונו, שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה.

מו. ובמסכת סוכה (נ). אמרו שהיצר הרע מניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם (ישראל, בהיות נשמתו קדושה וגדולה, היצה"ר מסיתו הרבה, שאם יחטא מרויח הרבה. ומהאי טעמא מתגרה יותר בתלמידי חכמים (מומא אן לנאמרי' ד' ב' - פרשת מטות), שכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.^{23 24}

כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו

ליצה"ר לעומת זה הקב"ה מקיל מעלינו קושיי לימוד התורה, כדי שילמדו יותר - כתבלין ליצר הרע. (בנפ"ענ"ד).

²² אפילו התנאים היו מתייגים תמיד במלחמת היצר: כתב בספר מנוחה וקדושה (שער המפילה - סימן כ"ה נהגה"ה): שמע בני כלל גדול בעבודת ה', אל תדמו בנפשכם שיש אדם שמשגיח העבודה הנקיה בלא כח ויגיעה גדולה; זה אינו! שהרי הגמרא קוראת למיתת צדיקים גדולים "נח נפשיה", שמע מינה שבחיינו אין לו מנוחה. אפילו תנאים ואמוראים בעודן בחיים מתייגעין תמיד במלחמה גדולה ולא ינחתו, כי הגדול מחבירו יצרו גדול משל חבירו (סוטה נ). עכ"ל. וע"ע לקמן בפרק ח' סעיף ר"ד, ובהערה 84.

²³ עוד בענין "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו": בספר חו"ט ש"ל חסד לבעל השבט מוסר ז"ל (ת"ת - דף פ' טור א') כתב: ידוע שכל החיצוניים אין חיותם כי אם במה שיונקים מן הקדושה. וזהו הטעם שכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, משום שהכל רצים לידבק עם מי שהוא יותר קדוש - לינק משם, שזה לעומת זה עשה אלהים, וכל מה שיש בסטרא אחרא צריך שיניק מאיזה דבר של קדושה, כי לחמו הוא. עכ"ל. וע"ע בספר מחזה עינים (מחזה ה' - דף כ"ו טור ג' - דף כ"ט טור א' נדפרי"ג באריכות, בטוב טעם ודעת.

חיות החיצונים מן הקדושה, ולכן רצים לידבק עם מי שהוא יותר קדוש

ובמקום אחר בספר מחזה עינים (מחזה ה' - דף כ"ד טור ג' נדפרי"ג) כתב שעניני העדה המה כעיני האדם, כמו אם שולט יצר הרע על עיני האדם, על פי העינים ישלוט על לב האדם וכל אבריו, כן אם שולט יצר הרע על עיני העדה, על פי עיני העדה ישלוט על כל אנשי העדה (ראה מדרש שה"ש בכתוב עיני יונים), ועל כן כל עמל יצר הרע לצודר את עיני העדה שהמה ישאו עיניהם לראות ברע. ע"ש (הועתק בפרק ה' סעיף י').

היצה"ר ישלוט על העם אם יכשלו עיני העדה, ולכן כל הגדול וכו'

ובספר דברים אחרים [להחיד"א ז"ל] (דנוט י"ב) כתב: פירשו חכמי המדע דתכלית האדם הוא לעשות היצר הרע טוב, כי גם יצה"ר יש בו ניצוצי קדושה, כדכתיב (נמיה ט' ו') "ואתה מחיה את כולם". והיצה"ר הוא המתחיס אל נפש האדם, שכנגדו ממש הוא בקליפות והנוגע ושייך אל נפשו בסט"א, כי "גם את זה לעומת זה" (קהל' ו' ד) - הוא היצה"ר שלו ומהות נפשו בקדושה כן היצה"ר בסט"א. ולכן כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, כי כפי תוקף גדולת נשמתו בקדושה, כן הוא תוקף היצה"ר כנגדו בסט"א. וע"י התורה והמצוות, אם זכה, מחזיר היצה"ר אל הקדושה, כמו שעשו האבות והתנאים והאמוראים והקדושים שבכל דור. עכ"ד, וע"ש עוד.

יצה"ר מתחיס אל נפש האדם, זה לעומת זה

ובספר מרפא פשוט (עמוד הענייה - עמ' רכ"ט נדפוס חדש) כתב: דרך הצדיקים להוסיף מעשים טובים בכל יום, ועולים ממדרגה למדרגה, וכו', ולכן נקרא הצדיק "הולך", כמו שאמר הכתוב (ומיה ג' ז') "ונתתי בכל מהלכים בין העומדים האלה", המה המלאכים הנקראים "עומדים". נמצא הצדיק שועלה בכל יום, כאמור, לפי ערך שהוא יותר גדול מיום אתמול, יצרו גדול ממנו, כמו שביארנו שלפי ערך גדולתו וחכמתו היותר גדולה, יצרו גדול ממנו. וזהו שאמרו ז"ל (סוטה נ). "יצרו של

היצה"ר מתגבר בכל יום, לפי שהצדיק עולה בכל יום

וכפרש ביצרא
דעריות - ולכן
צריך ליהדר
ביותר

יז. ובספר פדר היום (פדר הסגמ הלילה) כתב שלא אמרו כן אלא בענין יצרא דעריות, שאם נאמר על שאר עבירות, גזל וגניבה וחלב ודם, הרי אנו רואים שאין לגדולים תאוה בהם כלל, לא מעט ולא הרבה, ויצרם כבוש וחלל בקרבם בענין זה, אלא ודאי לא נאמר אלא על הדבר הזה, שכל מי שהוא בקדושה ובפרישות יצרו מתגבר עליו להעבירו, וכמו שמצינו כמה מעשים בגמרא בענין זה, ואנו רואים בעינינו התגברות יצר הרע על דבר זה. עכ"ד.²⁶

אדם מתגבר עליו בכל יום" דייקא, כי הצדיק בכל יום נעשה יותר גדול בתורה וביראה הקודמת לחכמתו המתקיימת, ולכן גם יצרו גדול יותר כנ"ל.

ו"ל זהו שאמרו ז"ל (אבות ד' א') "איזהו גבור? הכובש את יצרו", כי באמת זוהי המלחמה היותר גדולה וקשה, כי דרך המלחמה בבני אדם - מה שאחד מתגבר יותר, השני שכנגדו יחלש יותר נגד זה שהוא יותר גבור ממנו, משא"כ במלחמות היצה"ר - מה שהצדיק נעשה גבור יותר, יצרו גדול ממנו ומתגבר יותר נגדו. וזהו שרמזו "הכובש את יצרו" - דייקא, כי יצרו גדול ממנו, ולכן מלחמה זו עם היצר הרע גדולה וחזקה יותר מכל מלחמות שבעולם. עכ"ד. וע"ע לקמן בהערה 49 מספר חובות הלבבות. וע"ע לקמן בסעיף מ"ה מהרמב"ן ז"ל.

וזהו שלא
כמנהג העולם
שכשאי מתגבר
יותר השני
שכנגדו יחלש

24 מהאי טעמא היה נם שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים: איתא במסכת אבות (א) עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, ואחד מהם - שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים. וכתב החסיד רבי יוסף יעב"ץ ז"ל (אבות אס, והנפא נמדטש שמואל ונמסופות וי"ט סס): יש מי שהקשה, ולמה יארע לו קרי אחר שהיו מזרזין אותו כל שבעת הימים, והוא בטוהרה כל היום ההוא, וזקני העם כל הלילה לא יחשו מלזרו, ואמרו בגמרא שלא היה ישן כל הלילה. והתשובה, כי יצר הטוב והרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהם קרוב להיות מנוצח, יתחזק על עמדו בראותו כי כלתה אליו הרעה. והלא בטבעו של עולם היא, כי הנר בהיותה קרוב לכבות מתחזק אורה, והרבה מן האנשים בעת פטירתם יתחזקו וידברו דברים טובים כאילו הם בריאים, וכבר הרגישו זה העולם ולא יחושו לו. ולזה היה קרוב מאד להיות מכהן בעל קרי. וכבר אמרו ז"ל (סוטה נג.) הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. עכ"ל, וע"י לעיל בסעיף י"ג.

וכ"כ הגאון בעל החיי אדם ז"ל (מי אדם - נשמח אדם - כלל קמיה סיק ב') כע"ז מסברא דליה, וז"ל: צדיק גדול כשמתגבר בקדושה, אזי המזיקין מתקנאין בו ומטמאין אותו, וזהו הנס של כהן גדול שלא ראה קרי ביום הכיפורים, ולזה צריך נס גדול. עכ"ל.

25 קושיי נסיונותיהם מכפריים עליהם בקרבנות: כתב רבינו החתם סופר ז"ל (דרכים - סי' דף 77-78 טו ב'): ואם כי אין בידינו (בגלות) תשורה ודורון כמאז, הלא מסירת נפשנו וסבלות הגלות, הם בעצמם הקרבנות. ועל זה כתיב (תהלים נ' ט"ו) "לא אקח מביתך פר" - פרו של כהן גדול, "ממכלאותיך עתודים" - הם שני השעירים, "כי לי כל חיתו יער" - אותן שמסרו נפשם אצל חזיר ביער (ילקו"ש תהלים פ', וע"י פסוקים קמ"א), "בהמות בהררי אלף" - פירוש, מה שסובלים לומדי תורה ע"י גירוי יצר הרע הנקרא "הר" המתגרה בתלמידי חכמים (סוטה נג.), ונקרא "הררי אלף" מלשון לימוד - "אלף בינה". והם יהיו תחת קרבנותנו, ויפדונו מן הענינים (מאלה המענים אותנו בגלות). עכ"ל. וע"ע בסעיף מ"ה מהרמב"ן ז"ל.

26 אופנים שהמתאוה לעבירות יותר חשוב מאשר לא יתאוה להן - באיזה עבירות אומרים "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו": כתב הרמב"ם ז"ל (שמונה פרקים - פקד ו'): אמרו הפילוסופים שהמושל בנפשו, אע"פ שעושה המעשים הטובים והחשובים, הוא עושה אותם והוא מתאוה אל הפעולות הרעות ונכסף אליהן, ויכבוש את יצרו, ויחלוק עליו בפעולותיו אל מה שיעוררוהו אליו כחותיו ותאוותו ותכונת נפשו, ויעשה הטובות והוא מצטער בעשיתן ונזוק. אבל החסיד הוא נמשך בפעולותו אחר מה שתעוררהו תאוותו ותכונתו, ויעשה הטובות, והוא מתאוה ונכסף אליהן. ובהסכמה מן הפילוסופים, שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן המושל בנפשו; אבל אמרו שהמושל בנפשו כחסיד בענינים רבים, ומעלתו למטה ממנו (מן החסיד) בהכרח - להיותו מתאוה לפעל הרע, ואע"פ שאינו עושה אותו, מפני שתשוקתו לרע היא תכונה רעה בנפש. וכבר אמר שלמה המלך ע"ה כיוצא בזה (משלי כ"א ט') "נפש רעש אותה רע", ואמרו שמתחת החסיד במעשה הטוב והצטער מי שאינו צדיק בעשיתו זה המאמר (משלי כ"א ט') "שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און". וזה הנראה מדברי הנביאים נאות למה שזכרוהו הפילוסופים.

הפרש בין
החסיד ובין
הכובש את
יצרו

יח. וכן כתב ב**יפה ללב** [להגיי יצחק בר"ח פאלאגי ז"ל] (ס"ה - אצט"ע כ"א ז'): על מש"כ בשלחן ערוך (אצט"ע כ"א ז') אסור להסתכל ביופיה של א' מן הערויות: נראה דמי שהוא חסיד צריך לזהר ביותר (בענין ההסתכלות), כיון דגמרא גמירי (סוכה נג.) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. עכ"ד, וע"ש עוד. וע"ע לקמן פרק ח' סעיף רכ"ד מספר ארחות חיים.

יט. וכתב האלשיך ז"ל (משלי כ"ט י"ד): "אשרי אדם מפחד תמיד, ומקשה לבו יפול ברעה" (משלי ט"ז): "אשרי אדם מפחד תמיד", כלומר גם בעת שיודע שזך הוא בלי פשע.²⁷ אך "המקשה לבו" באמרו זך אנכי, "יפול ברעה" - שבבטחו על צדקתו יתיאש מלהשמר מן החטא, עד יפול בעבירה ורעה גדולה. עכ"ד. וע"ע לקמן בפרק ב'.

הכונה על צדקתו ומתירש בשמירה, יפול בעבירה

כ. וכל שכן אם מתרשל בשמירה מן החטא בבטחו בזכות אבותיו, שקרוב ליפול בעבירה ח"ו. ואמרו במסכת פנהדרין (למ): תנו רבנן, אדם יחידי נברא. ומפני

וכל שכן אם מתרשל בשמירה משום שכוחו על זכות אבות

וכאשר חקרנו דברי חכמים בזה הענין, נמצא להם שהמתאווה לעבירות ונכסף אליהן הוא יותר חשוב ויותר שלם מאשר לא יתאוה אליהן ולא יצטער בהנחתן, עד שאמרו שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה תשוקתו להעבירות והצטערו בהנחתן יותר גדולות. והביאו בזה הדברים ואמרו (סוכה נג.) "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו". ולא דים זה, עד שאמרו, ששכר המושל בנפשו גדול לפי רוב צערו במשלו בנפשו, ואמרו (אבות ט' כ"ג) "לפום צערא אנרא". ויותר מזה, שהם צוו להיות אדם מתאוה לעבירות, עד שהזהירו מלומר שאני בטבעי לא אתאוה לזאת העבירה ואע"פ שלא אסרה התורה, והוא אמרם (מורה סניס - פרשת קזשים פרק ט') רבי שמעון בן גמליאל אומר, לא יאמר אדם "אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לבא על הערוה, אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי".

ולפי המובן מפורטי שני המאמרים בתחילת המחשבה, הם סותרים זה את זה. ואין הענין כן, אבל שניהם אמת ואין מחלוקת ביניהם כלל. והוא, שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות, אשר אמרו שמי שלא יתאוה אליהן יותר חשוב מן המתאוה אליהן ויכבוש את יצרו מהן, הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעים, כשפיכת דמים, כגנבה וגזילה ואונאה, ולהזיק למי שלא הרע לו, ולגמול רע למטיב לו, ולבוזת אב ואם, וכיוצא באלו. והן המצוות שאמרו עליהן חז"ל (יומא טו:) שאילו לא נכתבו ראויות הן ליכתב, ויקראו אותן קצת חכמינו האחרונים אשר חלו חלי המדברים "מצוות השכליות". ואין ספק שהנפש אשר תכסף לדבר מהן ותשתוקק אליה, שהיא חסרה, ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחת מאלו הרעות כלל, ולא תצטער בהמנעה מהן.

י"כ הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, היינו במצוות שאלמלא התורה לא היו רעות כלל - משאי"כ מצוות השכליות, שהשתוקקת לעבור עליהן מורה על חסרון נפשי

אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב וגמולו יותר גדול, הן התורות השמיעיות (שצריכים להשמיע אותן, ואינן תלוין בסברת האדם). וזה אמת, שאלמלא התורה לא היו רעות כלל, ומפני זה אמרו שצריך האדם שיניח נפשו [להיות] אזהבת אותן, ולא יהיה מונע מהן אלא התורה. ובחזון חכמתם ע"ה במה שהמשילו, שהם לא אמרו "אל יאמר אדם אי אפשי להרוג הנפש, אי אפשי לגנוב, אי אפשי לכזב, אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי", אבל הביאו דברים שמעיים כולם - בשר בחלב, לבישת שעטנז, ערויות, ואלו המצוות וכיוצא בהן הן אשר קראן השם יתברך "חקות". ואמרו רבנן ז"ל (יומא טו:) "חוקים שחקקתי לך אין לך רשות להרהר בהם"; ועובדי עבודה זרה משיבים עליהם, והשטן מקטרג בהם, כגון פרה אדומה ושעיר המשתלח. ואשר קראו אותן האחרונים "שכליות" תקראנה "מצוות", כפי מה שבארו החכמים.

והנה התבאר לך מכל מה שאמרנו, איזו מן העבירות יהיה מי שלא ישתוקק אליהן יותר חשוב מן המשתוקק אליהן וכובש יצרו מהן, ואיזו מהן יהיה הענין בהפוך. וזה חידוש נפלא בהעמיד שני המאמרים, ולשונם מורה על אמתות מה שבארנו. עכ"ל.

²⁷ כ"כ במלבי"ם (משלי ט"ז): אשרי אדם המפחד, שהגם שלבו בריא אולם כי לא חטא, עושה את עצמו מפחד על העתיד שלא יחטא. עכ"ל.

מה? מפני הצדיקים ומפני הרשעים, שלא יהו הצדיקים אומרים "אנו בני צדיק (אבינו צדיק נברא, לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה, כי לא נכשל בה (רש"י))", ורשעים אומרים "אנו בני רשע (ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק, כי לא יועיל (רש"י))".

בא. ועיין עוד לקמן פרק ה' סעיף ט' שהמסתכל בנשים אין תורתו מגינתו מעבירה, ושם בסעיף י' שחכמי התורה מחויבים לשמור את עיניהם מהביט בכל רע ביתר עוז מכל האדם, שאם ישלוט יצר הרע על עיני העדה, ע"ז ישלוט על כל אנשי העדה, ע"ש.

צריך לעשות ולשמור גדרים - צריך לישמר מלחטוא אפילו פעם א'

כב. כתב בספר צפנת פענח [למהרי"ט ז"ל] (דרוש לפנשמ' כי מלח) שאי אפשר לישמר מלחטוא בהסתכלות אסורה ובהרהורים רעים אם לא שיעשה סייגים שלא יחטא, וז"ל: פירשתי (משלי ד' כ"ג) "מכל משמר נצור לבך וגו'" - אלו הסייגין מראות העין והרהור הלב, "כי ממנו תוצאות חיים", שסוף שהקב"ה יסייענו בה כמו שאמרו (שנת קד). בא ליטתהר מסייעין אותו.

מי שלא עושה סייגים, אי"א שלא יחטא - ואם עושה סייגים סוף שהקב"ה ישמרו מן החטא

ונראה לפרש שזה מה שאמר (קהלמ' ז' כ') "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", לפי שצדיק הוא העושה על קו הדין, לא כן החסיד שעושה לפנים משורת הדין ועושה סייג לדבריו; לפיכך אמר שאי אפשר לו לאדם להיות צדיק (ולא לעשות) [ולעשות] טוב בצמצום ולא ישל, אבל צריך להיות חסיד - עושה משמרת לתורה, שהיא סייג שלא יחטא. ולזה אמרו (ע"י יומא למ): וסוף שהקב"ה שומרו מן החטא, כמו שנאמר (מהללס ק"ט ל"ה) "הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי", כלומר התחילה היתה ממני ומחפצתי. עכ"ל. וע"ע לקמן בסעיף ל"ב מהא"ש יד ז"ל.

כג. כתב בספר פדר היום (סדר הנהגת הלילה): צריך כת גדול וחזק וגדרים גדולים

שיוכל להמלט מיצרא דעריות, כי כל מצודיו וחרמיו של היצר הרע רובם בענין זה (מלמלא נשיר השירים רנה ז' - הועמק לעיל נסעיף י' ונפרק ד' סעיף א', וכמנזאר נערונין יט. כדהנלמו לעיל נסעיף י'). ואינו מבקש מן האדם אלא כשיכנס מעט כי הוא יכניסוהו הרבה, ואח"כ יוציאוהו מן העולם. עכ"ד.

אין היצחק"ר מבקש מן האדם אלא כשיכנס מעט, כי הוא יכניסוהו הרבה וכו'

וזה יסוד גדול במלחמת היצר, לישמר מלחטוא אפילו פעם אחת, דכיון שחטא פעם א' ח"ו הרי הוא נמצא בסכנה גדולה, דאז יש פתח ליצה"ר להחטיאו עוד ולהרגילו בעבירה. וכמו שכתב בספר החינוך (מלוה שפ"ו): ודע בני ותהא מרגלא בפומך מה שאמרו ז"ל (אנומ ד' ז') עבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה, שאם תשית דעתך למלאות תאותך הרעה פעם אחת, תמשך אחריה כמה פעמים, וכו', כי התאוה תמשוך הבשר כמשוך היין אל שותיו, כי הסובאים לא תשבע נפשם לעולם ביין, אבל יתאוו אליו תאוה גדולה, ולפי הרגילם נפשם בו תחזק עליהם תאותם, וכו'. עכ"ד (וראה פרק ה' סעיף ע"ט דבריו בשלימות).²⁹

עבירה גוררת עבירה

²⁸ שינוי מבע האדם כפי מעשיו: כתב בדרשות הר"ן (דרוש ה'): דבר ברור הוא כי כמו שהליחות (פ' טבעי האדם ומוגו) פועלות במדות, כן המדות פועלות בליחות. כי כמו שהוא מחוייב שמי שיהיה דם לבו חם רותח - שיהיה מוכן אל הכעס, כן יתחייב שמי שייכעוס תמיד - שיחם מזג לבבו

כד. וכתב החסיד **יעבי"ץ ז"ל** (נפיקושו על מצות ג' י"ז) וז"ל: רוב האנשים, בטבעם יראים מהחטאים ונשמרים כהשמר מן הסכנות. והיצר הרע מרגיל האדם בעבירות ומבטיחו מן הסכנה - דמיון הנכנס במים קרים, שבהתחלתו תסמר שערות בשרו, וכשירוגל לא יחוש. אמרו ז"ל (יומא פו): כל העובר עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר. וכן עשה המפתה הראשון לחוה, דחפה ונגעה בעץ, [א]מר לה "הרי לך ראייה שלא תמותו".³⁰ עכ"ל. וע"ע בסוף הערה 211 מספר תורת חכם.

עיקר העונש על הפניה והתחלת עבירה

כה. וכתב רבינו החתם סופר ז"ל (מורם משה - פרש"י וילך ד"ה ואמר על כ'): דרשו חז"ל (שנא קמט). "אל תפנו אל האלילים" (ויקרא י"ט ד') על המסתכל בעבודה זרה, ואמרו אל תפנו אל מדעתכם; שעיקר הדברים תלוי בפניה, שאח"כ שוב נודע דרך היצר הרע - היום אומר לו "עשה כך" ולמחר אומר לו "עשה כך" עד שיאמר "לך ועבוד וכו'" (שנא קה:), ועיקר העונש על הפניה והתחלת עבירה. וכן צריך להיות הוידוי על התחלת ופניית העבירה. עכ"ד. ועיין לקמן פרק ח' סעיף א' ואילך, ושם בסעיף י"ח ואילך מהא"ש ז"ל ומספר יד הקטנה (שער ו' פסק א') ומהחיד"א ז"ל ועוד, ובפרק י' סעיף ל"ו ואילך. וע"ע בפרק ו' סעיף ל"ה.

חילוק תיקוני לבו נדרים

כו. ועיין בשלחן ערוך (אנן העור סימן כ"ב) הגדרים שתיקנו חז"ל בענין ההתרחקות מן הנשים, ע"ש.³¹ וכתב בספר החינוך (מלוה קפי"ט): ריבוי פרטי הריחוקין שהזהירו

ויטה טבעו שיהיה מוכן אל הכעס. וכזה בכל התכונות הנפשיות. הנה אם כן, מי שהוא מורגל אליהם מטה מזגו וטבעו שיהיה מוכן להם. עכ"ל, וע"ע בהערה 87.

²⁹ע"י מילוי תאוות עולול לבוא להתאוות לדברים רעים שלא התאוה להם מתחילה: כתב הרמב"ם ז"ל (דברים כ"ט י"ב): כאשר תבא בלבבו קצת התאוה והוא ימלא תאוותו, אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מבראשונה, ותתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחילה. כי המתאוה לזימת הנשים היפות, כשיהיה שטוף בזימתן תבואה תאוה לבוא ועל הבהמה, וכיוצא בזה בשאר התאוות. וכענין שהזכירו חכמים (סוטה נג): משביעו רעב מרעיבו שבע. עכ"ל. וע"ע לקמן פרק י' סעיף מ"א מהאור החיים הק', ובהערה 335.

³⁰צ"ה"ר משתדל להחטיא בחטא קל, ומן הקל יביאהו לחמור וכו': יצרו של אדם משתדל להחטיאו בחטא קל, ומתקל יביאהו לחמור; שלא יאמר לאדם מיד שיחטא במזיד עון גדול (חן טוב - פרש"י עקב ו' י"ג-ט"ו). והוא מפתה ומסית האדם מעט מעט, עד שמוציאו לתרבות רעה ח"ו. (ספר העיקרים - מאמר ד' פסק כ"ט, ע"ש ע"ד).

ואיתא בבראשית רבה (כ"ג ו'): אמר ר' אמי, אין יצר הרע מהלך לצדדים, אלא באמצע פלטיא, ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו, מתקן בשערו, מתלא בעקיבו (פי' תולה עקבו למעלה דרך גאוה, לילך עקב בצד אגודל (ממנו סוטה)), הוא (היצה"ר) אומר "הֲדִין דִּידִי!" ע"כ. וכתב היפה תואר (ט"ז): על דרך דרש הכי ביאורו, שאין יצר הרע מבקש להפיל האדם בקלות החטא ובצדדיו, אלא באמצע הדרך - והוא שיטבע באמצע ים התאוה לגמרי עד שלא יהיה לו תקומה, אלא שמדריכו לאט לאט. עכ"ל. וע"ע לקמן הערה 49 מספר חובות הלבבות.

יצהיר משתדל להטביע האדם בים התאוה לגמרי, אלא שמדריכו לאט לאט

³¹דרך הרשעים לפרוץ נדרי חז"ל ולומר שישמרו דיני התורה בלי הסיגים, אבל לבסוף נפרדים מכל תורת ה"ת": "לתאנהו יבקש נפךד בקל תושיהו יתגלע" (משלי י"ט א'), פי' הנפרד מדרך ה', בראשונה יבקש לתאוה לקצה וגבול אשר גבלו הראשונים, ככתוב (נבאש"ט י"ט כ"ו) "עד תאות גבעות עולם" ופירשי' עד קצות, כמו "והתאותם לכם לגבול קדמה" (נמדנז ל"ד י'), "עתאו לבא חמת" (נמדנז ל"ד ח'), וירצה לפרוץ כל גדר וסיג לתורה, באמרו "הרבה הוסיפו רבנו, ועל כן כבר לכל איש ישראל לנשוא על כל התורה; וטוב ויפה לפרוץ הגדרים, ואז ישמרו תורה ה"י". ובאחריתו, "בכל תושיהו" - בכל דברי תורה ה', "יתגלה" - יתערב לבקש עלילות ויעבור על כל

עליהן בענין זה, אבל כלל הדבר הוא שלא יעשה האדם שום דבר בעולם המביאו לידי הרהור בנשים - לא במעשה ולא בדיבור, ולא שום רמז לקרב דעת האשה הקלה עם דעתו, אלא באשתו לבד. עכ"ל, וע"ש עוד.

כז. ועוד כתב בספר החינוך (מנזה קפ"ח): לפי הדומה מכל מה שהזהירו ז"ל (בענין ההרחקות מן העריות), אין אדם רשאי לזנו ממוסרם הטוב. ואע"פ שהוא מוצא עצמו חשוך התאוה קצת, לא יאמר "כיון שאני מוצא עצמי כן, מה איכפת לי אם אסתכל בנשים, כי יודע אני בעצמי שלא יתעורר יצרי בכך", שהרבה אמרו כן ונכשלו. ועל זה רמזו ז"ל באומרם (סוכה ג). כי היצר בתחילה חלש מאוד והולך ומתחזק על האדם הרבה. ואתה בני הזהר על זה מאוד ואל יבטיחך יצרך, ואם אלף ערבים יתן לך. עכ"ל. וכ"כ בספר פלא יועץ (ערך "ממשנה" - הועמק לקמן בפרק ג' סעיף ו').

ואסור לזנו כלל מדבריהם

כח. והנה, לבד מן ההרחקים שהודיעונו חז"ל, יש על כל אחד ואחד לעשות כפי מה שימצא את גופו מוכן - שאם הוא מוצא עצמו שצריך גדר, אף על המותר נמן התורה ושלא הזכירו חז"ל יגדרו עצמו. (ספר החינוך - מנזה קפ"ח, וע"ש עוד). וכל המרבה לעמוד על המשמר, הרי זה משובח, וכמו שמצינו בברכותינו הקדושים שהיו אומרים לתלמידיהם "שמרוני מפני בתי, מפני כלתי", כמובא בש"ס (קדושין פא:). וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. (פלא יועץ - ערך "ממשנה").

וכל אי יוסף כפי עיניו

כט. ובספר ערוך השלחן (אגו"ע כ"א ו'), בתוך דבריו בביאור הגדרים שתיקנו חז"ל, כתב: כללו של דבר, השם אורחותיו ומעגלותיו לא יכשל לעולם; ואשר לא ישים אל לבו, יפול ברשת היצר הרע, כי חזק הוא ממנו. עכ"ל.

ל. וכתב רבינו יונה ז"ל על המשנה (אבות א' א') "ועשו סיג לתורה", וז"ל: "ועשו סיג לתורה" - שנאמר (ויקרא י"ב ז') "ושמרתם את משמרת" - עשו משמרת למשמרת (יצמות כא). והסיג הוא דבר גדול ומשובח, לעשות סיג וגדר למצוות לבל יוכל להכשל בהם הירא את דבר ה'. לכן המקיים את דברי חז"ל, שהם סיגים למצוות של תורה, חיבב היראה ממי שעושה המצוה עצמה, כי אין עשיית המצוה הוכחה ליראה כמו השומר לסייגים, שהוא נזהר מתחילה שלא יביא לידי פשיעה. אך העושה המצוה ואינו מקיים הסיג, מראה לנו כי אם ייטיב בעיניו לעשות מצוה אל ירע בעיניו אם יפשע בה ולפרוץ פרץ לא חש מפני היראה, ופרוץ גדר ישכנו נחש. הנה כי דברי חכמים ז"ל יסודות ואילנות ליראת שמים - שהוא עיקר העולם ויסוד המעלה, וכל המצוות כולם פרפראות אליה. וזהו שאמרו במדרש (שיר השירים ז' א') "כי טובים דודיך מיין" (שיר השירים א' ג') - חביבין דברי סופרים מינה של תורה. עכ"ל.

הזהירות בסנינים היא הוכחה ליראת שמים, וכי

לא. כתב בספר מהרי"י (מנהגים - הל' עש"ט אות י"ט): יעמוד כל אדם בפרץ נגד יצרו הרע מלהאזין אחר מסיתים. משל למלך דאית ליה אויבים ומתיירא המלך

משל איך יגדור עצמו מן החטא

התורה, ויתגלה ויראה לעיני כל ישראל באחריתו כי הוא נפרד מכל תורת ה' ומצוותיו. (מחזה עינים - מחזה ג' - גיל חזון אות ג').

מפניהם, והולך ובודק את מבצרו ומחזק בדקו כל היכא שיוכל האויב לבא שם אליו, ואומר המלך "שמא בכאן יעלה בהחבא, ונבנה כאן ברניות ומגדל להנצל". כן יצר הרע, הוא האויב והאורב וצר על אדם יום ולילה ומסיתו לדבר עבירה להלכד במצודתו, כי לכך הוא נוצר - ומוכרח הוא לעשותו, ואומן הוא בכך. לכן יזדרז האדם להזהר לעמוד בפרץ נגדו. ויהא חופש וחוקר בדעתו לדעת היאך שהיצר מסית העבירה לידו והיאך שאומר לו לעשותה. ויאמר האדם "אתקן דרכי בפרץ למען שלא אאזין אליו, ואבנה בדעתי בנינים נגדו שלא ילכדני במצודתו". ואז, מתוך שמרגיל האדם את עצמו לעמוד נגדו, שוב מואס הוא בעבירות יותר מהתאוה להם בראשונה. וגם היצר הרע עוזב ממנו כשרואה שפונה עורף משמוע אליו. עכ"ל.

כיון שיתרגל בזה ישוב ימאס בעבירה

לב. וכתב האלשיך ז"ל (משלי י"ד ט"ז): איזהו חכם? הרואה את הנולד (ממלד לנ). ופתר הדבר, בעושה דבר שאפשר לבא ע"י כן לידי עבירה. [ובזה יש לפרש הפסוק (משלי י"ד ט"ז) "חכם ירא וסר מרע, וכסיל מתעבר ובוטח"] - "חכם ירא" מהנולד, "וסר מרע" ומתרחק מן הכיעור. אך "וכסיל" - שהוא הפך החכם, "מתעבר ובוטח" שיוכל לישמר ממנה. ואם נדקדק אומרו "וסר" (לשון עבר) שיוורה שכבר הוא ברע וסר ממנו, יאמר שע"י היותו חכם רואה את הנולד, על כן הוא "ירא" - זוכה שאפילו אם בא כבר הרע לידו, ניצול לסור ממנו. מה שאין כן הפכו, שמתעבר ובוטח וטועה שיכשל. עכ"ד.

המתרחק מן הכיעור זוכה לינצל ממנו אף אם יבוא הרע לידו

אם האדם לא יחוש על נפשו לבלתי שחתה, מי ירחם עליה

לג. איתא במסכת אבות (א' י"ד) אם אין אני לי מי לי. וכתב החסיד יעב"ץ ז"ל (אג"מ ס' שהמשנה הורה בזה ענין גדול שמדריך האדם אל מקום שלמותו, והוא, דכמו שחיי האדם תלויין באדם עצמו ולא בזולתו, כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממנו, כך הדבר בחיי הנפש - אם לא יחוש על נפשו לבלתי שחתה, מי ירחם עליה. ולכן "דלא יליף, קטלא חייב" (אג"מ א' י"ג), כי בן מות הוא על אשר כבש את נפשו ההדורה תחת רגלי נפשו הבהמית ועל אשר לא חמל.³² עכ"ד.

לד. וכתב בספר חובות הלבבות (שער השוה פ"ק י'): בחר לנפשך מה שבחר לה אלהיך, ורצה לה מה שרצה ממנה בוראך. ואל תביאך העצלה להקל בה, כי אם תקל נפשך בעיניך, איזה דבר יהיה נכבד אצלך? ! עכ"ל. וע"ע לקמן פרק ח' סעיף ק"פ ואילך, ובהערה 83, ובפרק ג' סעיף י"ד-כ"א, ושם בסעיף כ"ט-ל'.

תכלית יצר הרע - תכלית הנסיון

לה. והן אמת שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו וכו' (סוכה ג'): [אבל דע] כי ה' ברא יצר לב האדם רע להנאתו (של אדם) ולטובתו - כדי שיכוף את יצרו ויקבל שכר, כי זה כל האדם, ואלמלא יצר הרע הן האדם היה כמלאכי השרת, ולא היה לו שכר ועונש, ולא היה צריך לבא לעולם הזה. וכל העולם כולו לא נברא

כל העולם לא נברא אלא כדי שיכוף האדם את יצרו - ועיי' לקבל שכר

³² ראה הערה 6 מספר מסי'ת ישרים.

אלא בשביל זה, שיכופו את יצרם ויקבלו שכר טוב בעמלם, ולפום צערא עושה נחת רוח וליוצרו ויקבל שכר טוב בעמלו. באופן שהוא בלתי אפשר שיסיר את לב האבן מקרבנו עד כי יבוא שילה. (פלא יועץ - עין עמל).

לו. וכ"כ בספר דרך חיים [להר"ר מנחם די לונזאנו ז"ל] (דף כ"ז ג' דפוס לונז מל"ב) וז"ל: עתה אחי, הט אונך לאשר אני דובר אליך, ידענו כי לא מחכמה ישאל השואל מדוע עשה השי"ת האדם מורכב מחומר וברא בו יצר הרע - כי זה סיבה לחטוא לו למרות עליון, ולא עשהו כאחד מצבא המרום ויעבדהו כל הימים. כי תשובתו גלויה לעוללים, והיא, שאלמלא כן לא היה האדם ראוי לשכר על צדקתו, אבל רצה הקב"ה לזכות את האדם ולפיכך קרצו מחומר וברא בו יצר הרע הבא לטרדו מעבודתו, לשיצטער להתגבר עליו לכבשו, ובוזה יהיה לו שכר. עכ"ל.

מקבלים שכר טוב על מה שצריך לכופ יצרו יותר ממאה מצוות שאין יצרו מסיתו עליה

וכ"כ בספר חסידים (פימן ק"ה): יצר הרע טוב לאדם, שאילו לא היה יצר הרע שולט על האדם, מה שכרו אשר יקבל על הטובה; עתה שיצרו מתגבר עליו וכופאו בעבור הקב"ה, הרי יש לו שכר טוב. וכו'. ומקבל שכר טוב מה שאדם כופף את יצרו, יותר ממאה מצוות שאין יצרו מסיתו ותוקפו ודחקו עליה.³³ עכ"ל. וע"ע לקמן בפרק ד' סעיף י', ושם בסעיף כ"ח.

לו. וכ"כ בדרשות ר"י אבן שועיב ז"ל [תלמיד הרשב"א ז"ל] (פרשת כי תשא): היצר הרע, הוא צורך גדול בעולם. ואע"פ שקראו בוראו "רע" (קדושין ל:), ואמר "אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה" (גמלני רנה י"ג ד'), וגרם מיתה לעולם, עכ"ז הוא טוב בעולם, וכמו שאמרו (גלאשית רנה ט' ז') בפסוק (גלאשית א' ל"א) "והנה טוב מאד" - זה יצר הרע, שאלולא יצר הרע וכו'. וכוונת הענין, שימשול האדם ביצרו כל מה שיוכל ולהרחיקו מן העבירות. עכ"ד.

"טוב מאד" זה יצה"ר

וכ"כ האברבנאל (גלאשית ז'): האדם בטבעו הוא בעל בחירה ורצון, כי מהיותו מורכב מחלק חמרי ומחלק שכלי היה לו בהכרח חפץ רצון ובחירה לעשות דבר או הפכו, וכמו שאמרו חז"ל (גלאשית רנה ט' ז') "והנה טוב" - זה יצר הטוב, "הנה טוב מאד" - זה יצר הרע, ר"ל שכל טובו ושלמותו של אדם היה במציאות הבחירה והיכולת על הטוב על הרע כפי יצרו, ואם לא היה כן לא היה אדם. עכ"ד. וכ"כ בספר של"ה הקדוש (שער האומיות - אות י'). וע"ע בספר שב שמעתתא (בסקמא ד"ה ומוה"רס אלמוטניו).

לח. וכן אמרו במסכת אבות (ד' ט"ז) העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא; התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין. ע"כ.

לט. והחי יתן אל לבו, דלפי מה שאמרו רבותינו ז"ל (אנוט ה' כ"ג) דלפום צערא אגרא, יגדל השכר למי שקשה לו מאד מאד לכופ את יצרו, והוא דוחק את עצמו ומתחזק לכופ את יצרו - על כל פעם שכופה את יצרו יגדל שכרו יותר ויותר מאותם הצדיקים אבירי לב, מאותם המוסרים נפשם על קדושת השם, אף אם מה שכופה

שכר כבישת יצה"ר תמידית גדול משכר המוסר נפשו על קדושת ה'

³³ באבות דרבי נתן (ג' ב') איתא: טוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה בריח. ובילקוט שמעוני (קבלת י"א ס"י מקפ"ט) הלשון: טוב לאדם שיעשה מעט בדוחק ממאה פעמים ברוחה. ע"כ. ובשיר השירים רבה (מ' א' [י]): הלומד תורה בצער נוטל אלף, שלא בצער מאתים נוטל בשכרו. ע"כ.

את יצרו הוא על מצוה קלה לקיימה, או שלא לעבור עבירה קלה, הכל לפי מה שהוא אדם - לפום טרחא מנוחה, והכל נשפט בפלס ומאזני משפט. ובכן ל"ו בכח יגבר איש לכוף את יצרו, לא באשר בא בשכרו, כי אם לעשות נחת רוח ליצרו, כי כפי אשר תוקפו יצרו ומתחזק עליו ונוצחו, כך יגדל הנחת רוח למעלה, כי מה יתרון לבעליו כי אם ראות עיניו, ואדם לעמל יולד. אשרי מי שעמלו על התורה ועל העבודה. (יעלזו חסידים - סימן כ"ח). וע"ע לקמן פרק ד' סעיף י"א מספר בן איש חי.

מ. ושוב מצאתי כדברים הנ"ל בספר זוהר הקדוש (מרום - 77 קסג. [ממוכנס ללשון ע"פ הסולס]), וכה דבריו: כל מה שעשה הקב"ה למעלה ולמטה, הכל הוא רק כדי להראות כבודו, והכל הוא לעבודתו. וכי מי ראה עבד (יצר הרע) שיהיה מקטרג על אדונו - שבכל מה שהוא רצונו של אדונו נעשה הוא למקטרג (שלא יעשו רצון אדונו (פי הסולס)? רצונו של הקב"ה הוא שיהיו בני אדם תמיד בעבודתו וילכו בדרך האמת כדי לזכות אותם בהרבה טובה. ואחר שרצון הקב"ה הוא בזה, איך יבא עבד רע ונמצא מקטרג על רצון אדונו ומטה בני אדם לדרך הרע, ומדחה אותם מדרך הטוב ועושה אותם שלא יעשו רצון אדוניהם, ומטה בני אדם לדרך הרע? ! אלא ודאי ש[יצר הרע] עושה רצון אדונו. משל למלך שהיה לו בן יחיד והיה אוהב אותו ביותר, וצוה אותו באהבה שלא יקרב עצמו לאשה רעה משום שכל מי שיקרב אליה אינו ראוי לבא בהיכל המלך. והבטיח אותו בן לעשות רצון אביו באהבה. בבית המלך בחוץ היתה זונה אחת יפת מראה ויפת תואר. לימים אמר המלך "אני רוצה לראות רצון בני אלי". קרא לאותה הזונה ואמר לה "לכי ותפתה את בני כדי לראות רצונו של בני אלי". מה עשתה זונה ההיא? הלכה אחרי בנו של המלך והתחילה לחבק אותו ולנשק אותו ולפתות אותו בכל מיני פתויים. אם אותו הבן הוא הגון ושומר מצות אביו, הוא גוער בה ואינו שומע לה ודוחה אותה ממנו. אז שמח אביו בבנו, ומכניסו למחיצת היכלו, ונותן לו מתנות ומנחות וכבוד גדול. מי גרם כל היקר הזה לאותו הבן? הוי אומר אותה הזונה!

משל מזהר
הקדוש
בתכלית יצר
הרע

וזונה ההיא, האם יש לה שבח בעד זה, או לא? ודאי יש לה שבח מכל הבחינות: שעשתה כמצות המלך, ועוד, שגרמה לאותו הבן לכל טובה היא, לכל אהבה הזאת של המלך אליו. ולכן כתוב (נלש"ט 6' 6') "והנה טוב מאד" - "והנה טוב" זה מלאך החיים, "מאד" זה מלאך המות שהוא יצר הרע, שהוא ודאי טוב מאד למי שמקיים מצות אדונו. בוא וראה, אם לא היה מקטרג הזה, לא היו יורשים הצדיקים אלו אוצרות העליונים שעתידיים לנחול בעולם הבא!³⁴

אשרי הם שפגשו במקטרג הזה, ואשרי הם שלא פגשו במקטרג הזה. אשרי הם שפגשו אותו, [היינו אותם] שנצלו ממנו, שבשבילו הם נוחלים כל אותה הטובה וכל אותם העדונים וכל אותן החמודות של עולם הבא שעליהם כתוב (ישעיה ס"ד ג')

אשרי הם
שפגשו
ביצוהו,
ואשרי הם
שלא פגשו בו

³⁴ בספר של"ה הקדוש (שער האומות - אות י' - י"ג טו"ז) כתב דלכך אומרים בוידוי "כי אמת עשית ואנחנו ואבותינו הרשענו". ש"אמת" רומז על האחדות, שאם תשאל על איזה דבר מה הוא, למשל תשאל כלי זה מה הוא, אם תרצה לומר אמת אזי אינו אלא דבר אחד - שתאמר כלי זה הוא קנקן, או כוס, או קערה. אבל אם תרצה לומר שקר, אז תוכל לומר עליו שקרים רבבי רבבות. נמצא האמת והאחדות הוא ענין אחד. וזהו שאמר "כי אמת עשית", כלומר טעם בריאת שני יצרים הכל לטעם אחד, כי טעם הנסתר של היצר הרע הוא ג"כ לתכלית טוב האמיתית, רק "אנחנו הרשענו" מצדינו מרוע בחירתנו, שהלכנו אחר היצר הרע. עכ"ד, וע"ש עוד.

"עין לא ראתה אלקים זולתך". ואשרי הם שלא פגשו בו, [היינו שלא נתנסו ולא נכשלו בו], כי בשבילו היו יורשים גיהנם ונגרשו מארץ החיים, כי אלו הרשעים שפגשו בו היו שומעים לו ונמשכו אחריו. ולפיכך יש לצדיקים להחזיק לו טובה, כי מחמתו הם יורשים כל הטובה והעדונים והחמודות לעולם הבא. עכ"ד.

מא. כתיב בקהלת (י"ז א') "וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ", ודרשו חז"ל (שנא קנא: וכי ניוקלא ונא י"מ א') "והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" - אלו ימי המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה.³⁵ ע"כ.

ימי הנסיון
הם ימים שיש
בהם החפץ

על כן, למוד ליראה את השם הנכבד והנורא בעוד יצרך רשף ושוורף עליך, כוף אותו וקבל שכר לפני יוצרך. (ספר הרוקה - ה' מסודות שו"ט זכות).

מב. והנה, זה ביד כל אדם - לכוף את יצרו ולבטל רצונו מפני רצון קונו.³⁶ ואם ראשיתו מצער, אחריתו יסגא ויערב לו ויבוסס לו.³⁷ (פלא יועץ - ענן עמל). וע"ע לקמן בפרק ה' סעיף ע"ט-פ"ד מספר החינוך ומספר מהרי"ל ומספר פנים יפות מספר קריינא דאגרתא מירושלמי פאה וממסכת יומא, ובפרק י' סעיף א'-ג'.

כל אי יכול
לכוף את יצרו
- ואם ראשיתו
מצער, אחריתו
יסגא

³⁵ ופליגא דשמואל, דאמר שמואל, אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכות בלבד. (שבת טז).

³⁶ כתב רבינו החפץ חיים ז"ל (שמירת הלשון - ח"א שער המנוה - פרק ט"ו) בענין לשון הרע שנעשה כהפקר ויאוש בעיני איוה אנשים, והדברים שייכים ג"כ לענינינו, וכה דבריו: יש שסיבתן הוא מצד היאוש, דהיינו שהיצר מפתה אותם שאי אפשר לאיש מדיני כלל לעמוד בזה אם לא שיפרוש לגמרי מעניני העולם, וזה אי אפשר, כו', על כן הם מתיאשין לגמרי משמירת זה הענין.

ובאמת זוהי טעות גדולה, דא"כ למה צותה התורה על זה בלא תעשה, הלא ידוע הוא (עודה וזה ג.) דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, והוה לה להתורה לכתוב דבר זה רק בענין המדות, כמו שאר מדות קדושות שנאמרות רק לאנשים יחידים. אלא ודאי דיוצר האדם שם בכח כל איש ואיש מישראל שאם רק ישם עיניו ולבו על דרכיו יוכל להזרה מזה. וכדאיתא בספרי פרשת האזינו (פיסקא א'), "אל אמונה ואין עול" (דברים ל"ג ד) - שלא ברא ביני אדם להיות רשעים, אלא להיות צדיקים (פ') דאי לא הכי יש ח"ו עול בחקו יתברך על העונש שמענישם אח"כ), וכן הוא אומר (קהל ז' כ"ט) "אשר עשה האלהים את האדם ישר, והמה בקשו חשבנות רבים". (וע"ע בפרק ז' סעיף ה'). וכזה איתא בתנחומא פרשת בראשית (פימן ז) וז"ל: "אשר עשה האלקים את האדם ישר" (קהל ז' כ"ט), לא בראו הקב"ה שנקרא "צדיק וישר" את האדם בצלמו אלא כדי להיות צדיק וישר. ואם תאמר, למה בראו ליצר הרע שכתוב בו (נלאשית ח' כ"א) "כי יצר לב האדם רע מנעריו"? אתה אומר שהוא רע, מי יכול לעשותו טוב? אמר הקב"ה "אתה עשית אותו רע. תנינוק היית ולא חטאת; נתגדלת וחטאת, (פ') שהאדם משיך יצה"ר על עצמו במעשיו ובעניניו, כי הקב"ה נתן כח לאדם להיות מושל עליו - והיצר הרע יהיה לו בבחינת עבד לסייע לו באיזה ענינים לצורך התכלית, ככתוב (נלאשית ז') "ואתה תמשל בו", וכתוב (משלי כ"ט כ"א) "מפנק מנער עבדו וגו'", והדברים ארוכים). וכמה דברים קשים יש בעולם יותר מיצר הרע ומרים ממנו, ואתם ממתיקים אותן; אין לך מן תורמסין, ואתה שוקד לשלקן ולהמתיקן במים שבע פעמים עד שהוא מתוק, וכן חרדל וצלף. ומה מרים שבראתי אותן, אתה ממתיקן לצרכך, יצר הרע המסור בידך על אחת כמה וכמה. עכ"ל [התנחומא].

וכן הוא נמי בענינינו, שאם האדם יתן עיניו ולבו על דרכיו, ויהיה מוסכם אצלו לשמור פתחי פיו שלא יפתחנו כי אם לצורך ולא לדבר רע ומרמה, בודאי לא יבצר ממנו הענין הזה. והבא לטהר מסיעין אותו (יומא לא:). וכמו שאמרו חז"ל (תנא דני אליהו - וטעא פקא ג') שאם אדם רוצה להיות צדיק, הקב"ה מוסר לו מלאך שמתנהג עמו בדרך צדיק; ואם אדם רוצה להיות חסיד, הקב"ה מוסר לו מלאך שמתנהג עמו בדרך חסיד. עכ"ד, וע"ש עוד. וע"ע בפרק ז' סעיף ה'.

אין הקבי"ה בא
בטרוניא עם
בריותיו - אם
רק ישם עיניו
ולבו על דרכיו
יוכל להזרה

³⁷ וכמובן, בתחבולות תעשה לך מלחמה זו, כמש"כ לעיל בפתיחה.

מג. ושוב מצאתי בספר שמירת הלשון (נפקדמה) דברים יקרים בענין ההתחזקות לשמירת הלשון גם לאחר שהיצר נצח אותו, [והוא הדין לכל שארי עבירות], וכה דבריו: אפילו אם ימשך איזה זמן אשר לא יוכל לזרז את נפשו בענין זה מאיזה סיבה, או שמצא את עצמו בכמה פעמים שנצח אותו היצר בענין זה, אעפ"כ אל יפל לבו עליו להתיאש עוד מענין זה, כי אם יחזק עוד את נפשו ויתעורר בענין השמירה, ויהיה הוא המנצח. ובכל ימיו יתנהג כך. וזהו מה שאמרו חז"ל (נרכות ה.) "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו'", וההרגזה הזו היינו שיעשה עמו מלחמה לעולם, והיינו כמו שכתבנו.

אפילו אם ימשך איזה זמן שיצרך נצחון, אל תתיאש, אלא עמוד והתחזק נגדו להלחם אתו

משל לה

ושמעתי בשם גאון אחד, ששאל אדם אותו, אם לא כיון ברוב התפילה והוא עומד בסוף התפילה, באיזה אופן יעורר את נפשו להתחיל לכונן. והשיבו, משל למה הדבר דומה? לתינוקת אחת שעמדה על השוק בסל גדול של ירקות למכור, ופגע בה אדם אחד והתחיל לחטוף מהסל, ונבהלה ולא ידעה שום עצה איך לעשות. פיקח אחד עמד למרחוק, [ו] אמר לה "מה תעמודי?! על מה תמתני, עד שיחטף כולו?! הנה הוא חוטף; גם את חטפי, וכל מה שיעלה בידך יהיה שלך!" כן הדבר ממש בענין התפילה - הנה היצר מתגבר על האדם ומפיל עליו עצלות ומחשבות זרות, עד שיעי"ז לא כיון בכמה וכמה ברכות מהתפילה; גם אתה חטוף וזרז את עצמך בכל כחך לכונן בברכות אשר עדיין הם לפניך.

כן הדבר ממש בענינו. היצר נצחך ביום זה בדיבורים אסורים, אתה עמוד והתחזק נגדו למחר לנצחו. ואפילו אם ח"ו יתרמי שינצחך עוד הפעם, אעפ"כ חזור והתחזק נגדו להלחם אתו, ובודאי יעזרך הקב"ה שתהיה ג"כ מהמנצחים, כי הבא לטהר מסייעין אותו (יומא למ:). כללו של דבר, כל ימיו של אדם תהיה מלחמה בינו ובין היצר. וזהו בעצם כוונת חז"ל (נרכות ה.) לעולם ירגיז אדם וכו'. וזה מה שאמר הכתוב (קהל י' ד') "אם רוח המושל תעלה עליך, מקומך אל תנח". עכ"ל. וראה עוד בזה וכיוצא בפרק י', וע"ע בפרק ה' סעיף ע"ו.

מד. ובספר חסידים (סימן י"ג) כתב: יסוד היראה הוא הנסיון, כי עיקר היראה ניכרת בעת הנסיון. וכמו שניכרת היראה ביצר נשים, כך ניכרת בכל מיני יצרים. עכ"ל.

עיקר היראה ניכרת בעת הנסיון

מה. וכתב הרמב"ן ז"ל (נלשית כ"ג ב') על הפסוק (ס) "והאלהים ניסה את אברהם", וז"ל: ענין הנסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו - אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "נסיון" מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב, לא שכר לב טוב בלבד. ודע כי "ה' צדיק יבחן" (פסלים י"א ה'), כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו, יצוה אותו בנסיון; ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו.³⁸ והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנוסה. עכ"ל, וע"ע בבראשית רבה (ל"ג ג'), וברבינו בחיי (פתיחה לפתח גלגל), ובדרשות הר"ן (דרוש י' - הוזכר מקלמ דנריו נסוף הערה 104). וע"ע בהערה³⁹.

הקב"ה מנסה את האדם לטובתו להצדיקו, להוציא הדבר מן הכח אל הפועל וכו' - אינו מנסה את הרשעים כ"כ

³⁸ ראה לעיל סעיף ט"ז, והערה 23, והערה 25.

³⁹ סיבות מיוחדות לנסיונות: ועוד כתב בספר חסידים (ס): הקב"ה אינו מביא הכל בנסיון, אלא כשמדבר לעשות טובה לאדם, בא השטן שהוא מדת הדין לפני הקב"ה, ואומר "רבונו של עולם, לא יתכן לעשות לו טובה עד שיעמוד בנסיון". לכך צדיקים נשבעין ליצון לכובשו. וכן כשהביא טובה על שאלו וזרעו, ניסהו, וכן אברהם ואיוב. עכ"ל, וראה במדבר רבה (ט"ו י"ג).

כדי שיזכה האדם לטובה מיוחדת

מו. וכתב מהר"ל ז"ל (נמיצות עולם - נמיצ "כח היצר" - פרק ד): האדם אינו מגיע אל הדביקות בו יתברך שנרמז בלשון "ואהבת את ה' אלהיך", רק אם מתגבר על יצרו, ואז דבק בו יתברך לגמרי. עכ"ל, וע"ש עוד.⁴⁰

מו. אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו, שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה. (שמות רבה ל"א ג').

שמירת ברית קודש ע"י שמירת העינים והלב

מת. גדולה מילה ששקולה כנגד כל מצוות שבתורה (נדרים לז). ובספר ארחות חיים (הלכות מילה, וכ"כ נספר כלנו - סימן קכ"ו) הביא עוד ממעלות ברית מילה, שהקב"ה צוה לנו מצוה גדולה זאת להיות ברית בינו ובינינו; ובזכות המילה גזר הקב"ה וקרע לנו את הים; ואלמלא מצוה זו שהיו ישראל עתידין לשמור לקבלה ולקיימה, לא היה נברא העולם, שנאמר (ירמיה ל"ג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי"; וזאת הברית היא חותמו של הקב"ה שבו חתם שמים וארץ, כמו שכתוב בספר יצירה וכו', ע"ש, (ועוד רבות בחז"ל במעלות ברית מילה). וכתב בארחות חיים (שם, ונספר כלנו שם) וז"ל: צריך לשמור זה הברית שיהיה קדוש ולא יחללוהו. ואין השמירה בזימה ובניאוף בלבד, אלא בראיית העינים

וכע"ז מצאתי בספר מוזבח אציהו עה"ת [לבעל השבט מוסר ז"ל (וילא - דף כ"ג טור ד'): כל נסיון שמביא הקב"ה על חסידיו, בודאי שהוא לצורך איזה תיקון, כענין נסיונות של אברהם אבינו ע"ה. ובמקום אחר בספר חסידים (סימן מ"ו) כתב שאיש אחד היה אוהב אשה אחת שלא הכירה (ר"ל היה מתאוה לה), ולא היה יודע למה, והיה מתמיה למה ועל מה נעשה. וחשב באיזה עון, ולא מצא. וחשב, שמא כשיבא זרעו לידי כך - שיאהבו [אשה או שום דבר (יעלו מפסיס שם)], הקב"ה יתן להם מה שאוהבים. וכך היה. עכ"ד.

כדי לעשות
מוזבח לזרעו

ועוד כתב בספר חסידים (סימן מ"ה) שכל דבר צער שאדם סובל, באותו ענין עושים טובה לזרעו, שנאמר (שפיס כ"ג י') "יראה זרע יאריך ימים", וכתוב (משל כ"ז י') "אשרי בניו אחריו". עכ"ד.

⁴⁰ האפשרות להתעלות ע"י הכשלונות: כתב בספר ברכת פריץ [להגרי"י קנייבסקי ז"ל] (פישמ נמנמ): כתיב (משל כ"ד ט"ו) "כי שבע יפול צדיק וקם", ופירושו בספרי יראים דקאי על נפילות במדרגת עבודת השי"ת, שהת"ח נופל וחוזר ומתחזק וכן חוזר חלילה. [ואמנם אין זה באדם פשוט שכל עבודתו אינו אלא כמצות אורשים מלומדה, אבל הוא מתעורר שמשתדלים להתקרב ליוצרים באהבה ויראה ולעבדו בלבב שלם, שהמה יש להם עליות וירידות, כל אחד לפי מדרגתו]. ואמנם גם בשעת נפילתו הוא משכמו ולמעלה גבוה ממשוטי העם, אבל לגבי ידידה נפילה היא. ולכאורה כל הנפילות הללו אינם אלא צרות צרורות, ולמה נבראו? אבל באמת יש מהנפילות הללו ריווח עצום, כי האדם בטבעו אע"פ שבכניני ממון ושאר תאוות לא ידע שבעה, כי מי שיש לו מנה רוצה מאתים וכו', מ"מ בעניני הרוחניות הוא בטבעו בגדר "שמח בחלקו", וכל זמן שרואה שחלקו מתקיים בידו איננו להוט לתוספות קדושה, ובמשך הזמן תוכל ח"ו להתהפך כל עבודתו למצוות אנשים מלומדה, אבל כשנופל ורואה שגם מה שכבר זכה מתעורר ושכבר מידו, על זה הוא יוצא בקנאות להציל את עצמו מנפילות, ומתוך ההשתדלות להציל מה שכבר זכה הרי הוא מתעלה יותר ויותר, ובאמת עצם ההשתדלות עצמו היא עבודה קדושה וחשובה לפני המקום ב"ה שהרי הוא עוסק בעבודתו יתברך שמו, ואפילו אילו יהא מצבו כך כל ימי חייו, זה הוא תכליתו בעולמו. וכש"כ שבאמת לא לעולם יהא מצבו ככה, כי סוף סוף זוכה לסייעתא דשמיא ויהא לבו ער לעבודתו ית"ש בלא דחיפות תכופות שע"י נפילות.

ונמצא שהנפילות הללו וירידה זו צורך עליה הוא, [אכן יש בזה סכנה גדולה, כי רבים נפלו ונשארו שבורים, וצריך לבקש רחמים רבים להנצל מזה], ומ"מ כשחוזר ומתחזק לעלות תמיד במעלות הקודש יש תועלת רב בהנפילות הללו. כל הדברים הנ"ל מבוארים בספרים הקדושים, ואינני אלא כמעתיק מש"כ ספרי יראים. עכ"ל. וע"ע לקמן בפרק י' סעיף ה'.

ובהרהור הלב, כמו שאמרו רז"ל (יומא נט.) הרהורי עבירה קשין מעבירה. עכ"ל, וע"ש עוד.

מט. והבי"ח ז"ל (יורה דעה - סימן ר"ס ס"ק ז') כתב: עיקר המצוה (של ברית מילה) להיות עליו אות ברית קודש מאותיות שמו הקדוש יתברך לשמור את כל גופו מכל טומאת עריות. עכ"ל, וע"ש עוד.

נ. ובאמת כבר מבואר כן בזהרר הקדוש (נלאטי קלו.) ששמירת קדושת הברית חשוב כמעשה המילה, שכתוב שם לגבי יוסף הצדיק על אשר התגבר ביצרא דעריות: ועל דא כל מאן דנטר ברית קדישא כאילו קיים אורייתא קדישא כולה, דהא ברית שקיל ככל אורייתא (וכן אמרו (מריס לב.) כלשון הזה על מצות מילה ממש). עכ"ל.

כאילו קיים כל התורה כולה

נא. וזה כל האומה בכלל, ר"ל קדושת ישראל תלויה באות הברית. (החפיד יעבי"ן - אבות ה' כ"ג, ע"ט).⁴¹

קדושת ישראל תלויה באות ברית

נב. ובאור החיים הקדוש (ויקרא י"ט ז') כתב: מעלה גדולה היא לשומר בריתו, והיא ההדרגה שאין למעלה ממנה.

שמירת הברית היא ההדרגה שאין למעלה ממנה

שמירת קדושתנו כאשר עשו אבותינו - השמירה היא טבעית לנו

נג. מימים הראשונים לאומה הישראלית כבר דקדקו בזה. וראה כמה נתחסד אברהם אבינו ע"ה במדה זו, דכתיב (נלאטי י"ג י"ב) "ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", ופירושו חז"ל (נלא נמל טו.) וכ"כ במגוס יונמן טס, והונל נרש"י טס) שעד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם, ועכשיו ע"ה מעשה הכיר בה.⁴²

מימים הראשונים לאומה הישראלית כבר דקדקו ונתחסדו בשמירת הנינים

⁴¹ קדושת המילה נקרא "יסוד" - כח נשמתו תלוי בה: מצוה ראשונה של אברהם אבינו היה שנצטווה במצות ברית מילה. ולא נקרא "תמים", ולא נקרא "אברהם", ולא זכה לבן, ולא זכה לרוח הקודש אמיתי, ולא זכה לכל דרגין עלאין, עד שנימול וניתנה לו ברית מילה - מצוה ראשונה שנפקד עליה. וכן כל תינוק מישראל, מצוה ראשונה שלו הוא ברית, ועי"ז נכנס ונתקשר בשם הוי"ה ברוך הוא ובאמונתו יתברך. וידוע כי לכן נקרא הברית מילה "יסוד", מפני שהוא היסוד הראשון והמצוה הראשונה של בר ישראל, כמו שאם ח"ו הורסים היסוד של הבית נחרב כל הבית, וכן אם פוגם בברית ח"ו מהרס היסוד ונחרב כל כח נשמתו ונחשכה כפחם ושולי קדירה ח"ו. (טהרת הקודש - מאמר פגס היסוד - פגס יד.) וע"ע בפרק ג', עוד בזה.

⁴² בספר מחזה עינים (נאפס הספר - דף י"ג טו"ג ג'ל) ביאר תוקף חסידותו בדבר זה, וז"ל: אמר רבא, עפרא לפומיה דאיוב, איהו באחרניתא, אברהם אפילו בדידיה לא איסתכל, דכתיב (נלאטי י"ג י"ב) "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את", מכלל דמעיקרא לא הוה ידע לה (י"ג טו.). ואע"פ ששרה אמנו היא אחת מארבע נשים יפיפות שהיו בעולם (מגילה טו.), והכל בפני שרה כקוף בפני אדם (י"ג טו.), ולמה נקרא שמה "יסכה", שהכל סכין ביפיה (מגילה יז.), בכל זאת אברהם אבינו לא הסתכל בה. עכ"ד.

ויש לנו
ללמוד מהם

וכתב בספר שלייה הק' (שער האומיות - אומ' - ז' - נניעות) דמחויבין אנו ללמוד דרכי צניעות מאברהם אבינו (כל אחד ואחד כפי מדרגתו, כמובן (מלעיל), וראה הערה 43), וכ"כ בספר מנורת המאור (נר' ללל' ז' ח"א - [אומ' שלייה]). וע"ע בספר חכמת אדם (קכ"ז ט').

נד. ובילקוט שמעוני (נמלני ס' משע"א) איתא: בשעה שירדו למצרים, היו צנועים כל אחד ואחד בתוך אהלו, שנאמר (שמות א' א') "איש וביתו באו" - לא ראובן היה מביט באשתו של שמעון ולא שמעון באשתו של ראובן, אלא כל אחד באהלו צנוע. ואפילו כשהיו ששים רבוא במדבר כך היו צנועים, ולא היה אחד מהם פותח פתחו כנגד פתחו של חבירו. כיון שצפה בלעם וירא ישראל שוכן לשבטיו, התחיל משבחן (נמלני כ"ד ה') "מה טובו אהליך יעקב". עכ"ל.

נה. ומפורסם צדקתם בעיני עריות של שרה אמנו ושל יוסף הצדיק שקדמו להם לישראל במצרים, ואמרו בויקרא רבה (ז' ב' ה') שרה אמנו ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה, ונגדרו כל הנשים בזכותה; יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה, ונגדרו ישראל בזכותו. וע"ע במסכת יומא (ע"ה). ובשמות רבה (ט"ו ט"ז) על הפסוק (שיר השירים ד' י"ג) "גן נעול אחותי כלה".

כל ישראל
היו גדורים מן
העריות

נו. וכתב מהר"ל ז"ל (גנורות ה' - פק' ד') שבני ישראל, עצם שלהם זרע אמת גדורים בעריות וקדושים ומובדלים מכל עריות וממעשים אשר הם תעובים, כמו שאמר הכתוב (מלכים א' י"ג ד') "שבטי יה עדות לישראל", שהעיד שמו עליהם שהם בני אבותיהם. ע"ש.

ישראל, עצם
שלהם זרע
אמת גדורים
בעריות
וקדושים וכו'

נז. ובאור החיים הקדוש על הפסוק (ויקרא י"ג כ"ו) "ושמרתם אתם את חוקותי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבות וגו'", כתב: בתורת כהנים (אמרי מות - פנשה ט') אמרו ז"ל "ושמרתם אתם" - אתם נאים שומרים אותם, שאתם פתחתם אותם (בילקוט) (ויקרא - ס' מק"ט) הגירסא: אתם נאים שומרים אותם שאתם פתחתם תחילה, וכן הוא אומר (שיר השירים ד' י"ג) "גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום", ע"כ. פירוש, כאן קרב ה' אזהרת העריות אל טבע הרגיל, ואמר להם כי מצוה זו של שמירת העריות אינו דבר חדש וזר בערך ישראל, שהרי הם מצד עצמם קודם שנצטוו היו פרושים

ולכן השמירה
מן העריות
היא טבעית
לעם ישראל

43 מצאתי בספר מי ירפא לך (עמ' י"ד-ט"ו) מהגר"ע קרליץ שליט"א שהזכיר חסידותו של אברהם אבינו ע"ה ועוד כיוצ"ב מחז"ל, ואמר בזה דבריו ישרים, וכה דבריו: אנחנו מדברים על דרגות גבוהות של אבות הקדושים, והנה יבוא משהו וישאל מה זה נוגע אלינו, הרי אלו דרגות גבוהות של אבות הקדושים. אלא חז"ל אמרו (מג' דני אליהו דפ' כ"ה) "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב" - השאיפה של האדם צריכה להיות למעשים של אבותינו הקדושים בכל דור עד אברהם יצחק ויעקב. ולכאורה מה הפירוש בדברי חז"ל אלו, הרי אנחנו יודעים את מצבינו איפה אנחנו אוהזים, וא"כ מה רב המרחק. אלא כל פעולה ומעשה שאדם עושה נובעת מהחלטה ורצון שהיו לו לפני הפעולה, בבחינת "סוף מעשה במחשבה תחילה"; ואם המטרה הסופית המצטיירת בדמיונו של אברך היא לבנות בית ולקבוע את ההנהגה שלו כמו אבותינו הקדושים, והוא שואף להגיע במעשיו למעשים של האבות, אז כבר עכשיו זה משנה אצלו את ההתייחסות וההתנהגות בכל דבר, מי שרואה לנגד עיניו שלימות אמיתית של אדם כמו אברהם יצחק ויעקב, אז ממילא עכשיו במדרגה שלו כעת מוכרח להתנהג אחרת, כי כל דבר נעשה ע"פ תכליתו. עכ"ד.

מן העריות, דכתיב "גן נעול אחותי כלה". והוא מה שרמז באומרו "אתם", פירוש מה שאתם שמרתם כבר מעצמיכם. עכ"ל האוה"ח ז"ל.
וע"ע באור החיים הקדוש (ויקרא י"ח ז') שיש לבני ישראל כח מיוחד להתגבר על יצרם, ע"ש, ובהערה 239 ממסכת שבת (קמ"ה: -קמ"ו), ובהערה 113, ובפרק ז' סעיף ב' מדרושי הצ"ח, ושם בסעיף מ"ח מיערות דבש. וע"ע בהערה 56 מספר מרפא לשון.

פרק ב'

יצרא דעריות: אל תאמין בעצמך

אל תאמין בעצמך עד יום מותך

א. אל תאמן בעצמך עד יום מותך (אבות ז' ד'),⁴⁴ כי היצר שונאך ומבקש להדיחך מעל ה' בכל מיני תחבולה, השמר מאד פן יצוד אותך ברשתו. (ספר חרדים - פיק מ"ד אות ו').

ב. וכתב בספר מדרש שמואל⁴⁵ (לכות ז' ד' - נסס הר"ר משה אלשקאר ז"ל) "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" - באמת זו אזהרה לחסיד, שלרשע אין לו ענין במה שיאמין, שהוא בעצמו יודע שהוא רשע. עכ"ד.
וכן מבואר במסכת ברכות (טז). דאיתא שם: אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי. עכ"ל.

יאל תאמין
בעצמך -
אזהרה זו אינה
חמירה

ג. ובתנחומא (מולות סימן ו') איתא: אמר רשב"י, אין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהן, אלא לאחר מיתתן, שנאמר (מלכים ט"ז ג') "לקדושים אשר בארץ המה וגו'" - אימתי הן קדושים? כשהן קבורים בארץ. שכל זמן שהם חיים אין הקב"ה מייחד שמו עליהן. כל כך למה? שאין הקב"ה מאמין בהן שלא יטעה אותן היצר הרע; וכיון שמתים הקב"ה מיחד שמו עליהן.⁴⁵ עכ"ל.⁴⁶ (וכל שלא יאמין בעצמו משום זכות אבות, כדבאנו לעיל בפרק א' סעיף כ' ממסכת סנהדרין).

⁴⁴ וראה פרק ז' סעיף מ"ט-נ"ו שבפרט בענין ההתחברות עם הרשעים אל תאמין בעצמך, ע"ש.

⁴⁵ וכן איתא במדרש תהלים (פיק ט"ז) על הפסוק (מלכים ט"ז ג') "לקדושים אשר בארץ": שאין הקב"ה קורא לצדיקים "קדושים" עד שינתנו בארץ - עד יום מיתה. למה? שיצר הרע מיצר את האדם בעולם הזה ואינו מאמין בהן עד יום מיתה. וכן שלמה אומר (קהלת ז' כ') "כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". לפיכך אינו נקרא "קדוש" עד שינתן בארץ. ואפילו אבות לא נקראו "קדושים" עד שנתנו בארץ, שנאמר (לוי ט"ו ט"ו) "הן בקדושו לא יאמין". עכ"ל, וע"ש עוד.

⁴⁶ אל תאמין בעצמך אפילו כעת וקנותך - יצה"ר לוחם באדם אפי' בזקנותו: איתא בירושלמי שבת (א' ג'): תמן תנינן, אל תאמן בעצמך עד יום מותך. מעשה בחסיד אחד שהיה